

**KOSOVA- PRİZREN VE YÖRESİ OSMANLI TÜRKÇESİ
KİTABELERİ
(METİN-İNCELEME-DİZİN)**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

Abdulkadir ÇABLI

Danışman: Prof. Dr. Turgut TOK

Şubat 2021

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Abdulkadir ÇABLI

ÖN SÖZ

Türkler ve şüphesiz Türk dili, tarih boyunca birçok farklı coğrafyada boy göstermiş; bugün sahip olunan verilere göre Moğolistan ve Çin içlerinden Orta Avrupa'ya, Sibiryadan Hindistan ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanda izler bırakmıştır. Bu izler şu an hala o coğrafyalarda yaşayan Türklerin varlığından, yazılı kaynaklardan, sözlü kaynaklardan, miras bırakılan mimari ve arkeolojik eserlerden gözlemlenebilmektedir. Bu izlerden hareketle tezimizde Kosova – Prizren ve yöresinde yer alan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mezar taşları ve kitabeleri özelinde Türk dilinin varlığını, Türklerin ve Türkçenin bu coğrafyadaki tarihsel sürecini incelemeye ve Volga Bulgar Türklerinden kalan mezar kitabeleri ile karşılaştırmalı olarak ele almaya çalışacağız.

Yer aldıkları coğrafyaların adeta bir tapu senedi olan kitabeler; tezimizde sıklıkla mezar taşlarında yer almakla birlikte kimi zaman bir cami duvarında, bir türbe girişinde veya bir çeşmenin üzerine işlenmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde Türk tarihinin ve dilinin geçmişini, kültürünü barındıran bu eserler ne yazık ki çeşitli sebeplerle tahrip olmakta ve çok büyük bir kısmı da gündün güne yok olmaktadır. Hedef bölgemiz olan Balkan coğrafyasında yaşanan ve uzun yıllar devam eden karışıklıklar, göçler, savaşlar vd. sebepler bu yok oluşa zemin hazırlamış ancak incelemeye aldığımız yüzyıllara direnen kitabeler her ne kadar ilgi ve bakıma muhtaç olsalar da dimdik ayakta durmayı başarmışlardır.

Tezimizin ana planı Metin, İnceleme ve Dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerden hemen önce yer alacak giriş bölümünde Kosova-Prizren özelinde Türklerin Orta Asya'dan Balkanlara göçü, yerleşimleri başta olmak üzere Türk mezar taşları ve kitabe kültürü ve yine bu bağlamda karşılaştırmalı olarak inceleme kısmında yer vereceğimiz Volga Bulgar Türkleri ve kitabeleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Metin bölümünde Kosova- Prizren ve yöresinde incelediğimiz kitabelerin fotoğrafları, Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi'ne uygun olarak yapılan transkripsiyonları, tarihleri, yeri, kullanılan yazı tipi vd. bazı özelliklerine yer verilmiştir.

İnceleme bölümünde, ele aldığımız Kosova- Prizren ve yöresinde yer alan kitabelerin dil özellikleri seslik ve biçimlik olarak değerlendirilmiştir. Ardından Volga Bulgar Kitabeleri ile filolojik ve kitabe kompozisyonları açısından mukayeseli bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca incelemeye esas kitabelerde yer alan sembol ve damgalarla ilgili bir değerlendirmeye de yer verilmiştir.

Dizin bölümünde, ele aldığımız kitabelerdeki ifadelerin daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla kitabelerde yer alan tüm sözcükler alfabetik olarak sıralanmış ve anlamları ifade edilmiştir. Sözcüklerin anlamları oluşturulurken asıl metinde kullanılan anlamları temel alınmıştır. Dizin bölümünde ayrıca kişi ve yer adları dizini ve Arapça-Farsça ifadeler dizini şeklinde iki ayrı bölüm daha oluşturulmuştur.

Yapılan bu çalışma ile elde edilen verilerdeki tarihi dil kullanımından ve söz varlığından hareketle çok geniş bir coğrafi alanda varlık göstermiş ve arkasında birçok izler bırakmış bir milletin tarihi ve dilinin hedef bölgemiz adına kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Nihai amaç günden güne kaybolan bu tarihi zenginliği zapt u rabt altına alarak gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır.

Öncelikle Kosova Prizren’de yaptığım saha çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen başta Doç. Dr. Ergin Jable olmak üzere tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Lisans dönemimde üzerimde emeği olan Pamukkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki hocalarıma ve yüksek lisans dönemimde eğitim hayatıma katkıda bulunan Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsündeki hocalarıma teşekkür ederim.

Lisans dönemimden itibaren yakın ilgisini sürekli üzerimde hissettiren ve ders dönemi başta olmak üzere tez izleme komitelerinde de yol gösterici değerli katkılarından dolayı hocam Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT’a teşekkür ederim.

Tez izleme komitelerindeki yapıcı eleştirileri ile ele aldığım kitabelere farklı açılardan da bakmamı sağlayan ve tezime farklı bir bakış açısı kazandırarak katkıda bulunan hocam Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT’a teşekkür ederim.

Lisans dönemimden bugüne bölümümü bana sevdiren, alanımla ilgili yön veren; doktora sürecimde de maddi manevi desteklerini ve önerilerini üzerimden eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Turgut TOK'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da 2003 yılında aramızdan ayrılan ve bana son sözleri "oku oğlum oku" olan rahmetli babam Sezai ÇABLI'ya ve tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini yanımda hissettiğim aileme şükranlarımı sunarım.

Abdulkadir ÇABLI

Denizli

2021

ÖZET

KOSOVA- PRİZREN VE YÖRESİ OSMANLI TÜRKÇESİ KİTABELERİ

(METİN-İNCELEME-DİZİN)

ÇABLI, Abdulkadir

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Turgut TOK

Ocak 2021, XVI + 306 Sayfa

Kadim Balkan coğrafyasının hem tarihi Türk varlığı hem de Türk dili açısından önemli bir noktası olan Kosova'nın Prizren vilayetinin şehir merkezi ve köylerinde yer alan mezar taşları ve kitabelerinin ele alındığı tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır.

Metin bölümünde yaşları 100 ila 400 arasında değişen yüzden fazla kitabenin "Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi"ne uygun olarak transkripsiyonları yapılmıştır. Farklı yönleriyle de değerlendirilen kitabelerin inceleme bölümünde seslik ve biçimlik özellikleri ele alınmıştır. Tarihi Volga Bulgar Kitabeleri ile de mukayeseli olarak incelenmiş olan söz konusu kitabeler, üzerlerinde yer alan sembol ve damgalarla ilgili de bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Dizin kısmında kitabelerde yer alan sözcükler alfabetik olarak sıralanmış ve asıl metinde kullanılan anlamları temel alınarak bir sözlük oluşturulmuştur. Ayrıca bu bölüme yer ve kişi adları dizini ve Arapça-Farsça ifadeler dizini de eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kosova, Prizren, mezar taşları, kitabe, Volga Bulgar Türkleri, dilbilgisi, kültür tarihi.

ABSTRACT

KOSOVO- PRIZREN PROVINCE OTTOMAN TURKISH INSCRIPTIONS

(TEXT-EXAMINATION-INDEX)

ÇABLI, Abdulkadir

Doctoral Dissertation

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Turgut TOK

January 2021, XVI + 306 Pages

Our thesis covers the gravestones and inscriptions in the city centers and villages of Prizren province of Kosovo, which is an important point of the ancient Balkan geography both in terms of historical Turkish presence and Turkish language, and consists of three main parts.

In the text section, more than a hundred inscriptions with ages ranging from 100 to 400 have been transcribed in accordance with the Turkish Scientific Transcription System. In the examination section of the inscriptions, which are evaluated in different aspects, phonetic and formative features are discussed. These inscriptions have also been compared with the historical Volga Bulgarian inscriptions, and have also been subjected to an assessment of the symbols and stamps on them.

In the index section, the words in the inscriptions are listed alphabetically and a dictionary is created based on the meanings used in the original text. Arabic-Persian expressions index and place and person names index have been also added to this section.

Key words: Kosovo, Prizren, tombstones, inscription, Volga Bulgarian Turks, grammar, cultural history.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
İÇİNDEKİLER	xi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	xi
FOTOĞRAF LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. Türk Mezar Taşı Kitabeleri	2
2. Kosova - Prizren Özelinde Balkanlarda Türk Varlığı	7

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.DİL ÖZELLİKLERİ	13
1.1. YAZIMLA İLGİLİ ÖZELLİKLER	13
Ünlülerin Yazılması	13
a ünlüsü	13
e ünlüsü	13
ı ve i ünlüleri	13
o, ö, u, ü ünlüleri	14
Ünsüzlerin Yazılması	14
ç ünsüzü	14
p ünsüzü	14
t ünsüzü	15
s ünsüzü.....	15
ñ ünsüzü	15
1.2. SES ÖZELLİKLERİ	16
1.2.1. Ünlüler	16
1.2.2. Ünsüzler	17
1.3. BİÇİM ÖZELLİKLERİ.....	17
1.3.1. Yapım Ekleri.....	17
1.3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	17
1.3.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	18
1.3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	18

1.3.2. Çekim Ekleri.....	18
1.3.2.1. Çokluk Ekleri.....	18
1.3.2.2. İyelik Ekleri	19
1.3.2.3. Hal Ekleri.....	19
1.3.3. Sıfatlar	20
1.3.3.1. Niteleme Sıfatları.....	20
1.3.3.2. Belirtme Sıfatları.....	21
1.3.3.2.1. Sayı Sıfatları.....	21
1.3.3.2.2. İşaret Sıfatları	21
1.3.3.2.3. Soru Sıfatları	21
1.3.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları	21
1.3.4. Zamirler	21
1.3.4.1. Şahıs Zamirleri.....	22
1.3.4.1.1. Şahıs Zamirlerinin Hal Ekli Çekimleri	22
1.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri.....	23
1.3.4.3. İşaret Zamirleri	23
1.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri.....	23
1.3.4.5. Bağlama Zamirleri	23
1.3.5. Zarflar	24
1.3.5.1. Hal Zarfları	24
1.3.5.2. Zaman Zarfları	24
1.3.5.3. Yer Zarfları	25
1.3.5.4. Miktar Zarfları	25
1.3.5.5. Soru Zarfları.....	25
1.3.6. Edatlar	25
1.3.6.1. Ünlem Edatları.....	26
1.3.6.2. Seslenme Edatları	26
1.3.6.3. Soru Edatları	26
1.3.6.4. Kuvvetlendirme Edatları.....	26
1.3.6.5. Gösterme Edatları	27
1.3.6.6. Bağlama Edatları.....	27
1.3.6.7. Son Çekim Edatları	29
1.3.7. Fiiller	30
1.3.7.1. Kip Ekleri	30
1.3.7.1.1. Bildirme / Haber Kipi Ekleri	30
1.3.7.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman: -dİ	30
1.3.7.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mİş.....	31

1.3.7.1.1.3. Gelecek Zaman: -AcAk	31
1.3.7.1.1.4. Geniş Zaman: -°r	32
1.3.7.1.2. Tasarlama / Dilek Kipi Ekleri	32
1.3.7.1.2.1. İstek Kipi: -A	32
1.3.7.1.2.3. Emir Kipi	33
1.3.7.1.3. Birleşik Zaman Çekimleri	33
1.3.7.1.3.1. Hikâye	33
1.3.7.1.3.2. Şart	33
1.3.7.3. Birleşik Fiiller	34
1.3.7.3.1. İsim ve Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	34
1.3.7.4. Sıfat-fiil Ekleri	35
1.3.7.5. Zarf Fiil Ekleri	36
1.3.7.6. İsim Fiil Ekleri	37
2.3.8. Yabancı Unsurlar	37
1.3.8.1. Arapça Unsurlar	37
1.3.8.1.1. Başa Gelenler	37
1.3.8.1.2. Sona Gelenler	37
1.3.8.2. Farsça Unsurlar	37
1.3.8.2.1 Başa Gelenler	37
1.3.8.2.2. Sona Gelenler	38
2. VOLGA BULGAR KİTABELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA	39
2.1. Volga Bulgar Kitabeleri	39
2.2. Prizren ve Yöresinde Ele Alınan Kitabelerin Volga (İdil) Bulgar Kitabeleri ile Dil Özellikleri Açısından Karşılaştırılması	42
2.3. Prizren ve Yöresinde Ele Alınan Kitabelerin Volga (İdil) Bulgar Kitabeleri ile Kompozisyon Açısından Karşılaştırılması	45
3. PRİZREN VE YÖRESİNDE ELE ALINAN KİTABELERDEKİ SEMBOL VE DAMGALAR	52

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

PRİZREN ŞEHİR MERKEZİ	61
Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi	61
Gazi Mehmed Paşa Hamamı	69
Fethiye (Cuma / Atik) Camisi	72

Kâtip Sinan Camisi.....	75
Müderriş Ali Efendi Camisi	76
Seydi Bey Camisi	78
Çuhacı Mahmud Camisi	82
Kukli Mehmed Bey Camisi	85
Gazi Mehmed Paşa Camisi.....	89
Suzi Çelebi Camisi	91
Emin Paşa Camisi.....	116
Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi	132
Hacı Kasım Camisi.....	153
Sinan Paşa Camisi	154
PRİZRENE BAĞLI KÖYLER	157
Brod	157
Mlika	170
Mushnikova.....	175
Jablanice	185
Planjane	193
Restelice	195
Zym	200
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	202

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

DİZİN.....	206
ARAPÇA – FARŞA İFADELER DİZİNİ	279
KİŞİ ADLARI DİZİNİ.....	293
YER ADLARI DİZİNİ	300
KAYNAKLAR	301
ÖZ GEÇMİŞ	306

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

-	: Eyleme bağlanmayı gösterir.
(...)	: Silinme ya da aşınmadan dolayı okunamayan sözcük
~	: değişken şekil
+	: Ada bağlanmayı gösterir.
A	: a, e
age	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
Bk.	: Bakınız
Far.	: Farsça
Fot.	: Fotoğraf
G	: g, ğ
I	: ı, i
K.	: Kitabe
Ø	: İşlevi olmasına karşın biçimi olmayan sıfır değer
Ör.	: Örnek
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T	: t, d
U	: u, ü
vd.	: ve diğerleri

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

a, ā, e	: ا	ء	: ء
b	: ب	ş	: ص
p	: پ	đ, ž	: ض
t	: ت	ţ	: ط
s	: ث	z	: ظ
c	: ج	‘	: ع
ç	: چ	ĝ	: غ
h	: ح	f	: ف
h	: خ	ķ	: ق
d	: د	g, k, ñ	: ك
z	: ذ	l	: ل
r	: ر	m	: م
z	: ز	n	: ن
j	: ژ	o, ö, v, u, ū, ü	: و
s	: س	h, a, e	: ه
ş	: ش	y, ı, i, î	: ی

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Molla Ömerzade Hacı Muhammed'e ait mezar taşı kitabesi

Fotoğraf 2: Karabaş / Osmanlı Mezarlığı

Fotoğraf 3: Gazi Paşa Camisi haziresi

Fotoğraf 4: Saymalıtaş (Kırgızistan)

Fotoğraf 5: Kitabe 72

Fotoğraf 6: Kırıt Oğlu Salih Efendiye ait mezar taşı kitabesi

Fotoğraf 7: Kitabe 76

Fotoğraf 8: Akhan Kervansarayı taçkapısı

Fotoğraf 9: Kitabe 12

Fotoğraf 10: Kitabe 62

Fotoğraf 11: Kitabe 108

Fotoğraf 12: Kitabe 54

Fotoğraf 13: Kitabe 50

Fotoğraf 14: Kitabe 63

Fotoğraf 15: Kitabe 67

Fotoğraf 16: Kitabe 85

Fotoğraf 17: Kitabe 90

Fotoğraf 18: Kitabe 99

Fotoğraf 19: Kitabe 107

Fotoğraf 20: Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi dış görünüş

Fotoğraf 21: Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi dış görünüş

Fotoğraf 22: Kitabe 1

Fotoğraf 23: Kitabe 2

Fotoğraf 24: Kitabe 3

Fotoğraf 25: Kitabe 4

Fotoğraf 26: Gazi Mehmed Paşa hamamı

Fotoğraf 27: Kitabe 5

Fotoğraf 28: Fethiye (Cuma / Atik) Camisi

- Fotoğraf 29:** Kitabe 6
- Fotoğraf 30:** Kitabe 7
- Fotoğraf 31:** Müderris Ali Efendi Camisi
- Fotoğraf 32:** Kitabe 8
- Fotoğraf 33:** Seydi Bey Camisi
- Fotoğraf 34:** Kitabe 9
- Fotoğraf 35:** Kitabe 10
- Fotoğraf 36:** uhacı Mahmud Camisi
- Fotoğraf 37:** Kitabe 11
- Fotoğraf 38:** Kukli Mehmed Bey Camisi
- Fotoğraf 39:** Kitabe 12
- Fotoğraf 40:** Kitabe 13
- Fotoğraf 41:** Gazi Mehmed Paşa Camisi
- Fotoğraf 42:** Kitabe 14
- Fotoğraf 43:** Suzi Çelebi Camisi
- Fotoğraf 44:** Suzi Çelebi Camisi Haziresi
- Fotoğraf 45:** Suzi Çelebi Camisi Haziresi
- Fotoğraf 46:** Kitabe 15
- Fotoğraf 47:** Kitabe 16
- Fotoğraf 48:** Emin Paşa Camisi
- Fotoğraf 49:** Kitabe 37
- Fotoğraf 50:** Kitabe 38
- Fotoğraf 51:** Kitabe 39
- Fotoğraf 52:** Kitabe 40
- Fotoğraf 53:** Kitabe 41
- Fotoğraf 54:** Kitabe 42
- Fotoğraf 55:** Kitabe 43
- Fotoğraf 56:** Kitabe 44
- Fotoğraf 57:** Kitabe 45

Fotoğraf 58: Kitabe 46

Fotoğraf 59: Kitabe 47

Fotoğraf 60: Kitabe 48

Fotoğraf 61: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi dış görünüş

Fotoğraf 62: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi iç görünüm

Fotoğraf 63: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi haziresi

Fotoğraf 64: Kitabe 49

Fotoğraf 65: Kitabe 50

Fotoğraf 66: Kitabe 51

Fotoğraf 67: Kitabe 52

Fotoğraf 68: Kitabe 53

Fotoğraf 69: Kitabe 54

Fotoğraf 70: Kitabe 55

Fotoğraf 71: Kitabe 56

Fotoğraf 72: Kitabe 57

Fotoğraf 73: Kitabe 58

Fotoğraf 74: Kitabe 59

Fotoğraf 75: Kitabe 60

Fotoğraf 76: Kitabe 61

Fotoğraf 77: Kitabe 62

Fotoğraf 78: Kitabe 63

Fotoğraf 79: Kitabe 64

Fotoğraf 80: Kitabe 65

Fotoğraf 81: Kitabe 66

Fotoğraf 82: Kitabe 67

Fotoğraf 83: Kitabe 68

Fotoğraf 84: Sinan Paşa Camisi dış görünüş

Fotoğraf 85: Kitabe 69

Fotoğraf 86: Kitabe 70

- Fotoğraf 87:** Brod Köyü
- Fotoğraf 88:** Kitabe 71
- Fotoğraf 89:** Kitabe 72
- Fotoğraf 90:** Kitabe 73
- Fotoğraf 91:** Kitabe 74
- Fotoğraf 92:** Kitabe 75
- Fotoğraf 93:** Kitabe 76
- Fotoğraf 94:** Kitabe 77
- Fotoğraf 95:** Kitabe 78
- Fotoğraf 96:** Kitabe 79
- Fotoğraf 97:** Kitabe 80
- Fotoğraf 98:** Kitabe 81
- Fotoğraf 99:** Kitabe 82
- Fotoğraf 100:** Mlika Köyü
- Fotoğraf 101:** Kitabe 83
- Fotoğraf 102:** Kitabe 84
- Fotoğraf 103:** Kitabe 85
- Fotoğraf 104:** Kitabe 86
- Fotoğraf 105:** Mushnikova Köy Mezarlığı
- Fotoğraf 106:** Kitabe 87
- Fotoğraf 107:** Kitabe 88
- Fotoğraf 108:** Kitabe 89
- Fotoğraf 109:** Kitabe 90
- Fotoğraf 110:** Kitabe 91
- Fotoğraf 111:** Kitabe 92
- Fotoğraf 112:** Kitabe 93
- Fotoğraf 113:** Kitabe 94
- Fotoğraf 114:** Kitabe 95
- Fotoğraf 115:** Jablanice Köy Camisi

Fotoğraf 116: Yerlerinden sökülen bakıma muhtaç haldeki mezar taşları

Fotoğraf 117: Yerlerinden sökülen bakıma muhtaç haldeki mezar taşları

Fotoğraf 118: Kitabe 96

Fotoğraf 119: Kitabe 97

Fotoğraf 120: Kitabe 98

Fotoğraf 121: Kitabe 99

Fotoğraf 122: Kitabe 100

Fotoğraf 123: Kitabe 101

Fotoğraf 124: Planjane'den Şar Dağlarına bakış

Fotoğraf 125: Kitabe 102

Fotoğraf 126: Restelice köyü

Fotoğraf 127: Kitabe 103

Fotoğraf 128: Kitabe 104

Fotoğraf 129: Kitabe 105

Fotoğraf 130: Kitabe 106

Fotoğraf 131: Kitabe 107

Fotoğraf 132: Kitabe 108

GİRİŞ

Tez konusu olarak belirlediğimiz alan yüzyıllarca Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalan ve Osmanlı Devleti öncesinde de farklı Türk boylarının varlığından haberdar olduğumuz kadim Balkan coğrafyasının bir bölümüne tesadüf etmektedir. Bu coğrafyanın önemli ülkelerinden biri olan Kosova'nın Prizren vilayeti ve yöresi tezimizin çerçevesini oluşturmaktadır.

Prizren tarihi yapıları, caddeleri, sokakları, yaşam biçimi ve sosyo-kültürel yapısı itibarı ile hala bir Osmanlı şehri olduğunu ziyaretçilerine fazlasıyla hissettiren bir vilayettir. Bu şehir ve yöresinde farklı sebeplerle günden güne yok olduğuna şahitlik ettiğimiz, ilgi ve bakıma son derece muhtaç olduğunu düşündüğümüz Osmanlı Türkçesi ile yazılı kitabeler kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bu kitabeler üzerinde yer alan ifadeler seslik ve biçimlik olarak değerlendirilirken tarihi Türk devletlerinden olan Volga Bulgar Türklerinden kalan mezar kitabeleriyle de karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Otoritelerce İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olarak kabul edilen Volga Bulgarları ile aynı anayurttan göç eden Balkan Türklerinin mezar kitabelerinin benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tezimizin çerçevesi gereği Prizren şehir merkezinde yer alan Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi, Bayraklı/Gazi Mehmet Camisi, Cuma/Fethiye/Atik Camisi, Çuhacı Mahmud Efendi Camisi, Emin Paşa Camisi, Hacı Ramazan Camisi, Kukli Mehmet Bey Camisi, Halveti Tekkesi, Katip Sinan Camisi, Maraş Camisi, Müderris Ali Bey Camisi, Saraçhane Camisi, Seydi Bey Camisi, Sinan Paşa Camisi, Suzi Çelebi Camisi, Şeyh Gani Malkoç Türbe ve Tekkesi, Torbeş / Hacı Kasım Camisi ve Gazi Mehmet Paşa Hamamı yerinde ziyaret edilerek üzerlerinde ve çevresinde yer alan kitabeler kayda geçirilmiştir. Bu yapılarda yer alan ve kayda geçirilen kitabelerin haricinde de birçok kitabenin daha önceden mevcut olup çeşitli sebeplerle yok olduğuna şahit olunmuştur. Yine tezimizin çerçevesi gereği Prizrene bağlı Atmaxha, Brod, Gyonaj, Jablanice, Lez, Mlika, Mushnikova, Nazhec, Planyane, Restelice, Zhur ve Zym köyleri taranmış olup bu köylerde yer alan Osmanlı Türkçesi ile yazılı kitabeler fotoğraflanarak kayda alınmıştır. Yaptığımız saha çalışmasında köylerin bir kısmında daha önceden varlığı bilinen ancak ziyaretimiz sırasında artık mevcut olmadığını öğrendiğimiz birçok kitabe ile ilgili orada yaşayan halktan bilgiler alınmıştır. Gerek Prizren şehir merkezinde

gerekse bağı köylerinde tespit edilen kitabelerin birçoğunun bakıma muhtaç olduğu ve maalesef tahrip edildiğine şahitlik edilmiştir.

Tezimizin bu bölümünde Türk mezar kitabelerinin tarihi gelişimi ve Türklerin Kosova - Prizren özelinde Balkanlara göçü hakkında kısaca bilgilere yer verilecektir. Hemen akabinde verilecek dil özellikleri çalışmasının ardından birçok bilim insanınca İslamiyet'i kabul eden ilk Türk Devleti olarak tanımlanan Volga Bulgar Türkleri hakkında bilgiler verilecektir. Ayrıca incelemeye aldığımız kitabelerle Volga Bulgar Türklerinden miras kalan kitabeler mukayeseli olarak ele alınacaktır.

1. Türk Mezar Taşı Kitabeleri

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “ölünün gömülü olduğu yer” anlamına geldiği ifade edilen mezar, bir kişinin öldüğü yeri işaretlemek, kaybolmamasını ve unutulmamasını sağlamak gibi amaçlarla kişinin gömülü olduğu alan üzerine dikilen yapılardır. Bu işlevlerinin yanında ölen kişinin adı, mesleği, ölüm tarihi, memleketi gibi özellikleri de içinde barındıran mezar taşları, bünyesinde mezarı ziyaret edenlere hayat, ölüm ve sonrası ile ilgili mesajlar da barındırır.

Mezar taşları aslında “ölen(ler)”in bir anlamda kendi(leri)ni temsil ederler. Zira mezar taşları sahiplerine ait yaşanmışlıkları, acıları, kederleri, kaygıları, korkuları, sevinçleri, mutlulukları, ümitleri, ümitsizlikleri, vasiyetleri, sonsuza / ötelere uzanan yolun sonundaki “gerçek hayata dair beklentiler”i bünyelerinde barındıran somut kültürel varlıklardır. Mezar taşları insanoğlunun, adına dünya denilen geçici mekânda biraz daha kalma, biraz daha yaşama ve var olma isteğinin somutlaş(tırıl)mış hâlidir (Alyılmaz, 2016: 56-93).

Bugün yanından habersizce geçip gittiğimiz, soğuk yüzleriyle belki de kaçındığımız mezar taşları aslında yüzyıllara meydan okuyan bir kültür aktarıcısı, ölenlerin geçmişten geleceğe ait mesajlarının iletildiği araçlar, ait oldukları toplumun şifrelerini üzerinde barındıran çok kıymetli yazılı belgelerdir.

Mezar taşları, üzerlerinde taşıdıkları kitabe ve tarih dolayısıyla öncelikle tarihî birer vesikadırlar. Müzelerde bulunanlar hariç mezarlıklar herkese açık alanlar olduğundan ve yeterli bakım ve kontrol yapılamadığından taşların zamanla tahribi ve yok olmaları kaçınılmazdır. Mezar taşları aynı zamanda çeşitli sanat kolları için bir form niteliği taşımaktadır. Sanatkâr için

icra usulleri, edebiyatçı için söz sanatı verileri, hattat için tasarım numuneleri, nakkaş için yeni kompozisyonlar, tarihçi için malumat ve yansıyan bütün sanatları tetkik edebilen bir sanat tarihçisi için de dönemin tahlili imkânlarını sunabilen mezar taşları bütün bu alanların ortak konusu olabilmıştır. Tarihimize ışık tutan mezar taşları bazen hiçbir yerde ulaşamayacağımız bilgilerin yegâne kaynağı durumundadırlar. Bazı coğrafi isimler, mülki bölümler, devlet müesseseleri, meslek, sanat ve zanaatlarımız ve bunları icra edenler, alimler, şairler ve kahramanlar için belki de sadece mezar taşlarını mehz gösterebiliyoruz (Şapolyo, 1970: 57).

Türkistan'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyada hüküm süren Türklerin ölü gömme adetleri de zamanla değişimler göstermiştir. Yazılı kültürün gelişimi, inanç değişimleri, göçler, karşılaşılan yeni milletlerin inanç ve kültürleri bu değişime neden olmuş olabilir. Türkistan'da Yenisey'de ölmüşlerinin üzerine balballar diken, Orhun vadisinde hükümdarlarına şaheser niteliğinde anıtlar yapan, damgalı taşlarla onları işaretleyen Türkler yazılı kültürün daha fazla gelişiminden ve İslamiyet'ten sonra ölülerine daha farklı şekillerde mezarlar inşa etmeye başlamışlardır. Türkistan'dan getirdikleri mezar kültürlerini, sembol ve damgalarını İslamiyet'ten sonra farklı teknik ve formlarla harmanlayarak ayak bastıkları her coğrafyaya bu mezar kültürünü taşımışlar ve nesilden nesile aktarmışlardır. Mezar kitabelerinin üzerine şiirli, sanatlı ifadeler kazıyan Türkler, mezar taşı başlıkları, form çeşitliliği, bitkisel bezeme motifleri, silmeleri ve daha birçok farklı süslemeleriyle mezar kitabelerine sanatsal bir yön de katmışlardır. Bu özelliklerini yüzyıllarca koruyan, geliştiren, aktaran Türkler özellikle Osmanlı Devleti döneminde beyaz mermer üzerine işlediği mezar kitabeleri ile yüz binlerce sanat eserini bizlere miras bırakmışlardır.

Ölüm karşısında çaresiz kalıp kadere boyun eğen insanoğlunun duygu ve düşüncelerini en güzel ve en içten yansıttığı / işlediği mezar taşları, aynı zamanda dünyadaki birçok milletin veya topluluğun bilinen ilk yazılı belgeleri / yazıtları, en eski tarih kayıtları olma özelliğine de sahiptirler. Tıpkı Türk Milleti'ne ait Orhun, Yenisey ve Talas mezar taşları / yazıtları gibi... (Alyılmaz, 2016:56-93). Bu yüzden de mezar taşlarının işlevi yalnızca üzerlerine konuldukları mezarların kime / kimlere ait olduğunu, orada kimin yattığını göstermek değildir. Mezar taşları, ait oldukları kimselerin, toplumların, ulusların kimlikleri, dilleri, tarihleri, sanat ve estetik anlayışları, yaşayışları, inanışları,

davranışları, sosyokültürel seviyeleri ve ilişkileri hakkında da önemli bilgileri içerirler (Alyılmaz, 2016:56-93).

Bu anlamda tezimizin de konusu olan mezar taşı kitabeleri birçok bilim için birer kaynak olarak kullanılmaktadır. Camilerin hazirelerinde, köy mezarlıklarında, tekke, türbe gibi yerlerde karşımıza çıkan mezar taşları; yine han, hamam, köprü, çeşme, medrese, saat kuleleri gibi alanlarda karşımıza çıkan kitabeler dil bilimciler, tarih alanında çalışanlar ve sanat tarihçileri için sonsuz veriler sunmaktadır. Kitabelerin içeriğinde veciz ifadeler, şiirler, ayetler, hadislerin yanı sıra kişi adları, yer adları, meslek adları gibi birçok bilgi mevcuttur. Üzerinde yer alan yazıların haricinde yapıları, imal edilmiş biçimleri, barındırdıkları sembol ve damgalarla farklı bilim alanlarına da ışık tutmaktadır. Mezar taşlarımıza bakarak o zamanki toplumun sanat ve edebiyatı hakkında fikir sahibi olunabilmekte sosyo-kültürel yapısı, dini yaklaşımı, hatta felsefi bakış açısına kadar fikir ileri sürülebilmektedir.

Mezarların bir şehrin veya ülkenin nüfusunu, ekonomik ve sosyal tabakaları, sanatsal seviyesini, bütünüyle sosyo-kültürel geçmişi, yani modaları, gelenek ve adetleri hakkında çok ciddi bilgi kaynakları oldukları düşünülmektedir (Samsakçı, 2017: 19).

Türklerin anayurdu kabul edilen Türkistan'dan Anadolu'ya, Balkanlar'a, Türk milletinin adım attığı her coğrafyaya bir kültür taşıyıcısı olan kitabelerin yapım özellikleri, üzerlerindeki ifadeler ve diğer semboller Türk mezar kültürü geleneğinin devamlılığını göstermesi bakımından son derece dikkate değer eserlerdir. Söz gelimi bugün Denizli şehir merkezinde yer alan İlbadi mezarlığında bulunan bir mezar kitabesinin Balkan coğrafyasında Prizren şehir merkezinde yer alan bir mezar kitabesiyle örtüşen içerik ve form benzerlikleri bu gerçeği gözler önüne sermektedir.

Aşağıda fotoğrafı verilen (Fotoğraf 1) 4-259 Envanter 49 katalog numaralı Molla Ömerzade Hacı Muhammed'e ait mezar taşı kitabesi (Pektaş, 2018: 104) Denizli-İlbadi mezarlığında bulunmaktadır. Üzerinde yer alan sarıklı başlık kısmı, taşın işleniş biçimi, içeriğinde yer alan ifadeler bağlamında; aynı yıllarda binlerce kilometre uzaklıkta Prizren vilayetinde yer alan mezar kitabelerine birçok anlamda benzerlik gösterir. Birbirinden binlerce kilometre ötede farklı zaman dilimlerinde imal edilen bu kitabelerin birbirlerine bu denli benziyor olması Türk mezar geleneğinin, kültürünün farklı coğrafyalara taşındığının, nesilden nesile aktarıldığının ve yaşatıldığının göstergesidir.

Transkripsiyonu:

sene

1199

hüve'l ḥallāku'l-bākī

el-merḥūm ve'l-mağfūr

ilā raḥmeti rabbihi'l-ğafūr

monla 'ömer zāde el-ḥac

muḥammed ağa rūḥiçun

el-fātiḥa

Fot. 1: Molla Ömerzade Hacı Muhammed'e ait mezar taşı kitabesi (Pektaş, 2018: 104)

Tezimiz çerçevesinde ele aldığımız Prizren ve yöresinde son dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti kurum ve kuruluşlarının (TİKA vb.) destekleriyle restore edilen çeşitli tarihi yapıların içinde kısmen mezar taşı kitabeleri de yer almaktadır. Ancak önceleri yüzlerce mezar kitabesi barındıran birçok alan bugün maalesef birkaç kırık ve yıpranmış mezar taşı kitabesiyle karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı kasıtlı olarak yok edilirken bir kısmı da maalesef ilgi ve bakıma muhtaç durumundan ötürü günden güne yok olmaya yüz tutmuş vaziyettedir. Aşağıda fotoğrafı verilen Prizren şehir merkezinde Karabaş mevkiinde yer alan “Osmanlı/ Karabaş Mezarlığı” (Fotoğraf 2) ve yine şehir merkezinde yer alan Gazi Paşa Camisi (Fotoğraf 3) haziresinin son hali bu durumu net olarak ifade etmektedir.

Fot. 2: Karabaş / Osmanlı Mezarlığı

Fot: 3 Gazi Paşa Camisi haziresi

Bu konu üzerine kendisiyle araştırmalarımız esnasında yüz yüze de konuşma fırsatı bulduğumuz araştırmacı yazar Raif Vırmića mezar kitabeleri özelinde *Kosova Tekkeleri, Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları* adlı eserinde özellikle Arap menşeli bir tahribattan söz etmektedir.

Son 20 yıl içinde Arap ülkelerinde eğitim gören bazı görevlilerimizin ve řu anda Kosova'da Arap ülkelerinden çeşitli misyonlarda bulunan örgütlerin de etkisi üzerine, Kosova'nın zengin olan çođu cami kabristanlarından mezarlar kaldırılmış, yerle bir edilmiştir. Bir İranlı, Suudi Arabistanlı, Suriyeli vb. için bu mezar taşlarının belki de hiçbir önemi yoktur ve olmayabilir. Ama Kosova halkı ve onun tarihi için büyük önem taşıyan bu varlıkların yok olması büyük kayıptır ve buna asla tahammül edemeyiz. Osmanlı mirası olan bu mezar taşları var oldukça bizler de varız. Çünkü gerçekten kitabeli mezar taşları diğer kitabelerle birlikte tam anlamıyla buralarda Osmanlı'nın damgasını oluşturmaktadır. Bunun için bu damganın silinmesine tahammül etmeyip var gücümüzle elimizden geleni yapmalıyız; yoksa ilerleyen dönemde bu durumun devam etmesine dur diyecek bir güç çıkmazsa, Kosova'da Osmanlı hâkimiyeti döneminden günümüze kadar gelen kitabeli mezar taşlarının tamamının zamanla yok olacağı şüphesizdir (Vırmića, 2010: 29).

Günümüzde bir nebze de olsa önemleri anlaşılan; ancak yok olmaya da devam eden mezarlıklar ve mezar taşları, bir nevi bulunduğu coğrafyanın tarihsel süreçteki değişimini somutlaştırarak ortaya koyan laboratuvarlar olarak nitelendirilebilir. Bugün Anadolu'nun birçok mezarlığında Orta Asya'dan kadim bir gelenek olarak getirdiğimiz mezar tiplerini, mezar taşı formlarını ve bağlı oldukları boy damgalarını hâlâ gözlemleyebilmekteyiz. Geçmişin zihin yapısını bize gösteren bu taşların hemen yanında Osmanlı dönemi kitabeli mezar taşlarını ve nihayetinde harf devrimi sonrasına ait Latin harfli mezar taşlarını da görmekteyiz. Bu mezarlıklar ilk Türk iskânı döneminden beri hâlâ kullanılmaya devam eden ve medeniyetimizin değişim ve gelişimini, tek bir alan içerisinde, bize göstermesi açısından oldukça önemli maddi kültür varlıklarımızdır (Çağlar & Eralaca, 2018:162).

2. Kosova - Prizren Özelinde Balkanlarda Türk Varlığı

Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyası stratejik konumu ve verimli arazileri sebebiyle tarihin her döneminde farklı milletlerin ve toplulukların hedefi hâline gelmiş; sık sık el değiştiren yönetimlerin egemenlikleri altında farklı kültür ve uygarlıklara ev sahipliği

yapmıştır. Bu bağlamda pek çok Türk boy ve topluluğu da değişik zamanlarda Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasına gelmiştir (Alyılmaz, 2016:56-93).

Bazı araştırmacılar Balkan coğrafyasına Türklerin gelişini ilk olarak 4. yüzyılda Hunlarla başlatırken bazı araştırmacılar bu süreyi 11. yüzyıldaki Kıpçak Türklerinin gelişile başlatmaktadırlar.

İsmail MANGALTEPE, “IV-VIII. Yüzyıllarda Türklerin Doğu Avrupa’ya Göçleri ve Bu Coğrafyanın Türkleşmesi (IV-VIII. Yüzyıllar)” başlıklı makalesinde Türklerin Batı’ya göçlerinin tarihinin aslında milattan önceki devirlere dayandığını ancak asıl göçlerin IV-VIII. yüzyıllar arasında gerçekleştiğini belirtir:

Türklerin Batı’ya göçleri milattan önceki devirlere uzanmaktadır. Ancak belgelerle tespit edilebilen göçler milattan sonraki dönemlere aittir. IV. yüzyıl’dan itibaren Türkler Türkistan bölgesinden göç etmek zorunda kalmışlardır. Doğal afetler, nüfus artışı, otlak yetersizliği, siyasi anlaşmazlıklar, ağır dış baskılar ve cihan hâkimiyeti düşüncesi göçün nedenleri olarak sıralanabilir. Göç eden Türk kavimleri uzun bir dönem Hazar Denizi, Kafkaslar ve Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlarda hâkimiyet kurmuşlardır. Özellikle Hunların bölgeye gelmesiyle pek çok kavim yurtlarını terk etmek durumunda kalarak “Büyük Kavimler Göçü”ne sebep olmuşlardır. IV-VII. yüzyıllar arasında Karpatlar ve Tuna Havzasını da içine alan geniş coğrafyada Hunlar, Sabirler, Ogur toplulukları, Avarlar ve Bulgarlar büyük devletler kurmuşlardır. Türkler Doğu Avrupa topraklarındaki hâkimiyetlerini uzun süre devam ettirmişler ve bölgenin sosyoekonomik yapısının değişmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır (Mangaltepe ve Örenç, 2013: 7).

Mualla UYDU YÜCEL de “Hazar, Peçenek, Uz, Berendi ve Kumanların Doğu Avrupa ve Balkanlara Yerleşmeleri” başlıklı makalesinde konu hakkında şunları kaydetmektedir:

Gerek Doğu Avrupa gerekse Balkan coğrafyası Türk boylarından Hazar, Peçenek, Uz, Berendi ve Kuman-Kıpçakların birbiri ardınca gelen hâkimiyetlerine şahitlik etmiştir. Bu topraklarda miladi IV. yüzyıldan itibaren başlayan Türk hâkimiyeti, Türk töresi ve adaletinin güçlü bir şekilde uygulanması ile kalıcı hâle gelmiş ve semeresini günümüze kadar Türk varlığının bu topraklarda yaşaması ile vermiştir.

Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa'ya ve Balkanlar'a akan Türk boyları bu toprakların sahipleri olan devletlerle önce komşuluk münasebetlerinde bulunmuşlar; daha sonra da çetin mücadeleye girişmişlerdir. Her Türk boyu geldiği coğrafyalarda muhteşem bir tarih ortaya koymuş ancak dıştan gelen baskılar karşısında zamanla dayanamayarak bir zayıflama sürecine girmiştir. Bu arada kendilerinden sonra gelen ırkdaşlarının muhalif devletler tarafından kendilerine karşı kullanılmaları da bu zayıflamanın çok kısa bir süre sonra tarih sahnesinden çekilmeleri ile sonuçlanmasına vesile olmuştur. Hâkimiyetlerinin sona ermesinin ardından zamanla bu devletlerin bizzat kendi inisiyatifleri ile topraklarına ya kendi istekleri ile yerleşmişler ya da zorla iskân ettirilmişlerdir (Yücel, 2013: 23)

Balkan coğrafyasına 4. yüzyıldan itibaren göç etmeye ve yerleşmeye başlayan Türk toplulukları uzun yıllar bu coğrafyada kalmışlar ve Balkan milletlerinin teşekkülünde de önemli rol oynamışlardır. Bu topraklarda Türk varlığı Avrupa Hun devletinin gelişi ile başlar, Osmanlı Devleti ile devam eder. Avrupa Hunları, Avarlar, Sabarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar bu coğrafyada varlıklarını 14. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir. Asıl ve uzun süreli kalışlar Osmanlı Devleti süreciyle oluşmuş olup yüzyıllarca süren Balkanlardaki Türk varlığı elan diliyle, edebiyatıyla, sosyo-kültürel öğeleriyle varlığını sürdürmektedir (Jable & Şanlı, 2009: 42).

Türk varlığının Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle 13. yüzyıldan itibaren zirveye ulaştığı Balkan coğrafyasında önemli bir konuma sahip olan, kuzeyi ve doğusu Sırbistan tarafından çevrelenen Kosova'nın (Harita 1) kuzeybatısında Karadağ, güneyinde Makedonya, batısında Arnavutluk bulunmaktadır. Nüfusu yaklaşık 2,5 milyondur. Nüfusu Arnavutlar (%90), Sırlar (%5), Boşnaklar (%2), Türkler (%1) Goralılar, Aşkaliler ve başkalarından (%2) oluşturmaktadır (Çavuşoğlu, 2007: 123-154).

Harita 1: Kosova Haritası (<https://www.presspublica.gr>)

Nüfusun bugün için %1 gibi küçük bir oranını teşkil ediyor gibi gözükse de Kosova'da Türkler ve Türk dili tarih boyunca azımsanamayacak biçimde önemli bir rol oynamıştır ve bugün de bu önemini korumaya devam etmektedir. Kosova 1389 ila 1912 yılları arasında tam 5 asır boyunca Türkler tarafından yönetilmiş bir coğrafyadır. Bu coğrafyaya bu tarihlerden çok daha önce gelen ve yerleşen Türk boylarının isimleri hâlâ vilayet isimleri olarak kullanılmaktadır. Örneğin komşu ülke Makedonya'da yer alan Kumanova vilayetinin isminin 12. ve 13. yüzyılda bu topraklara yerleşen Kuman (Kıpçak) Türk boylarının adından geldiği tarihi bir gerçektir.

Kosova'da, Gora bölgesindeki birkaç kaya üzerinde, kazınmış hâlde işaretler bulunmuştur. Yapılan araştırmalar neticesinde bulunan bu kaya yazılarının, bilim camiasınca Göktürk Alfabeti olarak bilinen eski Türk alfabesi işaretlerine benzerliği tespit edilmiştir. Bu bulgu, bize Kosova bölgesinin Türk tarihi açısından büyük önem arz ettiğini göstermektedir. Bu yazıyı Hunların da kullanmış olduğuna dair dil bilimsel görüşlerden hareketle, söz konusu kaya yazılarının Hun devri etkisinin örneklerinden olduğu düşünülmektedir (Çoruhlu, 2008). Bu konu ile ilgili önemli çalışmalarda bulunan Prof. Dr. Turgut Tok "Kadim Balkan Kavmi Goralıların Dili Gorançe Üzerine Bazı Tespitler" adlı çalışmasında Gora bölgesi ve Goralılar ile ilgili olarak şu önemli tespitlerde bulunmuştur:

Balkan topraklarının en kadim topluluklarından biri olan Goralılar, kendilerini "Türk" olarak adlandırmaktadırlar. Balkanlarda Türk kavramı İslamiyet'i karşılamaktadır. İslamiyet'i kabul eden toplumların kendilerini "Türk" kabul ettiklerini ve "Türk" kavramı ile "İslam" kavramının ifade edildiğini bilinmektedir. Goralılar'ın kendilerini "Türk" diye adlandırmalarının nedeni Müslüman olmalarından kaynaklanabilir. Ancak Goralılar'ın kendilerini "Türk" olarak adlandırmaları Balkanlara Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk kavimlerine mensubiyetlerinden kaynaklanmış olabilir. Özellikle Gora ve Gorançe sözcüklerinin kökeninin "ugoran" sözcüğü olduğu kabul edildiğinde Türk soylu bir kavimden gelmiş oldukları bilgisi ile karşılaşılmaktadır.

Goralılar'ın yaşayış biçimleri, geçim kaynakları, âşıklık tarzı şiir geleneği, düğünleri, müzikleri, gelenekleri, giyim ve kuşamları, halı ve kilimleri, güreş gelenekleri, günlük hayatta atın yeri, törenleri ve günlük hayat ile geleneklerde varlığını devam ettiren şamanik unsurlar değerlendirildiğinde Türk kültürü ile büyük benzerliklerin bulunması Türk boylarıyla önemli oranda benzerlik göstermektedir. Ayrıca Gora-Restelica Yazıtlarında bulunan damgalar, Balkanların kadim topluluğu Goralılar'ın kimlikleri ile ilgili taşlara kazılan tarihin en önemli belgesi ve tanığıdır (Tok, 2019: 1576).

1389 yılındaki Birinci Kosova Savaşı'nda Osmanlı Devleti tarafından kazanılan zafer sonrası bir Türk yurdu haline gelen Kosova 1912 yılındaki Balkan Savaşına değin 5 asır boyunca Türk hâkimiyetiyle yönetilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1389 yılında Kosova'ya hâkim olmasıyla resmî görevliler, askerler, tüccarlar Kosova'daki çeşitli kasabalara yerleşmiş ve Türkler'in bölgedeki düzenli hayatı başlamıştır. Ancak İmparatorluğun ilk dönemlerinde ülkeye yerleşen askerlerin farklı milletlerden geldiği de bilinmektedir. Kosova'da yaşayan farklı etnik gruplardan birçok aile zaman içinde Müslüman olmuştur. Hem askerler hem de Kosova'da yaşayan ve Müslümanlığı tercih eden aileler, zamanla Osmanlı kültürünü benimsemişler, Türkçe konuşmaya başlamışlar; ancak kendi dillerini de korumuşlardır. Bu dönemde Osmanlı Türkleri'ni, Osmanlı kültürünü benimseyen diğer gruplardan ayırt etmenin en iyi yolu, Türklerin sadece Türkçe konuşuyor olmaları ve Anadolu'dan geldiklerini vurgulamalarıdır (Malcolm, 1998). Köy ve köyde yaşayan kişi sayısının çok olduğu Kosova'da, sayıca daha az olan Türkler'in hemen hemen tamamı şehirde yaşamaktadır (Jable ve Şanlı, 2009: 43)

Kosova, Arnavutlar ve Sırp lar arasındaki savaşlardan sonra 1999 yılında NATO'nun müdahalesiyle Birleşmiş Milletlerin idaresine girmiştir. Savaş süresince Kosova'dan Türkiye'ye ve farklı yerlere göçler yaşanmış olup bu göçler Türk nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Bugün bağımsız bir cumhuriyet olan Kosova, bağımsızlığını 2008 yılında elde edebilmiştir. Yedi vilayeti içerisinde Türkler'in en yoğun yaşadığı yer tezimizin de çerçevesini oluşturan Prizren vilayetidir. Bugün dahi Türkçe ile her işinizi rahatlıkla çözebileceğiniz derecede Türkçenin canlı olduğu Prizren, ziyaret edenlerine bir Anadolu şehrini andırmaktadır. Birçok Türkçe tabela ve isimle karşılaşabileceğiniz Prizren'de Türkçe bugün belediye seviyesinde resmî dil statüsünde yer almaktadır.

Türk geleneklerinin çeşitli dernek ve kuruluşlarca yaşatılmaya çalışıldığı Prizren'de Türkçe kursları ile birçok kişiye Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Son sayımlara göre onsekizbini aşkın Türk'ün yaşadığı Kosova'da çeşitli sosyo-kültürel etkinlikler ile Türkler'in millî değerleri, gelenek ve görenekleri yaşatılmaya devam edilmektedir. Ayrıca Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü otuz yılı aşkın süredir eğitim faaliyetlerine ve Türk Dili'ne hizmet etmeye devam etmektedir.

Hülasa Türk İstiklal Marşı'nın şairi Mehmet Akif Ersoy'un ata toprağı, tezimizde de incelediğimiz üzere birçok Türk'e ebedî istirahatgâh olan bu kadim coğrafya içerisinde Türkler insanıyla, diliyle, kültürüyle yüzyıllardır var oldular, var olmaya da devam etmektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Bu bölümde tezimiz çerçevesinde ele aldığımız kitabelerin dil özellikleri üzerinde bir çalışmaya yer verilmiştir. Yaşları 100 ila 400 arasında değişen kitabeler üzerinde sıkça kalıp ifadelerin kullanılması, Arapça - Farsça ifadelerin çokluğu ele alacağımız dil verisi bağlamında bir kısıtlama oluştursa da; eldeki verilerden hareketle yazım özellikleri, ses özellikleri ve biçim özellikleri şeklinde üç ayrı başlıkta dil özellikleri incelemesi yapılmıştır.

1.DİL ÖZELLİKLERİ

1.1. YAZIMLA İLGİLİ ÖZELLİKLER

Ünlülerin Yazılması

a ünlüsü

Ele aldığımız kitabelerde a ünlüsü sözcük başında elif (ا) veya medli elif (آ); sözcük ortasında elif (ا) ; sözcük sonunda ise he (ه) ve elif (ا) harfi ile gösterilmiştir.

aña	K.01/6	(انا)
aldanma	K.42/02	(ال دانه)
ah mine'l-mevt	K.61/01	(موتال من آه)
ağa	K.71/03	(اغا)

e ünlüsü

e ünlüsü sözcük başında elif (ا) ile gösterilmiştir. Sözcük ortasında herhangi bir harf ya da işaretleme kullanılmamış, sözcük sonunda ise he (ه) harfi ile gösterilmiştir.

eyledi	K.14/02	(اي لدى)
eylegil	K.39/02	(اي لكل)
ide	K.39/03	(اي ده)

ı ve i ünlüleri

Sözcük başında elif ve ye (ي) ile gösterilmiştir. Sözcük ortasında ye (ي) ile ya da işaretli olarak; sözcük sonunda ise ye (ي) harfiyle gösterilmiştir.

iki	K.10/06	(اي كي)
-----	---------	-----------

iken	K.10/02	(ن ا ي ك)
kıldı	K.10/01	(ق ي ل د ي)
içün	K.14/02	(ا ي چ و ن)
oldı	K.39/05	(اول د ي)

o, ö, u, ü ünlüleri

o, ö, u, ü yuvarlak ünlüleri sözcük başında elif ve vav (و ا) harfleriyle gösterilmiştir. Sözcük ortasında ve sözcük sonunda ise vav (و) harfiyle gösterilmiştir.

içün	K.14/02	(ا ي چ و ن)
oldı	K.39/05	(اول د ي)
olur	K.39/04	(اول و ر)
üzre	K.39/06	(اوز ره)
budur	K.45/06	(ب و د ر)
sa'adetlü	K.49/03	(سعادت ل و)

Ünsüzlerin Yazılması

ç ünsüzü

Sözcük başlarında ve ortalarında çim (چ) harfi, sözcük sonunda ise hem cim (چ) hem de çim (چ) harfi ile gösterilmiştir.

çekdi	K.01/03	(چ ك د ي)
göçdi	K.01/09	(ك و چ د ي)
rūhıçun	K.103/04	(ر و ح د چ و ن)
çäre	K.61/08	(چ آ ره)
geç	K.56/05	(ك چ)
uçdı	K.42/09	(او چ د ي)
hiç	K.13/05	(ه ي چ)

p ünsüzü

Ele aldığımız kitabelerde p ünsüzü genellikle pe (پ) harfiyle yazılmıştır. Kimi sözcüklerde be (ب) harfi de kullanılmıştır. -(y)Up sıfat – fiil eki, metnimizde be (ب) harfi ile gösterilmiştir.

kılıp	K.45/10	(ق ي لوب)
olup	K.45/07	(اولوب)
paşa	K.14/01	(پاشا)
pür-zerriñ	K.49/02	(زرين پر)
toprağa	K.52/05	(طوب راغه)

t ünsüzü

Sözcük başında yer alan ön damak t ünsüzü te (ت) harfiyle gösterilirken art damak t ünsüzü tı (ط) harfiyle gösterilmiştir. Sözcük ortasındaki ve sonundaki /t/ ünsüzleri ise te (ت) harfiyle gösterilmiştir.

tabur	K.52/08	(طابور)
toymadan	K.52/03	(طويمدن)
otağına	K.42/03	(اوتاغي نه)
toprağa	K.52/05	(طوب راغه)
it	K.01/08	(ايت)

s ünsüzü

Ele aldığımız kitabelerde s ünsüzü sözcük başında, ince sıradan ünlülü sözcüklerde sin (س), kalın sıradan ünlülü sözcüklerde sad (ص) harfi ile gösterilmiştir. Sözcük ortasında sin (س) harfi kullanımı görülmektedir.

şakın	K.38/03	(صدقن)
söndi	K.53/04	(سوندي)
söyledim	K.53/05	(سويدلم)
göstermedi	K.43/02	(كوسد ترمدي)
kesin	K.83/07	(كسن)

ñ ünsüzü

Ele aldığımız kitabelerde ñ ünsüzü, kef (ك) harfinin yanında üç noktalı kef (ك) ile de gösterilmiştir.

anıñ	K.42/07	(كَأَذِي)
ağlamañ	K.45/13	(كَأَغْلَام)
hazretleriniñ	K.49/04	(حَضْرَتِ لَرِي نَك)

1.2. SES ÖZELLİKLERİ

Ele aldığımız kitabelerin birçoğunda kalıp ifadelerin kullanılması ve Arapça-Farsça ifadelerin fazlaca kullanımı sebebiyle ses özellikleri bağlamında incelenecek çok fazla örnek bulunmamaktadır. Ses özellikleri incelemesinde sadece var olan örneklerdeki özellikler ifade edilecektir.

1.2.1. Ünlüler

Kosova Prizren ve yöresinde incelediğimiz kitabelerde /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri kullanılmıştır.

Söz konusu kitabelerde hem dönem hem de içerik itibarı ile Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yoğunluğu fazladır. Osmanlı Türkçesi, Arap ve Fars kökenli sözcükleri asli imlaları ile kullanmıştır. Bu dillerden alınan sözcüklerde /ā/, /ī/, /ū/ uzun ünlüleri bulunmaktadır:

cānibine ‘aķıbet K.1/05, mülci-i erbāb-ı hāl it pūse-gāh-ı ‘aşıķān K.1/08,  arīķatda K.2/03, Őāhibū’l-ĥayrāt ve’l-ĥasenāt K.37/01, erba‘in K.37/04, nidāy-ı rabb-i irci‘i simāh-ı cānı K.38/06, Őāyeste ķıl ğufrān-ı ‘uzmāya K.38/09, manzūr ola didār-ı ĥudā K.68/06

Ünlü düşmesi görülen örnekler Şunlardır:

neyleyim < ne eyleyim K.43/09, nidelim < ne idelim K.61/08, oğlı < oğul+ı K.61/02, kimse < kim ise K.24/03, böyle < bu öyle K.52/06

Bir sözcüğün ve üzerine getirilen eklerin tamamının kalın veya ince sıradan ünlüler olması temeline dayanan kalınlık-incelik uyumu ele alınan kitabelerde işlek olarak karşımıza çıkmaktadır:

cismimle K.45/08, döker ķanlar K.45/09, idüp K.45/14, budur benim sizden K.45/17, maķāmıñ K.46/05, mülkine K.48/03, berī eyleme K.48/04, himmet etsün K.2/06, efendiniñ K.3/04, kerimesi K.3/05

–ken eki kalınlık-incelik uyumuna aykırı şekilde kitabelerde mevcuttur:

ol-muş-ken K.6/01

Bazı ekler sürekli yuvarlak ünlülü olarak kitabelerde yer almıştır. Bu ekler ve örnekleri şunlardır:

Fiilden fiil yapma eki: -ur

doğ-ur-maz K.61/06

İlgi hali eki: +Uñ / + nUñ

redif tabur+u+nuñ K.52/07, orduy-ı hümayün+üñ K.15/02

Sıfat-Fiil eki: -duğ

ol-duğ+da K.38/06

Bildirme eki: +dUr

ricam bu+dur K.45/17, gelen git-mek+te+dür K.38/03, muharrer+dür K.39/06

1.2.2. Ünsüzler

Metnimizde /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /ğ/, /h/, /h/, /h/, /k/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /s/, /t/, /t/, /v/, /y/, /z/, /z/, /z/, /z/ ünsüzleri kullanılmıştır.

Ele alınan kitabelerde söz başında yer alan ʔ- nin korunduğu sözcükler görülür:

hıra tağına K.42/02, cihāna toymadan K.52/03

1.3. BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Yapım Ekleri

1.3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+Inci+

beş+inci K.15/02, otuz dörd+ünci K.15/03

+li+

yoğat+lı K.15/04, şam+lı K.34/04, pür-zerrin+li K.37/01, kalkandelen+li K.53/06, saʔadet+lü K.49/03

+IIK+

doğuz ay+lık K.46/04, civān+lık K.43/02, yigit+lik K.42/05

+sız+

beķā+sız+dır K.13/02

1.3.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+IA-

‘arzu+la-yup K.48/05, söy+le-di-m K.59/08

1.3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ar-

ķop-ar-dı K.16/03

-ıl-

yaz-ıl-dı K.46/06

-iş-

yet-iş-ib K.61/04, ir-iş-di K.48/03

-mA-

yap-ma-dı K.14/02, bul-a-ma-dım K.24/02, ol-ma K.38/02, vir-me-ye K.13/03

1.3.2. Çekim Ekleri

1.3.2.1. Çokluk Ekleri

: +IAr

İncelenen kitabelerde çoğul eki olarak +IAr kullanılmıştır.

maħdüm+lar+ı K.40/02, ķan+lar K.45/09, eren+ler K.2/06, ıabīb+ler K.24/05,
ā’ile+ler+i K.33/05

1.3.2.2. İyelik Ekleri

1. tekil şahıs: +m / +Im

günāh+ım K.13/06, rūḥ+um+a K.13/09, ‘ömr+üm+i K.24/04, refiqa+m K.36/01, ḳabr+im K.43/11, cism+im+le K.45/08

2. tekil şahıs: +İñ

bu söz+üñ K.36/06, imān+iñ K.43/07, rabb+iñ K.56/06

3.tekil şahıs: +sI

kerīme+si K.58/08, mināre+si+ni K.12/03, va‘de+si K.28/03

2.çoğul şahıs : +iñiz

ḫāl+iñiz K.45/12

3.çoğul şahıs: +lArI

ā’ile+leri K.33/05, mevsim+leri K.45/04, maḫdüm+ları K.40/02

1.3.2.3. Hal Ekleri

1.3.2.3.1. Yahn Hal: Ø

ḫanım K.04/06, seydi beg K.10/03

1.3.2.3.2. İlgı Hali Ekleri: +Uñ / +Un /+nUñ

ṭabur+u+nuñ K.52/07, orduy-ı hümāyün+üñ K.15/02, ṭabur+un K.16/08, cihān+un K.38/02

1.3.2.3.3. Belirtme Hali Ekleri: +I / +yI

cennetü’l-me’vā+yı K.14/03, mevsimler+i K.45/04

1.3.2.3.4. Yönelme Hali Eki : +A

cānib+i+n+e K.1/05, ‘adn+e K.1/09, rūḫı+n+a K.3/06, ta‘mır+i+n+e K.6/03, maḳām+a K.7/06

1.3.2.3.5. Bulunma Hali Eki: +dA

firdevs-i ‘ālā+da K.9/01, tarīkat+da K.2/03, zamān+ı+n+da K.6/01, mülk+i+n+de K.6/01, her gün+de K.6/03, bu şehir+de K.59/04

1.3.2.3.6. Ayrılma Hali Eki: +dAn

erbāb-ı fāzıl-ı kemāl+den K.60/06, bu dīde+den K.61/10, ümmet+den K.79/02, fenā+dan K.101/02, inkılāb+ı+n+dan K.11/03

1.3.2.3.7. Eşitlik Hali Eki: +çe

nice<ni+çe K.10/05

1.3.2.3.8. Vasıta Hali Eki: +IA / +IIA

emr-i haqq+la K.1/06, hüsn-i hulk+ıla K.8/06, firāk+ı+yla K.23/06, gufrān+la K.45/07, emri+le K.59/05

1.3.2.3.9. Yön Gösterme Eki: +re

cennet iç+re şimdi oldu hānesi K.28/06

1.3.2.4. Soru Eki: +mi

mümkün mi K.61/09

1.3.3. Sıfatlar

1.3.3.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları nesnelere vasıflarını bildiren sıfatlardır: altın (yüzük), süzme (bal), çürük (diş), doğru (söz), gelen (haber), geçen (ay), gelecek (yıl), erimiş (yağ) gibi. Sıfatların büyük kısmı niteleme sıfatlarından oluşur. Nesnelere ne kadar vasfı varsa o kadar da nitelendirme sıfatı vardır denilebilir. Bu sıfatların çeşitleri de renk, biçim, boy, yapı, ağırlık vs. gibi vasıf çeşitleri kadardır. Muharrem Ergin’e göre niteleme sıfatlarının fonksiyonları arasında herhangi bir fark olmadığı için kendi içinde farklı türlere ayırmak da mümkün değildir (Ergin, 2004).

Ele aldığımız kitabelerde yer alan niteleme sıfatları ile ilgili örnekler:

fetihten kalan bir ma‘bed K.6/01, eski nuşārā K.6/02, ‘ālī ma‘kāma K.7/06, ta‘mīr eden meḥmed bin ‘oṣmān K.12/04, kabrini ziyāret iden ihvān K.13/08, yaqovalı hacı murād-

zāde ‘ömer ağa K.13/10, yozgatlı hasan hālid K.15/04, yaqovalı tüccār hasan ağa K.28/07, devletlū hüsni paşa hazretleriniñ K.33/04, şamlı mehmed K.34/05, bed endişe K.39/03, deyyān olan ‘ilm-i ‘amel K.39/07, sirozlı ‘ömer şabri K.41/05, seyyidü’l-kevneyn olan yā rabbī muḥammed ‘aşkına K.43/06, sa‘ādetlū şālih paşa K.49/03, kara toprağa K.52/05

1.3.3.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir. İşte belirtme sıfatları bu belirtme şekillerine göre dört çeşide ayrılırlar (Ergin, 2004)

1.3.3.2.1. Sayı Sıfatları

bir sa‘ādet ma‘deni K.11/04, **bir** cami‘i şerīf K.14/01, **otuz dördüncü** alay K.15/03, **bir** gün K.23/03, **beşinci** kolordu-yı humāyūn K.34/02, **otuz dördüncü** alayınıñ K.34/03, **beşinci** tabur kātibi K.34/04, **on iki buçuk** yaşında K.34/06, **doğuz** aylık K.46/04, **bir** mısra‘ı mu‘cem K.59/08

1.3.3.2.2. İşaret Sıfatları

bu ābindan K.6/03, **bu** ‘ālī maḳāma K.7/06, **bu** cāmi‘ K.9/02, **bu** mescidi K.11/02, **ol** ma‘būda K.11/07, **bu** cāmi‘-i şerīfiñ K.12/02, **bu** ecel K.24/04, **bu** sözüñ K.36/06, **bu** vech K.39/06, **o** zamān K.46/04, **bu** ğaribiñ K.53/02, **bu** dīdeden K.61/10

1.3.3.2.3. Soru Sıfatları

ne güzel K.11/05

1.3.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

her günde K.6/01, **böyle** bir eṣer-i ‘azīmi K.11/06, **her** bir şecer K.39/03

1.3.4. Zamirler

Zamirler nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan ancak gerektiğinde onları ifade edebilen, nesnelere temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. (Ergin, 2004: 262)

1.3.4.1. Şahıs Zamirleri

1. tekil şahıs zamiri: ben

ben vah idüp ağılaman K.45/14,

2. tekil şahıs zamiri: sen

sen emir idin eyyām-ı şerīfde K.68/03

3. tekil şahıs zamiri: ol

ol bu mescidi kılımış idi binā K.11/02, bakmaz **ol** tıfl kocaya hem yigitlik çağına K.42/05, nice kılmaz cihān halkı şenā **ol** hacı rahmān derūn-ı ‘ālem K.10/05

1. çoğul şahıs zamiri: biz

bize biñ iki yüz yetmiş yedi türbe i‘mārı K.2/08

2. çoğul şahıs zamiri: siz

ricām budur benim **sizden** cemī‘an ihvān-ı dīnden K.45/17

3. çoğul şahıs zamiri: anlar

kemālāt-ı velāyet **anlara** sırr-ı ‘aliyyedendir K.03/03

1.3.4.1.1. Şahıs Zamirlerinin Hal Ekli Çekimleri

Yaklaşma hali:

1., 2. ve 3. tekil şahıs ile 1. ve 3. çoğul şahıslarda yaklaşma hali ekli kullanım örnekleri bulunmaktadır. 2. çoğul şahsın yaklaşma hali ekli kullanımı metinlerde mevcut değildir.

geldiler tabībler bulamadı çāre **baña** K.24/05, **baña** ateşiyle yandı nā-gāh K.36/05, **saña** manzūr ola dīdār-ı hudā K.68/06, oldu **ana** emr-i haqqkla āşiyā(n) K.1/06, **bize** biñ iki yüz yetmiş yedi türbe i‘mārı K.2/08, kemālāt-ı velāyet **anlara** sırr-ı ‘aliyyedendir K.3/03

Ayrılma hali:

1. tekil ve 2. çoğul şahıslarda ayrılma hali ekli kullanım örnekleri bulunmaktadır. 2. ve 3. tekil, 1. ve 3. çoğul şahıslarda ayrılma hali ekli kullanım metinlerde mevcut değildir.

cüdā itdi seni **enden** verem āh K.36/03, ricām budur benim **sizden** cemī‘an ihvān-ı dīnden K.45/17

İlgi hali:

1. tekil ve 3. tekil şahıslarda ilgi hali ekli kullanım örnekleri bulunmaktadır. 2. tekil, 1., 2. ve 3. çoğul şahıslarda ilgi hali ekli kullanım metinlerde mevcut değildir.

ricām budur ben+im sizden cemī’an ihvān-ı dīnden K.45/17, ecel irdi a+nın kulağına K.42/07

Yükleme hali:

2. tekil ve 3. tekil şahıslarda yükleme ekli kullanım örnekleri bulunmaktadır. 1. tekil, 1., 2. ve 3. çoğul şahıslarda yükleme hali ekli kullanım metinlerde mevcut değildir.

kāmil beg ibn-i emīn paşa sen+i ‘arzulayup geldi K.48/05, erenler himmet etsün kıldı sen+i sırr cümle ehibbā K.2/06, cüdā itdi sen+i benden verem āh K.36/03, a+n+1 i‘mār idenler nā’il olmaz mı meşübāta K.39/04

1.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamiri olarak “kendi ve kendü” sözcükleri kullanılmıştır.

‘ışk-ı maḥbūb çekdi **kendine** cānibine ‘ākıbet K.1/05, kıldı **kendüye** şefi‘ rüz-ı cezā K.11/06

1.3.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamiri olarak “bu” kelimesi kullanılmıştır.

ḥayf **bu** duḥteri gül gonca mişāli şoldı K.46/03, nidelim hük-m-i meşıyyet **bu** imiş çāre nedir K.61/08, **bu** da bir ni‘met-i ‘azīmesidir ez-cümle K.10/02

1.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamiri olarak “kimse” kelimesi kullanılmıştır.

kimse me’mül etmesin bu dehr-i fāniden vefā K.24/03, irci‘i emri gelince **kimseye** virmez amān K.42/04

1.3.4.5. Bağlama Zamirleri

Bağlama zamiri olarak “kim ve ki” kullanılmıştır.

kim:

bir sa'adet ma'deni şahşı şafâ / kim mücedded taḥîr-i emvâl ile / eyledi bu mescidi ḥasbî inşâ K.11/04, 'ibret al kim revân yiri a'zâmiñ sır ḥâline K.42/06, ah civānlık 'âlemiñ göstermedi dehr kim K.43/02, ḥayfâ kim penbe ḥadîce ḥanımıñ ḥallâcı mevt K.59/02

ki:

bu ziyâ câmi' ola ki kıldı el-ḥac aḥmed mekânı firdevs-i 'âlâda müyesser eylesün sübhân K.10/01, pür nâm-ı ḥayr ile mevşûf-ı şahḥâ / ki çuhacı maḥmûd ismi müsemmâ/ rızâen lillâh için bir ḥayr eser K.11/01, oldu kurşun-ı kazâ mevtine ḥayfâ ki sebep K.61/05

1.3.5. Zarflar

Zaman, yer, mekân ve hal isimleri olan zarflar kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın anlamını değiştiren isimlerdir. (Ergin, 2004: 259)

1.3.5.1. Hal Zarfları**böyle:**

böyle emretti sübhânım K.52/06

hiç:

cihânıñ zevkine hiç itme rahmet K.13/05, degil cây sürür bu fânî yine gel itme hiç 'izzet K.23/02

yine:

yine paşayı meḥmed ğâzî / itdi bir cami-'i şerîf ihyâ K.14/01, degil cây sürür bu fânî yine gel itme hiç 'izzet K.23/02

1.3.5.2. Zaman Zarfları**bir gün:**

gelir bir gün felek ğaddâr ecel cânın alır elbet K.23/03

dâ'imâ :

rûḥ-ı pâkiñ rahmetiyle dâ'imâ şâd eyleyüp K.59/06

hālā:

ğam-ı dünyā ilinden kırtulur hālā giribānım K.45/11

hemen / hemdem / hemān:

hemen hayr eylemek lāzım hayr hāşıl olur dā'im K.45/16, nice kılmaz cihān halkı senā ol hacı raḥmān derūn-ı 'ālem envā'-ı ferahla oldılar hemān K.10/05, hemdem zümre-i şa'diyyeti bu sa'idi ya rabb K.61/11

yarın:

ilāhi eyleme maḥzūn yarın rüz-ı kıyāmetde K.38/08, ilāhī eyleme maḥzūn yarın rüz-ı kıyāmetde K.48/06

şimdi:

cennet içre şimdi oldu hānesi K.28/06

1.3.5.3. Yer Zarfları**üzre/üzere:**

kitāb-ı cifr-i 'aqlīde bu vech üzre muḥarrerdür / ḥulūş üzre binā oldu olur hayr-i ebed mevfūr K.39/06

1.3.5.4. Miktar Zarfları**çok:**

çok gördi K.43/09

1.3.5.5. Soru Zarfları**ne:**

gör ne yaza K.56/03

1.3.6. Edatlar

Edatlar kendi başlarına anlamları olmayan, kullanıldığı sözcüklerin, sözcük gruplarının ve cümlelerin kullanılışlarına ve ifade kabiliyetine yardımcı olurlar (Ergin, 2004: 348). Dilde bağımsız olarak mevcut olmayan edatlar , söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilir ve onlara değişik anlam renkleri katan ya da onları çekme sokan sözlük veya söz dizim birimleridir (Karaağaç, 2011: 52-53).

1.3.6.1. Ünlem Edatları

ah:

ah mine'l-mevt K.28/01, K.36/01, K.53/01, K.61/01, K.80/01, K.87/01, K.88/01, K.89/01, ah civānlık 'ālemin göstermedi dehr kim K.43/02, ah seyfullāh efendi göçdün K.68/01

vah:

ben vah idüp ağlamañ yaş bu hāle ebvānım K.45/13

1.3.6.2. Seslenme Edatları

ya:

habību'llāh şefā'atinden berī eyleme **ya** rabbī K.48/04, hemdem zümre-i şa'diyyeti bu sa'idi **ya** rabb K.61/11, 'ışk-ı maḥbūb çekdi kendine cānibine 'ākıbet / didi **ya** hū 'ālem-i külle idüp nakl-i beḳā K.1/05, mülci-i erbāb-ı hāl it pūse-gāh-ı 'aşıḳān /āsitān-ı dergāh-ı sa'dīleri **ya** rabbenā K.1/08, günāhım çoksa da 'afv eyle **ya** rabb K.13/06, bakma 'işyānına **ya** rabb luṭf-u iḥsān eyleyüp K.43/04

1.3.6.3. Soru Edatları

nedir:

hük-m-i meşiyet bu imiş çāre nedir K.61/08

1.3.6.4. Kuvvetlendirme Edatları

de/da:

bu **da** bir ni'met-i 'azīmesidir ez-cümle islāma ḥarāb iken bu cāmi' eyledi vaḳfiyle el'an K.10/02

günāhım çoksa **da** 'afv eyle **ya** rabb K.13/06

daḥı:

hulūsi paşa daḥı vezir ve daḥı defterdār K.6/02

o merḥūmı daḥı şāyeste kıl ḡufrān-ı 'uzmāya K.38/09

cihānda gerçi dilşād oldu cümle mü'min'in ammā /olur 'uḳbāda hem rūḥı emīn paşa daḥı mesrūr K.39/05

merhūmı daḥı şāyeste kıl ḡufrānla ‘afv K.48/07

māder-i dehr doğurmaz daḥı mişlin zīrā K.61/06

1.3.6.5. Gösterme Edatları

ta:

zıkr u fikri ḥaḫḫ idi ḡülbeng-i şa‘dī çekdi ta / vāşıl oldı sırr-ı sa‘deddīne oldı āşinā
K.1/03

ilaha ta kıyāmet ola islāmda zinde K.6/03

1.3.6.6. Bağlama Edatları

çün:

küllü men ‘aleyhā fān ‘āyeti menşūr-ı ‘alem oldı çün / muntazır oldı ḥitāb-ı irci‘iye bā
şafā K.1/04

didi çün nazm ile rāḡıb tārīḥ / sene 1223/ ḥamd ü senā kıl ol ma‘būda şehā K.11/07

çün şefi‘ kıldı ana allāh K.22/03

degil:

degil cāy sürür bu fānī yine gel itme ḥiç ‘izzet K.23/02

hem müşkil degil ḥālim ḡurb-ı ḥaḫ kılup ḥāşıl K.45/10

meger:

dehr-i dūniñ inḫılābından meger / inḫirāf-ı tāḫ olmış dāru’s-şıla / burc-ı kimyādan zuhūr
itdi bu kez K.11/03

hem:

aḡladı ḫan atası ile hem anası K.28/04

cihānda gerçi dilşād oldı cümle mü’min’in ammā /olur ‘uḫbāda hem rūḥı emīn paşa daḥı
mesrūr K.39/05

bakmaz ol tıfl ḡocaya hem yigitlik çağına K.42/05

hem müşkil degil ḥālim ḡurb-ı ḥaḫ kılup ḥāşıl K.45/10

hüsn-i hulkıla mevşüf idi hem terk-i cihân K.8/06

ile:

ağladı kan atası ile hem anası K.28/04

ki:

bu ziyâ cāmi‘ ola ki kıldı el-ḥac aḥmed mekânı firdevs-i ‘ālāda müyesser eylesün sübhân K.9/01

pür nām-ı hayr ile mevşüf-ı şahhâ / ki çuhacı maḥmūd ismi müsem mā/ rızāen lillāh için bir hayr eṣer K.11/01

biḥamdillāh ki mi‘mār-ü mürüvvet eyledi ābād / dīl-i ‘āşık gibi nālān bu mevzī‘ pür nūr K.39/01

oldı kurşun-ı kazā mevtine hayfā ki sebep oldı kurşun-ı kazā mevtine hayfā ki sebep K.61/05

kim:

rikāb-ı şāh ser bu ābından şā kim feyzi aḡa K.6/03

bir sa‘ādet ma‘deni şahşı safā / kim mücedded taḥhīr-i emvāl ile / eyledi bu mescidi ḥasbī inşā K.11/04

ne güzel hayra muvaffak oldı kim / ferrişîn-zāde ‘abdullāh aḡa / ṭālib-i rızāda vüs‘a şarf ile K.11/05

‘ibret al kim revān yiri a‘zāmıñ sır ḡāline K.42/06

ah civānlık ‘ālemiñ göstermedi dehr kim K.43/02

hayfā kim penbe ḡadice ḡanımiñ ḡallācı mevt K.59/02

ah kim şeyḡ ‘ömeriñ oḡlı sa‘īdiñ şad ah K.61/02

ve:

maḥmūd paşa ve birāderi emīn paşa bin ṭāhir paşa m (muharrem) 11 1249 K.5/02

ḡulūsi paşa daḡı vezir ve daḡı deftedār K.6/02

ve haremî hanife hanımıñ rûhına fâtiha K.66/08

merhûm ve mağfûr K.78/02

ya'nî:

şeyh-i kâmil pîr-i vâsıl mazhar-ı feyz-i hudâ / ya'nî süleyman efendi vâsıl-ı sırrı fenâ
K.1/01

ya'nî mûsâ beyiñ 'ulûviyyet ile mişl-i 'adem K.8/03

1.3.6.7. Son Çekim Edatları

gibi:

nüridir ay pederi târihi gibi K.22/04

dîl-i 'âşık gibi nâlân bu mevzî'c pür nûr K.39/01

içün:

yapmadı anı şöhret-i âfet için / eyledi belki haqq için mahzâ K.14/02

pür nâm-ı hayr ile mevşûf-ı şahhâ / ki çuhacı mahmûd ismi müsemmâ/ rızâen lillâh için
bir hayr eşer K.11/01

ile:

anı i'mâr idenler nâ'il olmaz mı meşûbâta / olur ihyâsına sa'y eyleyenler hayr ile me'cûr
K.39/04

söyledim bir mısra'ı mu'cem ile târihini K.59/08

nice âşar-ı hayr ile ihyâ olur her günde mülkinde K.6/01

mu'ammer kuşusiyle şevk ile tâhir didi târih K.6/03

ya'nî mûsâ beyiñ 'ulûviyyet ile mişl-i 'adem K.8/03

pür nâm-ı hayr ile mevşûf-ı şahhâ / ki çuhacı mahmûd ismi müsemmâ/ rızâen lillâh için
bir hayr eşer K.11/01

bir sa'âdet ma'deni şahsı şafâ / kim mücedded tahtîr-i emvâl ile / eyledi bu mescidi
hasbî inşâ K.11/04

ne güzel hayra muvaffak oldu kim / ferrişîn-zāde ‘abdullāh ağa / tālib-i rızāda vüs‘a şarf
ile K.11/05

didi çün nazm ile rāğīb tāriḥ / sene 1223/ ḥamd ü senā kııl ol ma‘būda şehā K.11/07

murg-ı cānı kayd-ı tenden itdi pervāz şevk ile / maḳ‘ad-ı şıdk oldu ana emr-i ḥaḳḳla
āşiyā K.1/06

kemāl-i şevk ile ta‘mīr kııldı ḥasbeten lillāh K.2/05

1.3.7. Fiiller

Bir durum, kılış ya da oluşu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelimelere fiil adı verilmektedir (Banguoğlu, 1998: 408). Fiil varlıktaki değişimdir. Hiçbir varlık aynı olarak kalmaz ve başkalaşır. Bu değişim insandaki zaman kavramının da başlangıç noktası olmuştur. Fiillerin zaman kavramıyla bu sıkı birlikteliği, zamanı fiillerin en belirgin özelliği haline getirir. (Karaağaç, 2011: 51-52)

1.3.7.1. Kip Ekleri

1.3.7.1.1. Bildirme / Haber Kipi Ekleri

1.3.7.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman: -dI

1. tekil şahıs:

nāgehān bir derde düşdüm bul-a-ma-dı-m aşlā devā K.24/02

riḥlet it-di-m mülk-i fānīden beḳā-yı gülzāra K.35/08

ḳara toprağa meyl it-di-m K.52/05

söyle-di-m tāriḥine maḡfūr ola K.53/05

söyle-di-m bir mısra‘ı mu‘cem ile tāriḥini K.59/08

bul-a-ma-di-m aşlā devā K.35/03

mübtelā ol-du-m K.63/02

nāgehān bir derde düş-dü-m K.35/02

2. tekil şahıs

sen emir i-di-ñ eyyām-ı şerīfde K.68/03

ḥayli müddetde nüfūsa nāzır i-di-ñ K.68/05

3. tekil şahıs:

zıkr u fikri haqq idi gülbeng-i şa'dî çek-di ta / vâşıl **oldı** sırr-ı sa'deddine ol-dı aşınā
K.1/03

'ışk-ı maḥbūb çek**di** kendine cānibine 'ākıbet / di-**di** ya hū 'ālem-i külle idüp naql-i beḳā
K.1/05

raşha-i kil-küm mücevher düş**di** tāriḥ sa'diyā / göç-di 'adne şeyḥ süleymāñ eyle-di azm-i
likā K.1/09

getür-**di** leskovikten bir sebeble mīr-i mihrāmı K.2/04

olup ta'mirine bā'is nezāret kıl-**di** her günde K.6/03

ol-**di** muvaffaq ḥadd-i ḥitāma K.7/04

dehr-i dūniñ inqılābından meger / inḥirāf-ı tāk olmuş dāru'ş-şalā / burc-ı kimyādan
zuhūr it-**di** bu kez K.11/03

3.çoğul şahıs:

gel-di-ler ṭabībler bulamadı çāre baña K.24/05

1.3.7.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman: -miş**3. tekil şahıs:**

ikiyüz kırkda vaz' et-**miş** eski nuşārā K.6/02

ol bu mescidi kıl-**miş** idi binā / kenz-i hidāyetden olmuş ḥissemend / eylemiş bünyād çün
aḥsen-nümā K.11/02

dehr-i dūniñ inqılābından meger / inḥirāf-ı tāk ol-**miş** dāru'ş-şıla / burc-ı kimyādan
zuhūr itdi bu kez K.11/03

1.3.7.1.1.3. Gelecek Zaman: -AcAq**3. tekil şahıs:**

idecekdir ḥālīñiz muḫtar K.45/12

ḥaḳ saña bağ-ı cinān kılacaq K.68/08

1.3.7.1.1.4. Geniş Zaman: -^or

3. tekil şahıs:

nice āşar-ı hayr ile ihyā ol-**ur** her günde mülkinde K.06/01

bu cāmi‘ eyleyen bünyād dile-**r** seydi beg rabbin şefā‘at baħrine ğarķ eylesün ol ħāliķu‘l-mennān K.10/03

yat-**ar** ħākī derūnında imānı nūriyle (...) hezerāñ rūħına raħmet bi-ħaķķ-ı ka‘be-i raħmān K.10/04

gel-**ir** bir gün felek ğaddār ecel cānın alır elbet K.23/03

firāķıyla yan-**ar** tā çeşm-i gözün evlād-ı aħbābı K.23/06

ğam-ı dünyā ilinden ķurtul-**ur** hālā giribānım K.45/11

hemen hayr eylemek lāzım hayr ħāşıl ol-**ur** dā‘im K.45/16

dār-ı fenā vir-**ir** K.62/03

Ele alınan kitabelerde geniş zamanın olumsuz çekiminin örnekleri de yer almaktadır.

irci‘i emri gelince kimseye vir-**mez** amān K.42/04

baķ-**maz** ol tıfl ķocaya hem yigitlik çağına K.42/05

māder-i dehr doğur-**maz** daħı mişlin zīrā K.61/06

nice ķıl-**maz** cihān ħalkı senā ol ħacı raħmān derūn-ı ‘ālem envā‘-ı feraħla oldılar hemān K.10/05

1.3.7.1.2. Tasarlama / Dilek Kipi Ekleri

1.3.7.1.2.1. İstek Kipi: -A

3. Tekil Şahıs

mecd-i rif‘atle mu‘ammer id-e ħaķķ evlādını K.1/07

emānvirme-ye ecel eyler sırr-ı da‘vet K.13/03

1.3.7.1.2.2. Şart Kipi

2.tekil şahıs:

faķir der-sen ahvādından merhūme K.58/07

hüküm it-señ ecel girüp otağına K.42/03

3.tekil şahıs:

günāhım çok+sa da ‘afv eyle ya rabb K.13/06

gel-se mümkün mi ‘aceb titrememek ‘illiyeti K.61/09

1.3.7.1.2.3. Emir Kipi

2.tekil şahıs:

Teklik ikinci şahıs bugün eksiz olarak kullanılır. Eksiz olarak tek başına kullanılmayan fiil kök ve gövdeleri kullanım sahasına çıkarılarak emir ikinci şahıs şekline girerler: *gel*, *git*, *yaz*, *vur* gibi. Eskiden Türkçede bu şahıs için emir eki kullanılırdı. Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesi’nde ve Osmanlıcanın başlarında kullanılan bu ek *-ğil*, *-gil*’di: *aç-ğil*, *dön-gil*, *gel-gil*, *bil-gil*, *ol-ğil*, gibi. Sadece düz şekilleri olup her zaman uyum dışında kalmıştır. Sonradan Osmanlıcada unutulmuş bu ek bugün bazı ağızlarda, bilhassa Azerî sahasındaki ağızlarda hâlâ yaşamaktadır. (Ergin, 2004: 306)

ilāhī pür-zerrin ehlün bu sa‘yün eyle-**gil** meşkür K.39/02

1.3.7.1.3. Birleşik Zaman Çekimleri

1.3.7.1.3.1. Hikâye

1.3.7.1.3.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

yaşın on dokuzu vir-me-miş-ti-m K.36/04

1.3.7.1.3.2. Şart

1.3.7.1.3.2.1. Geniş Zamanın Şartı

faķir de-r-sen ahvādından merhūme K.58/07

1.3.7.3. Birleşik Fiiller

Bir isim ya da fiile yardımcı fiillerden birini getirerek oluşturulan söz öbeklerine birleşik fiil denir. Söзlerin, Türkçenin yapım düzenine göre birleştikleri bu öbekte, asıl öge önce, yardımcı öge sonra yer alır. (Karaağaç, 2011: 190)

1.3.7.3.1. İsim ve Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

eyle-:

azm-i likā eyle- K.1/09, zī-bende eyle- K.6/02, teslim eyle- K.8/07, müyesser eyle- K.10/01, ğarķ eyle- K.10/03, i‘mār eyle- K.10/06, bünyād eyle- K.11/02, inşā eyle- K.11/04, me‘vā eyle- K.11/06, da‘vet eyle- K.13/03, ‘afv eyle K.13/06, ‘ināyet eyle- K.13/07, riħlet eyle- K.23/05, teraħħum eyle- K.23/07, şabreyle- K.23/07, raħmet eyle-, nazār eyle- K.38/03, terk eyle- K.38/05, maħzūn eyle- K.38/08, mürüvvet eyle- K.39/01, sa‘y eyle- K.39/04, binā eyle- K.40/03, iħsān eyle- K.43/04, refiķ eyle- K.43/07, ‘āzm-i ğülşen-i bekā eyle- K.45/05, ħayr eyle- K.45/16, berī eyle- K.48/04, maħzūn eyle- K.48/06, riħlet eyle- K.57/02, bī – intizām eyle- K.59/03, şād eyle- K.59/06, riħlet eyle- K.101/02

id-:

naķl-i bekā id- K.1/05, mu‘ammer id- K.1/07, ħāşıl id- K.8/05, ziyāret id- K.13/08, ķaşd id- K.14/04, devr-i ‘āķıbet id- K.23/04, ‘afv id- K.23/09, luţf id- K.24/07, nūş id- K.28/05, luţf id- K.35/09, iħsān id- K.35/09, fedāy-ı cism id- K.38/07, ābād id- K.39/03, i‘mār id- K.39/04, iħsān id- K.42/10, vah id- K.45/14, iħsān id- K.45/18, iħsān id- K.53/03, pūr nūr id- K.59/07

it-:

zuhūr it- K.11/03, ğaflet it- K.13/02, raħmet it- K.13/05, iħyā it- K.14/01, raħm it- K.16/03, fedā it- K.16/05, ‘izzet it- K.23/02, bī-ķarār it- K.24/04, riħlet it- K.24/06, bī-ķarār it- K.35/06, riħlet it- K.35/08, cüdā it- K.36/03, ħükm it- K.42/03, vedā it- K.45/08, cinān it- K.46/05, meyl it- K.52/05, ħırām it- K.59/05, der-şeb it- K.61/03, terk it- K.64/01, teslim it- K.64/03, maħv it- K.64/05

ķıl-:

ta‘mīr ķıl- K.2/05, sırr ķıl- K.2/06, nezāret ķıl- K.6/03, şenā ķıl- K.10/05, binā ķıl- K.11/02, şefi‘ ķıl- K.11/06, ħamd ü şenā ķıl- K.11/07, cennetü’l-me‘vā ķıl- K.14/03,

şefîc kı1- K.22/03, şâyeste kı1- K.38/09, âbâd kı1- K.39/02, hâşıl kı1- K.45/10, şâyeste kı1- K.48/07, bağ-ı cinân kı1- K.68/08

ol-:

vâşıl ol- K.1/03, âşinâ ol- K.1/03, menşür-ı ‘alem ol- K.1/04, muntazır ol- K.1/04, mağ‘ad-ı şıdk ol- K.1/06, ihyâ ol- K.6/01, zinde ol- K.6/03, hissemend ol- K.11/02, tâk ol- K.11/03, muvaffak ol- K.11/05, mağşüd ol- K.13/04, medfün ol- K.22/02, cennet içre ol- K.28/06, mağrūr ol- K.38/02, endîşe ol- K.39/03, nâ’il ol- K.39/04, me’cūr ol- K.39/04, dilşâd ol- K.39/05, binâ ol- K.39/06, muvaffak ol- K.39/07, âkıl ol- K.42/02, seyyidü’l-kevneyn ol- K.43/06, dâru’n-nâ’im ol- K.43/11, hâşıl ol- K.45/16, ferhân ol- K.45/18, pūr nūr ol- K.53/02, me’cūr ol- K.53/03, mağfūr ol- K.53/05, caygâh ol- K.59/09, cezâ re’isi ol- K.60/04, civân ol- K.61/04, mübtelâ ol- K.63/02, mesken ol- K.68/02, manzūr ol- K.68/06

al-:

cânın al- K.23/03, ‘ibret al- K.42/06

bul-:

çâre bul- K.24/05, vukūc bul- K.60/05, devâ bul- K.24/02

vir-:

sırr vir- K.2/02, emân vir- K.13/03, amân vir- K.42/04

1.3.7.4. Sıfat-fiil Ekleri

-An+:

huşūsen şehri-pūr-zerrinde fetihden kal-an bir ma‘bed K.6/01

deyyân ol-an ‘ilm-i ‘amel K.39/07

seyyidü’l-kevneyn ol-an yâ rabbî muhammed ‘aşkına K.43/06

vefâtı vukūc bul-an K.60/05

bu câmi‘ eyle-y-en bünyâd diler seydi beg rabbın şefâ‘at K.10/03

ta‘mîr ed-en meḥmed bin ‘osmân K.12/04

gelüp kabrini ziyāret id-en ihvān K.13/08

id-en mīr-i mīrānı kirāmdan K.41/04

-dik+:

‘āzm-i gülşen-i beķā eyle-dig-i esnāda K.45/05

elli beşde git-dig-i tārīhi K.64/07

1.3.7.5. Zarf Fiil Ekleri

-Up+:

ol-up ta‘mīrine bā’iş nezāret kıldı her günde K.6/03

hem müşkil degil hālim kurb-ı haķ kıl-up hāşıl K.45/10

ben vah id-üp ağlaman yaş bu hāle ebvānım K.45/14

kāmil beg ibn-i emīn paşa seni ‘arzu+la-y-up geldi K.48/05

cezā re’isi ol-up şeydā K.60/04

hasret döküp ziyāñ hāliyle gūyā ol-up didi K.45/07

-IncA+:

irci’i emri gel-ince kimseye virmez amān K.42/04

irüş-ünce ol ecel K.56/04

-madan+:

cihāna toy-madan canım K.52/03

-dİkdA+:

nidāy-ı rabb-i irci’i simāh-ı cānı ol-duķda K.38/06

-ken+:

hārābe sırr virmiş i-ken K.2/02

mürür-i dehr ile olmuş-ken K.6/01

ḥarāb i-ken bu cāmi‘ K.10/02

bu hızırzāde genç i-ken K.23/05

on bir buçuk i-ken K.28/02

bu yıl vāli i-ken pür-zerrinde K.46/02

1.3.7.6. İsim Fiil Ekleri

-mek+:

hemen ḥayr eyle-mek lāzım K.45/16

gelse mümkün mi ‘aceb titreme-mek ‘illiyeti K.61/09

2.3.8. Yabancı Unsurlar

1.3.8.1. Arapça Unsurlar

1.3.8.1.1. Başa Gelenler

bi-: ile, için.

bi-ḥaḳḳ-ı K.10/04

1.3.8.1.2. Sona Gelenler

-āt: Çoğul bildirir.

kemālāt K.3/03, ḥayrāt K.5/01, şāhibü'l-ḥayrāt ve'l-ḥasenāt K.37/01, meşübāt K.39/04, kuzāt K.40/01

-iyyet : Nispet bildirir.

ehl-i ḥamiyyet K.7/03, ‘ulüviyyet K.8/03, meşiyet K.61/08, ‘illiyet K.61/09,

1.3.8.2. Farsça Unsurlar

1.3.8.2.1 Başa Gelenler

bā: -lı, -li, -lu, -lü, ile, birlikte

bā şafā K.01/04

bī-: Olumsuzluk bildirir.

bī-tefhīm K.8/05, bī-çāre K.13/07, bī-ķarār K.24/04, bī-ķarār K.35/06, bī-intizām K.59/03

nā-: Olumsuzluk bildirir.

nā-çāre K.36/02, nā-gāh K.36/05

pūr: Dolu

pūr nām-ı ĥayr K.11/01, pūr nūr K.39/01, pūr-ġam K.45/06, pūr nūr K.53/02, pūr nūr K.59/07

1.3.8.2.2. Sona Gelenler

ān: Çoğul bildirir.

rehberān K.1/07, ‘āşīķān K.1/08, cinān K.68/08

dār: -lı, -li, -lu, -lü, sahip

defterdār K.6/02, ĥaznedār K.43/08

zār: Yer kavramı yapar.

gūlzār K.23/07, K.24/06, K.35/08, K.43/03

2. VOLGA BULGAR KİTABELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

2.1. Volga Bulgar Kitabeleri

Volga Bulgarları diğer bir söyleyişle İdil Bulgarları ismini üzerinde yer aldığı coğrafi konumdan almaktadır. İdil/Volga nehrinin kenarında kurulan bu devlet tarihte en uzun ömürlü Türk devletleri arasında yer almaktadır. Araştırmacılara göre 7. yüzyıl ila 13. yüzyıllar arası tarih sahnesinde yer alan bu devlet İslamiyet’i kabul eden Türk devletleri arasında en kuzeyde yer alan devlet olarak tanımlanır. Aşağıda 1200’lü yıllarda bu coğrafya ’ya ait bir harita yer almaktadır. (<https://tr.wikipedia.org/>)

Harita 2: Moğol istilası öncesi Avrasya haritası (<https://tr.wikipedia.org/>).

Tezimizde Balkan coğrafyasının en eski Osmanlı harfleriyle yazılmış kitabelerinden bir grubu olan Volga Bulgar kitabeleri ile Prizren ’deki Osmanlı harfli kitabeleri karşılaştırarak ortak ve farklılıklarını ele aldık.

Volga Bulgar Devleti Karadeniz’in kuzeyinde kurulan büyük Bulgar Devletinin Hazarlar tarafından dağıtılmasından sonra aşağı bölgelerdeki Türk unsurlarının bir kısmının, idil nehri civarına gelerek yerleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Çeşitli Türk boylarının geçiş bölgesi olarak değerlendirilen bölge aynı zamanda kuzey – güney, doğu

– batı ticaret yollarının kesiştiği önemli bir merkezdi. 7. yüzyıldan sonra bu bölgeye yerleşen Türk unsurlar bölge yerli halkları ile kaynaşarak siyasi birliktelik oluşturdular. Bu süre zarfında Karadeniz'in kuzeyinde yine bir Türk boyu olan Hazarlar vardı ve İdil Bulgarları da uzun süre Hazarların hâkimiyetini tanıyarak onlara vergi ödediler (Topsakal, 2000: 87).

Eski Türk inançlarını devam ettiren İdil Bulgarları, Hârizm ve İran'dan ticaret yapmak için ülkeye gelen müslüman tüccarların faaliyetleri sonucu müslüman olmaya başladılar. Ülkedeki müslümanların sayısı giderek arttı. Gerek ülkeye gelen tüccarlar ve müslüman olan ahalinin etkisi, gerekse Hazar Hakanlığı'na karşı müttefik aramak arzusu, İdil Bulgar Hanı Şilkey oğlu Yeltever (İlteber) Almış'ı Abbâsî halifesiyle münasebet kurmaya sevketti. Halife Muktedir-Billâh'a elçi gönderen Almış Han, İslâmiyet'i kabul etmek arzusunda olduğunu belirterek ülkesine din adamları gönderilmesini istedi. Bunun üzerine halife, Sevsen (Süsen) er-Ressî başkanlığındaki bir heyeti Bulgar ülkesine yolladı. Meşhur seyyah İbn Fadlân'ın danışman ve kâtip olarak bulunduğu heyet, 12 Muharrem 310'da (12 Mayıs 912) Bulgar hanının İdil boyundaki karargâhına ulaştı. Almış Han ve devletin ileri gelenleri elçi heyetini çok iyi karşıladılar. Hanın resmen Müslümanlığı kabul etmesiyle Abbâsî hilâfetine tâbi müslüman bir devlet haline gelen İdil Bulgar Devleti bu tarihten sonra İslâm dininin Doğu Avrupa'daki temsilcisi oldu. Abbâsî halifesi ve Bulgar hanı adına sikkeler basıldı camiler ve saraylar inşa edildi, kadılık müessesesi kuruldu (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.21: 472-474).

Hâkimiyetlerini kabul edip vergi ödedikleri Hazarların, Rusların darbeleri ve özellikle Kuman-Kıpçak ve Peçenek akınları sonucu zayıflamasıyla İdil Bulgarları 965 yılında bağımsızlıklarını ilan ettiler. Buldukları coğrafyanın avantajlarını iyi kullanan İdil Bulgar Türkleri birçok ülkeyle ticari ilişkiler kurarak uzun süre ayakta kalmaya çalıştılar. Moğol istilalarından kaçan birçok Kuman-Kıpçak Türkü Volga (İdil) Bulgar bölgesine yerleşmek zorunda kaldılar. Moğol istilaları ile güçlerini kaybeden İdil Bulgar Türkleri kuzeye Kazan bölgesine geçerek varlıklarını devam ettirmeye çalıştılar. Bu bölgede Kuman-Kıpçaklar ve Bulgarlar bir araya gelerek Kazan bölgesinde bir siyasi birliktelik oluşturdular. *Altın Orda hanlarından Uluğ Muhammed 1437'de Kazan Hanlığı'nı kurunca İdil Bulgar Hanlığı halkıyla birlikte tarihe karışmış oldu. Bu hanlığın beş buçuk asır kadar devam etmesinin en önemli sebebi, yerleştikleri bölgenin*

Orta Asya'dan Orta Avrupa istikametine doğru yapılan bütün Türk akınlarından uzak kalmasıdır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.21: 472-474).

Volga Bulgar Türklerinden kalma yüzden fazla mezar taşı kitabesi bize Volga Bulgar Türklerinin dili hakkında bilgi vermektedir. Bu mezar kitabeleri 13. yüzyıl ile 15. yüzyıllar arası tarihlendirilmektedir. Tataristan'ın batı taraflarında Volga Bulgar Türklerinin eskiden konumlandığı alanda yer alan mezar kitabelerinin dili Volga Bulgarcası ve Tatarca'dır. Bir kısmının da Arapça olduğu bilinmektedir.

Tezimizde de yer verdiğimiz bu kitabelerin araştırılması 18. yüzyıldan sonraya tesadüf eder. Kazan valisinin emri ile tarihi Bulgar şehri harabelerindeki elli adet kitabe üzerine bir çalışma yapılır ve bu kitabeler tercüme edilir. 1831 yılında bu kitabelere ilişkin tarihlendirme denemesini Fransız J. Klaproth yapar. 1863 yılında bu kitabeler üzerine çalışan Tatar bilgini Hüseyin Feyizhanov kitabelerde sıklıkla geçen *ciyeti cür* ifadesinin Tatarca *citi yüz* “yedi yüz” anlamına geldiğini tespit ederek bu kitabelerin eski Bulgar diliyle yazılmış olduğunu kaydeder. Buna bağlı olarak Çuvaşça'nın eski Bulgar dilinin devamı olduğu savını ortaya atar (Akar, 2006: 72). Çuvaşlar kendilerini İdil (Volga) Bulgar Türklerinin torunları kabul etmektedirler.

Kitabelerle ilgili en kapsamlı katalog çalışması 1941-1942 yıllarında Tatar Dil-Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nce kurulan bir komisyon tarafından yapılmıştır. 253 kitabenin fotoğraflarını ve transkripsiyonlarını içeren 3 ciltlik Bulgar-Tatar kitabeleri albümü oluşturulmuştur. (Akar, 2006: 72)

Türkiye'de ise bizim de tezimizin inceleme bölümünde faydalandığımız Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası adlı eseri¹ ile Talat Tekin Volga Bulgarlarına ait doksanı aşkın kitabeyi, transkripsiyonları ve Türkçe tercümesi ile bilim dünyasının hizmetine sunmuştur. Eserin sonunda sözlük, kişi adları dizini ve Arapça ibareler dizini yer almaktadır.

¹ Bk. Talat Tekin, *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988

2.2. Prizren ve Yöresinde Ele Alınan Kitabelerin Volga (İdil) Bulgar Kitabeleri ile Dil Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

Çokluk Ekleri

Volga Bulgar kitabelerinde çokluk eki kullanımı yoktur. Ancak bir kelimenin yapısında eski bir topluluk ekini görmek mümkündür.

hırhum-i / hīrhūm / “*cariye*” < qīrqun “kızlar, cariyeler = Çuv. hīrhīm “*cariye*” = Uyg. qırqın “*genç kız*” (Tekin, 1988: 37).

İncelenen Prizren ve yöresindeki kitabelerde çoğul eki olarak +lAr kullanılmıştır.

maḥdūm+lar+i K.40/02, ḵan+lar K.45/09, eren+ler K.2/06, ṭabīb+ler K.24/05,
ā'ile+ler+i K.33/05

İyelik Ekleri

Volga Bulgar kitabelerinde yalnız 3.teklik şahıs iyelik eki –i / -si (= Çuv. -ī<-i; ünlü ile biten akrabalık adlarında –ṣī < -si) geçmektedir.

awl+i “oğlu”, ‘ayāl+i “zevcesi”, belūw+i “mezar taşı”, hīr+i “kızı”, wafāt+i “vefatı” (Tekin, 1988: 37).

İncelenen Prizren ve yöresindeki kitabelerde iyelik ekleri olarak 1. çokluk iyelik ekinin haricindeki tüm çekimler mevcuttur.

1. teklik şahıs: ‘ömr+üm+i	K.24/04
2.teklik şahıs: īmān+iñ	K.43/07
3.teklik şahıs: kerīme+si	K.3/04-05
2.çokluk şahıs: ḥāl+iniz	K.45/12
3.çokluk şahıs: mevsim+leri	K.45/04

Hal Ekleri

Yaklaşma hali eki

Volga Bulgar kitabelerindeki dil malzemesinde yaklaşma hali eki yer almamaktadır (Tekin, 1988: 37).

İncelenen Prizren ve yöresi kitabelerinde yaklaşma hali eki +A şeklinde kullanılmıştır.

cānib+i+n+e K.1/05, ‘adn+e K.1/09, rūhı+n+a K.3/06

Bulunma hali eki

Bu hal eki Volga Bulgarcasında –a/-e eki ile kurulur. Kitabelerde bulunma halindeki isimler şunlardır: tārīḥ+a “tarihte”, āḥirat+a “ahirette”, cāl+a “yıl(ın)da. Bu ek 3.teklik şahıs iyelik eki almış isimlere eklenince iyelik eki düşer ve hal eki zamir n’si ile birlikte, +ne şeklini alır. bac+ne “başında”, iş+ne “içinde” (Tekin, 1988: 38).

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde bulunma hali eki +dA şeklinde kullanılmıştır.

fırdevs-i ‘ālā+da K.9/01, ṭarīḳat+da K.2/03, zamān+ı+n+da K.6/01, mülkinde K.6/01, her gün+de K.6/03, bu şehir+de K.59/04

Ayrılma hali eki

Bu hal eki Volga Bulgarcasında bugünkü Çuvaşça’da olduğu gibi, -ran/-ren ~ -tan/-ten eki ile kurulur. Ek, Çuvaşçada ünlülerden ve /r,l,n/ dışındaki ünsüzlerden sonra -ran/-ren ve /r,l,n/ ünsüzlerinden sonra ise -tan/-ten’dir. Her ne kadar kitabelerde örneği yoksa da ekin, Volga Bulgarcasında, /n/ den sonra da –ran/-ren şeklinde olduğu söylenebilir.

dünyā+ran “dünyadan”, hicrat+ran “hicretten” (Tekin, 1988: 38).

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde ayrılma hali eki +dAn şeklinde kullanılmıştır.

erbāb-ı fāzıl-ı kemāl+den K.60/06, bu dīde+den K.61/10, ümmet+den K.79/02

Yükleme hali eki

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde yükleme hali eki +I / +yI şeklinde kullanılmıştır. cennetü’l-me’vā+yı K.14/03, alay+ı+nıñ K.34/03, mevsimler+i K.45/04

Volga Bulgar kitabelerindeki dil malzemesinde yükleme hali eki tespit edilmemiştir (Tekin, 1988: 37).

İlgi hali eki

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde ilgi hali eki +Uñ / +Un /+nUñ / +nun şeklinde kullanılmıştır. tabur+u+nuñ K.52/07, orduy-ı hümâyün+uñ K.15/02, tabur+un K.16/08, cihân+un K.38/02

Volga Bulgarcasında ilgi hali genel olarak eksiz kurulur.

‘u_{sm}ān h_ıri h_ırmās belüwi “Osman kızı Harmas(ın) mezar taşı”, h_ısayn ziyārati “Hüseyin(in) ziyareti (Tekin, 1988: 38).

Eşitlik hali eki

Volga Bulgar kitabelerindeki dil malzemesinde eşitlik hali eki tespit edilmemiştir (Tekin, 1988: 37).

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde eşitlik hali eki +CA şeklinde yer almaktadır. nice<ni+çe K.10/05

Birliktelik hali eki:

Volga Bulgar kitabelerindeki dil malzemesinde birliktelik hali eki tespit edilmemiştir (Tekin, 1988: 37).

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde eşitlik hali eki +IA / +IIA / +yıla şeklinde yer almaktadır. emr-i h_ığ_ığ+la K.1/06, h_ısn-i h_ıl_ığ+ıla K.8/06, firāk+ı+yıla K.23/06, ğufrān+la K.45/07

Yön hali ekleri:

Volga Bulgar kitabelerindeki dil malzemesinde yön hali eki tespit edilmemiştir (Tekin, 1988: 37).

Prizren ve yöresinde incelenen kitabelerde eşitlik hali eki +rA şeklinde yer almaktadır.

cennet iç+re şimdi oldı hānesi K.28/06

2.3. Prizren ve Yöresinde Ele Alınan Kitabelerin Volga (İdil) Bulgar Kitabeleri ile Kompozisyon Açısından Karşılaştırılması

Kompozisyon açısından yapılacak karşılaştırmada mezar kitabelerinin açılış, künye, rahmet dileme, vefat bildirme, tarih bildirme ve kapanış bölümleri ele alınacaktır.

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **açılış** bölümü olarak nitelendirilen ilk kısmı genelde şu iki Arapça ibare ile oluşturulur:

- a) *hüve'l-ḥayyüllezī lā yemūt* (O diridir ki ölmez.)
- b) *el-ḥükmü lillāhi'l-ʿaliyyi'l-kebīr* (Hüküm yüce ve ulu olan Allah'ındır.)

Her iki alıntının birlikte kullanıldığı kitabeler de vardır (Tekin, 1988: 7)

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerde bu kısım birçok farklı kalıp ifade ile karşımıza çıkmaktadır:

- a) *hüve'l-bākī* (O, sonsuzdur.)
- b) *fātīḥa*
- c) *hüve'l-ḥallāku'l-bākī* (O, her şeyi yoktan vâd eden ve sonsuz olandır.)
- d) *el-ḥükmü lillāh* (Hüküm Allah'ındır.)
- e) *hüve'l-ḥayyu'l-bākī* (O, ezelden beri hayat sahibi ve sonsuz olandır.)
- f) *ah mine'l-mevt* (Ah ölümden!)
- g) *ya hū*
- h) *bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* (Rahman ve rahim olan Allahın adıyla)
- i) *küllü şey'in hālikün illā vecheh lehü'l-ḥükmü ve ileyhi turce'un* [O'nun yüzünden (Zatından) başka her şey helak olucudur. Hüküm O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz.] (Kasas suresi 88. ayet)
- j) *hüve'l-mu'īn* (O, yardımcıdır.)
- k) *hüve'l-ḥayy* (O, ezelden beri hayat sahibidir.)
- l) *bākī ḥudādır* (Sonsuz olan Allah'tır.)

İncelenen kitabelerin açılış kısmında kullanılan en yaygın olan kalıp ifadeler *hüve'l-bākī* ve *hüve'l-ḥallāku'l-bākī* dir.

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **künye** olarak nitelendirilen bölümü şu şekildedir:

Ölenin künyesi zikredilirken Arapça *İbn* yerine Volga (İdil) Bulgarcası *awli* (oğlu) veya Arapça *ibnetün* yerine Bulgarca *hīri* (kızı) kelimesi kullanılır ve künye *belüwi kü* (mezar taşıdır) ibaresi ile bir cümle oluşturur:

Yūsuf awli muḥammad awli ibrāhīm belüwi kü (Yusuf oğlu Muhammed oğlu İbrahim'in mezar taşıdır).

Bazı kitabelerde *belüwi kü* yerine *ziyārāti kü* (ziyaretidir) ibaresi kullanılmıştır.

Bir kitabede, ölen kadının künyesi ayrıca kocasına nispetle ve *‘ayāli* kelimesi ile ifade olunmuştur. *‘uṣmān ecke hīri ḥusayn ‘ayāli mariḥūm cecker elti.* (Osman Eçke kızı ve Hüseyin ayali merhum Çeker Elti)

Ölen cariyeler ise genel olarak efendilerine nispetle *hīrhūmi* (cariyesi) kelimesi ile alınır (Tekin, 1988: 8)

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerde künye bölümü birçok farklı şekilde ifade ile karşımıza çıkmaktadır.

Erkek evlat için hem Türkçe *oğul* hem de Arapça karşılığı olan *ibn* ve *maḥdūm* kelimesi her iki şekilde de karşımıza çıkmaktadır.

şākir efendiniñ maḥdūm ibrāhīm islāmī K.16/07-08-09

ah kim şeyḫ ‘ömeriñ oğlı sa‘īdiñ K.61/02

derviş bin lütfi K.18/02-03

Kız evlat için Arapça *binti* ve *kerīme* kelimesi iki şekilde de karşımıza çıkmaktadır.

fātıma binti el-ḥāc meḥmed K.21/02

şeyḫ süleymān efendiniñ kerīmesi şirin ḥanım K.3/04-05

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinden farklı olarak Prizren ve yöresinde ele alınan kitabelerde, ölen kişinin mesleği ve memleketi de sıkça künye olarak kullanılmıştır.

yağovalı ḥacı murād-zāde ‘ömer ağa K.13/10

beşinci ordu-yı hümāyünüñ otuz dördünci alay emīni yozgatlı ḥasan ḥālīd efendizāde es-seyyid muştafa nūri efendi K.15/2-3-4-5

ḥālā pür-zerrīn redīf-i muḳaddem ṭaburuñ biñbaşısı aḥmed şākir efendiniñ maḥdūmı ibrāhīm islāmī K.16/07-08-09

sūzī efendi imamı ‘osmān efendi K.31/04

pürzerīn vilāyet-i celīlesi vālisi devletlū ḥüsni paşa ḥazretleriniñ yegen-i ‘ā’ileleri ibrāhīm bey efendiniñ ḥaremi iḳbāl ḥanım K.33/03-04-05

ğora redif ṭaburunuñ ṭabur kātibi şerīf bin ‘ali K.52/07-08

yablanice ḳaryesinden monla ramāzan ibn-i ādem K.101/05-06

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **rahmet dileme** olarak ele alınan bölümünde genel olarak şu Arapça formüllerden biri kullanılır:

- a) *rahmeten vāsi‘aten* (gani gani rahmet) veya *rahmetullāhi ‘aleyh* (Allah’ın rahmeti onun üzerine)
- b) *allāhümme erḥamehū rahmeten vāsi‘aten* (Ya Rab, acı ona sonsuz rahmetinle) (Tekin, 1988: 8).

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerde rahmet dileme bölümü birçok farklı şekilde ifade ile karşımıza çıkmaktadır.

- a) *el-merḥūm el-mağfūr* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış.)
- b) *el-merḥūm el-muḥtāc rabbihī’r-raḥīm* (Rahmete kavuşmuş, rahim olan rabbine muhtaç.)
- c) *günāhın ‘afv idüp bārī te‘ālā eyleye rahmet* (Allah günahlarımı affedip, rahmet eylesin.)
- d) *el-merḥūm el-mağfūr el-muḥtāc ilā rahmeti mülki’r-ra‘ūf* (Rahmete kavuşmuş, bağışlanmış, esirgeyen rabbinin rahmetine muhtaç.)
- e) *el-merḥūm el-mağfūr el-muḥtāc ilā rahmeti rabbihī’l-ğafūr* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış, bağışlayan rabbinin rahmetine muhtaç.)
- f) *merḥūmı daḥı şāyeste ḳıl gufrān-ı ‘uzmāya* (Ölen kişiyi en büyük bağışlanmaya layık eyle.)
- g) *mağfiretle anı ḳandır cennetiñ ırmağına* (onu bağışlayarak cennetin ırmağına kandır.)
- h) *rūḥına mesken ola dār-ı beḳā* (Sonsuzluk yurdu ruhuna mesken olsun.)
- i) *el-merḥūme el-mağfūre* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış.)

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **vefat bildirme** olarak ele alınan bölümünde ölen kişinin ölümü genel olarak şu Bulgarca cümle ile ifade olunur: *wafāti baltuwi* (vefat etti). Bu ibare Tatarca kitabelerde geçen *wafāt boldı*, *wafāt bolğan bu* cümlelerine tekabül eder. Klapproth tarafından yayımlanan kitabelerden birinde wafāti bolmış cümlesi geçmektedir. Bu sonuncu cümle ve Bulgarca *wafāti baltuwi* ibaresi Arapça *kānet wafātühū* (vefatı oldu) cümlesinin tercümeleridir.

Bazı kitabelerde bu bölüm el-mü'minūn lā yemutūn bel min dāri'l-ġinā ilā dāri'l-bekā hadisine dayanan şu Bulgarca cümlelerden ibarettir:

- a) *fānī dūnyāran bāķī āhirata baṭuwi* (Fani dünyadan baki ahirete vardı.)
- b) *fānī dūnyāran bāķī āhirata riḥlat ṭanruwi* (Fani dünyadan baki ahirete göç etti.)
- c) *[fānī dūnyāran kö]crüwi* (Fani dünyadan göçtü.)
- d) *fānī dūnyāran köwelcişan bāķī āhirata baṭuwi* (Fani dünyadan göçerek baki ahirete vardı.)
- e) *dūnyāran riḥlat ṭanruwi* (Dünyadan göç etti.)
- f) *dūnyāran sefer ṭanruwi* (Dünyadan sefer etti.) (Tekin, 1988: 8-9).

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerde vefat bildirme bölümünde farklı ifadeler yer almaktadır. En yaygın olarak, Kur'an-ı Kerim'de yer alan Fecr süresi 28. ayete *ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً* [(Haydi, Allah'ı) Razi etmiş, (kendisi de) hoşnut ve memnun edilmiş olarak, Rabbine dön!] nispetle şu ifadelere yer verilmiştir:

muntazır oldı ḥitāb-ı irci'i ye bāşafā K.1/04

ḥitāb-ı irci'i emrin ider mi devr-i 'aķıbet K.23/04

cihān iķlimini terk eyleyüb aźm etti 'uķbāya nidāy-ı rabb-i irci'i simāh-ı cānı oldıķda
K.38/05-06

irci'i emri gelince kimseye virmez amān K.42/04

irci'i ilā rabbike rāziyeten merziyyeh muķtezasıyla 'āźm-i gülşen-i beķā eyledigi
K.45/04 - 05

irci'i emrile itdi dār-ı 'uķbāya ḥırām K.59/05

teslīm itdi rūhını geldi ḥitāb-ı irci'i K.64/03-04

Göç etmek anlamında Arapça *riḥlet* kelimesi de vefat bildirme bölümünde sıklıkla kullanılan ifadelerdendir.

bu hıızırzāde genç iken beḳāya eyledi riḥlet K.23/05

riḥlet itdim mülk-i fāniden beḳā-i gülzāra K.24/06

riḥlet itdim mülk-i fāniden beḳā-yı gülzāra K.35/08

fenādan beḳāya eyledi riḥlet K.57/02

fenādan beḳāya eyledi riḥlet K.101/02

Bu ifadelerin haricinde vefat itdi, terk-i cihān itdi, rūḥım teslim itdi, firdevse gitdi, cennet içre oldu, firdevs bağına uçdı gibi ifadeler de vefat bildirme için kullanılmıştır.

hüsn-i ḥulḳıla mevşūf idi hem terk-i cihān cezbe-i ḥaḳ çekecek eyledi rūḥım teslim K.8/06-07

gitdi firdevse rızā hū allāh K.22/05

cennet içre şimdi oldu ḥānesi K.28/06

cihān iḳlimini terk eyleyüb azm etti ʿuḳbāya K.38/05

uçdı mahmūd ḥamdi paşa dār-i firdevs bağına K.42/09

fenādan el çeküb gitdi tuḥfe'-i cānı beḳā mülkine irişdi göründi ḥazret-i bāri K.48/02-03

vefātı vukūʿ bulan K.60/05

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **tarih bildirme** olarak ele alınan bölümünde ölen kişinin ölüm tarihi genel olarak yıl, ay ve gün hesabı ile bildirilir.

- tāriḥa ciyeti cūr ciyerminşi cāl muḥaram ayḫi belinc küwen eti* (Tarihte yedi yüz yirminci yıl, Muharrem ayının beşinci günü idi.)
- tārīḫ ciyeti cūr wān toḥur cāl işne* (Tarih yedi yüz on dokuz yıl içinde)

Yukarıdaki cümlelerde açıkça görüldüğü üzere Arapça fi tārihi ibaresi Volga (İdil) Bulgarcasında başlıca iki şekilde ifade edilir. Tāriḥa (tarihte) ve tāriḫ ... işne (tarih....içinde) (Tekin, 1988: 9).

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerin tarih bildirme bölümünde genel olarak kitabenin en alt kısmında “*sene 1830*” gibi kalıp bir ifade yer alsa da farklı tarih bildirme şekilleri de karşımıza çıkmaktadır.

sene 1160 K.1/10

sene 1216 K.18/05

Genellikle sadece yıl belirtilirken gün ve ay çok az örnekte karşımıza çıkmaktadır.

maḥmūd paşa ve birāderi emīn paşa bin ṭāhir paşa m (muḥarrem) 11 1249 K.05/02

sene 1278 26 muḥarrem K.40/04

21 receb 1275 sene K.45/20

Çoğu kitabede tarih kısmı sayı sembolleri belirtilirken bazı kitabelerde tarih yazı ile ifade edilmiştir.

biñ iki yüz yetmiş yedi türbe iʿmārı K.2/08

fī tāriḫi sene tisʿa ʿiṣrīne ve tisʿa miʿe K.19/03-04

İki örnekte hem sayı sembolü hem de yazı ile ifade edilmiştir.

şulbünden geldi el-ḥāc ḫālīd seydi beg iki yüz dokşanda eyledi iʿmār fī sene 1290
K.10/06

fī sene sebʿa ve erbaʿīn ve mieteyn ve elf sene 1247 K.37/04-05

Kitabelerde karşımıza çıkan farklı bir tarihlendirme şekli de ebced hesabıyla sadece noktalı harfler hesap edilmek suretiyle oluşturulan “Mucem” tarihlendirme şeklidir.

şeyḫ ʿali kaşd idüp didi tāriḫ / cededellāhü kaʿbetüʿl-fuḫarā K.14/04 (Ebced hesabı ile hicri 981 (miladi 1573-74) yılı anlaşılmaktadır.)

söyledim bir mısraʿı muʿcem ile tāriḫini caygāh ola ḫadīce ḫanıma dāruʿs-selām sene 1277 K.59/08-09-10

Volga (İdil) Bulgar kitabelerinin **kapanış** olarak ele alınan bölümü ya Arapça rahmet dileme formüllerinden biri, ya Volga (İdil) Bulgarcası *allāh raḫmat ṭantur ma* (Allah

rahmet eylesin) cümlesi ile buna ilaveten inşâ'allâh âmîn ibarelerinden veya şu Arapça cümlelerden ibarettir:

- a) *el-mevtü bâbün ve küllü'n-nâsi dâhilehû ve yâ leyte şa'rî ba'de'l-mevti bi'd-dâri* (Ölüm bir kapıdır ve her insan o kapıdan girecektir. Ah, ölümden sonraki yerimi bir bilseydim.)
- b) *el-mevtü bâbün ve küllü'n-nâsi dâhilehû ve el-mevtü kâsün ve küllü'n-nâsi şāribuhū* (Ölüm bir kapıdır ve her insan o kapıdan girecektir. Ölüm bir kâsedir ve her insan o kâseden içecektir.) (Tekin, 1988: 10).

Ele alınan Prizren ve yöresinde tespit edilen kitabelerin kapanış bölümünde genellikle *rūhıçun el-fātiha*, *rūhına fātiha* gibi ifadeler, ölen kişinin kabrini ziyaret eden kişilere Fatiha süresinin okunmasına yönelik bir dua talebi şeklinde yer almaktadır.

kerimesi şirin hanım rūhına fātiha K.3/05-06

ideler rūhuma bir fātiha himmet K.13/09

efendizāde es-seyyid muştafa nūri efendiniñ rūhına fātiha K.15/05-06-07

efendiniñ rūhıçun el-fātiha K.16/10

3. PRİZREN VE YÖRESİNDE ELE ALINAN KİTABELERDEKİ SEMBOL VE DAMGALAR

Türkler anayurt olarak nitelendirilen Türkistan bozkırlarından Anadolu'ya, ele aldığımız Balkan coğrafyasına adım attığı her yere bir mensubiyet ifadesi, iz, damga veya sembol bırakmışlardır. Bu izler Türk kimliğinin kodları olarak değerlendirilebilir. Bu kodları sözgelimi bir mimari eserde, bir halı üzerindeki desende, bir mezar kitabesinin üzerinde sınırsız uygulama alanlarında görebilmekteyiz. İçerdiği anlamı ele almak için şüphesiz Türk kültürünün tarihi kodlarına hâkim olma, mitlerini, sözlü ve yazılı kültürünü yorumlayabilecek bilgi derinliğine sahip olmak gerekir.

Geçmişten günümüze ulaşan edebi ve sözlü kültür ürünlerinin görsel sanatların çeşitli kollarındaki yansımalarını bazen çok açık, doğal olarak, bazen de üsluplaştırılmış olarak bulmaktayız. İnsan düşüncesinin soyutluğunu en iyi yansıtan süsleme gurubu geometrik biçimlerdir. Sanatkâra ait olduğu kültüre ve kimliğe ait sınırsız soyut bir uygulama alanı sunmaktadır. Soyut düşüncenin somut uygulaması olan sembol, simge ve damgalar geometrik düzen içinde kendine yer bulabilmektedir. Geometrik süsleme programındaki motif ve kompozisyonlar bu çerçevede yeniden gözden geçirilmelidir. Fakat süslemede yer alan geometrik biçimlerin hepsinde bu damga özelliğini aramak gibi bir paranoyak düşüncenin içinde olmadan araştırma yapmak en doğru olanıdır (Duran, 2019: 596).

Prizren ve yöresinde ele aldığımız kitabelerin bir kısmında yukarıda bahsettiğimiz sembol ve damgalar yer almaktadır. Bu damgaları kitabelere nakşeden uygulayıcılar şüphesiz bir amaca hizmet ettiler. Sözgelimi mezardaki kişinin mensup olduğu boy veya bağlı olduğu tarikatı temsil etmek için bu damgaları kitabelere işlemiş olabilirler. Sonsuz hayatı, dünya, ahiret, yaşam ve ölüm döngüsünü temsil ettiğini düşündükleri için bu sembol ve damgaları kullanmış olabilirler. Bizim hiçbir zaman bilemeyeceğimiz sadece nakşedenin veya belirli bir kesimin anlayabileceği sembol ve damgalar da olabilir.

Tarihi süreç içerisinde değişen/gelişen mezar formları, mezar başlık stilleri gibi damga ve semboller de yüzyıllardır farklı coğrafyalarda Türk kültürünü taşımaya, bu kültürü sembolik olarak anlatmaya, çağlara ışık tutmaya devam etmektedir. Bu sembol ve damgalar ana konumuz olmadığı için içeriği ile ilgili çok net ifadelerde bulunmayacağız. Tezimiz çerçevesinde ele aldığımız bölgede karşımıza çıkan sembol ve damgalar, Türklerin ayak bastığı sayısız coğrafyada yer alan eserlerde de aynı veya

benzer şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Kırgızistan’da yer alan Saymalıtaş’ta (Fotoğraf 3) karşımıza çıkan Tanrı’ya ulaşmayı temsil ettiğine inanılan ve araştırmacılarca “Tanrı Damgası” olarak nitelendirilen damganın aynı şekliyle yüzyıllar sonra Balkan coğrafyasında Prizrene bağlı Brod köyündeki Ahmet Ağa Camisinin haziresinde (Kitabe 72) karşımıza çıktığını görmekteyiz.

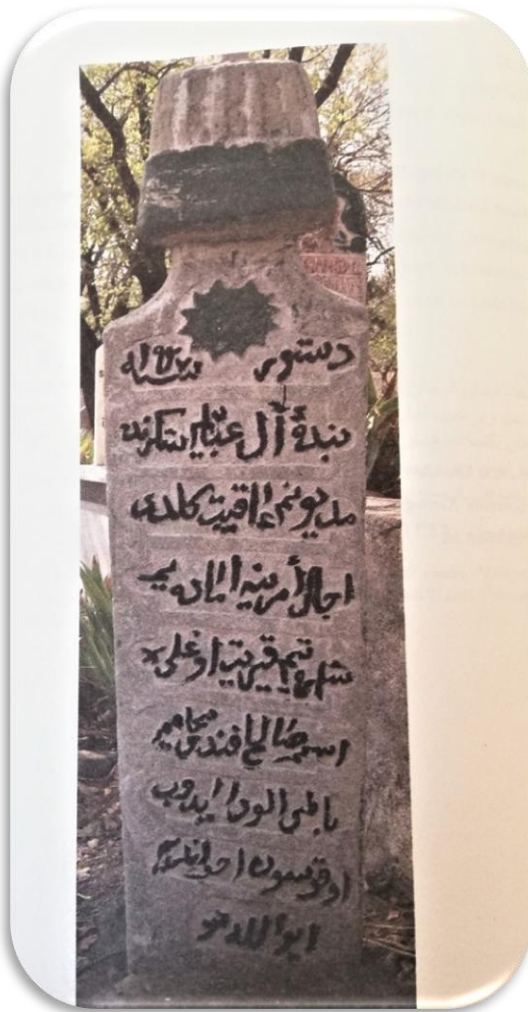

Fot. 4: Saymalıtaş (Kırgızistan) (Somuncuoğlu, 2008)

Fot.5: Kitabe 72

Denizli şehir merkezinde bulunan İlbadi mezarlığında miladi 1927 tarihli Kırıt Oğlu Salih Efendiye ait mezar kitabesi (Fotoğraf 6) üzerinde Bektaşî tarikatına ait olduğunu bildiğimiz 12 kollu teslim taşı damgasını görmekteyiz. Aynı damga binlerce kilometre ötede Prizren'e bağlı Brod köyünde Ahmet Ağa Camisi haziresindeki miladi 1840 tarihli bir mezar kitabesinde (Fotoğraf 7) aynıyla karşımıza çıkmaktadır. Farklı yüzyıllarda farklı coğrafyalarda farklı mezar kitabelerinde aynı damga ve sembollerin kullanımını tarihi süreç içerisinde Türk kültürünün bu sembol ve damgalarla taşınmasına hizmet ettiğini net olarak göstermektedir.

Fot.6: Denizli İlbadi mezarlığında yer alan Kırıt Oğlu Salih Efendiye ait Mezar taşı kitabesi (Pektaş, 2018: 169)

Fot. 7: Kitabe 76

Denizli ili Pamukkale İlçesi Akhan mahallesinde yer alan Akhan Kervansarayı miladi 1200'lü yıllarda yapılmıştır. Aşağıda bu Kervansaraydaki taç kapının güneybatı

kanadının üst köşesinde yer alan sembole ait fotoğrafa (Fotoğraf 8) yer verilmiştir. Bu fotoğrafta yer alan sembol çarkifelek olarak adlandırılan ve Türklerin adım attıkları her coğrafyada işledikleri bir semboldür. Tezimiz çerçevesinde ele aldığımız kitabelerde de sıklıkla karşımıza çıkan bu sembol/çarkifelek araştırmacılara göre öbür dünyaya geçerek orada yeniden meydana gelme, Tanrıya ulaşma ve göğe yükselme fikrini sembolize eder.

Fot. 8: Akhan Kervansarayı
taçkapısı (Beyazıt, 2017: 155)

Fot. 9: Kitabe 12

Fot.10: Kitabe 62

Fot.11: Kitabe 108

Sembol ve damgalarla ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda tezimiz çerçevesinde ele aldığımız ve aşağıda fotoğraflarını verdiğimiz birçok sembol ve damganın Türkistan'dan Anadolu'ya Türklerin ayak bastığı tüm coğrafiyalarda daha önce kullanıldığını, hala kullanılıyor olduğunu görmekteyiz. Bu bize kültürel devamlılığı ve yayılmayı işaret etmekle birlikte bu sembol ve damgaların, içerisinde barındırdığı kültürel kodları gelecek nesillere aktarmaya devam ettiğini göstermektedir.

Fot.12: Kitabe 54

Fot.13: Kitabe 50

Fot.14: Kitabe 63

Fot.15: Kitabe 67

Fot.16: Kitabe 85

Fot.17: Kitabe 90

Fot.18: Kitabe 99

Fot.19: Kitabe 107

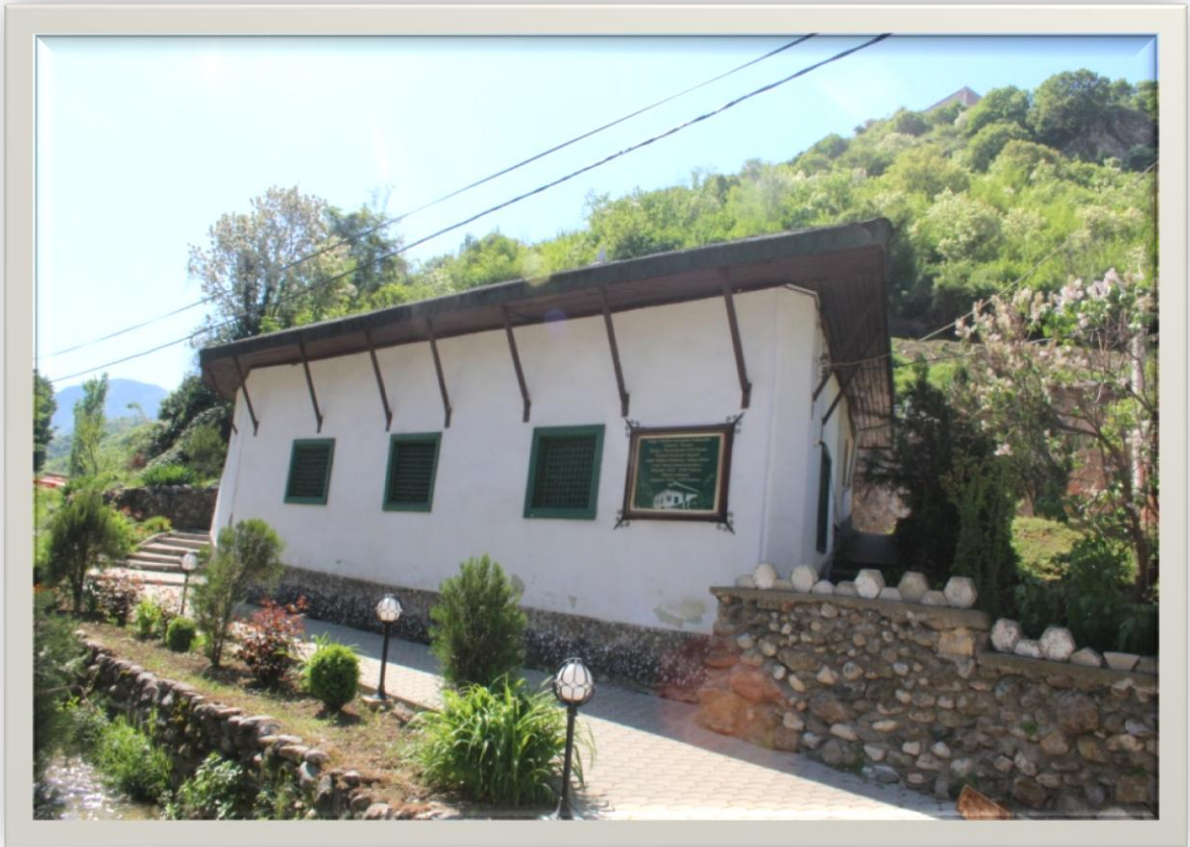
İKİNCİ BÖLÜM

METİN

PRİZREN ŞEHİR MERKEZİ

Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi

Rumeli’de Sādī tarikatının kurucusu ve bir şair olan Şeyh Süleyman Acize Baba tarafından yaptırılan tekke, Prizren’in Maraş semtinde Bistriça nehrinin kenarında yer almaktadır. Tekkenin imar tarihi, levha kitabesinden hareketle hicri 1160 (miladi 1747) yılı olarak belirlenmiştir. Bugün tekkenin türbe kısmında Şeyh Süleyman Acize Baba’nın ve tekkenin ileri gelenlerinin defnedildiği 13 mezar bulunmaktadır. Aşağıda bu tekkeye ait iki adet fotoğraf yer almaktadır.

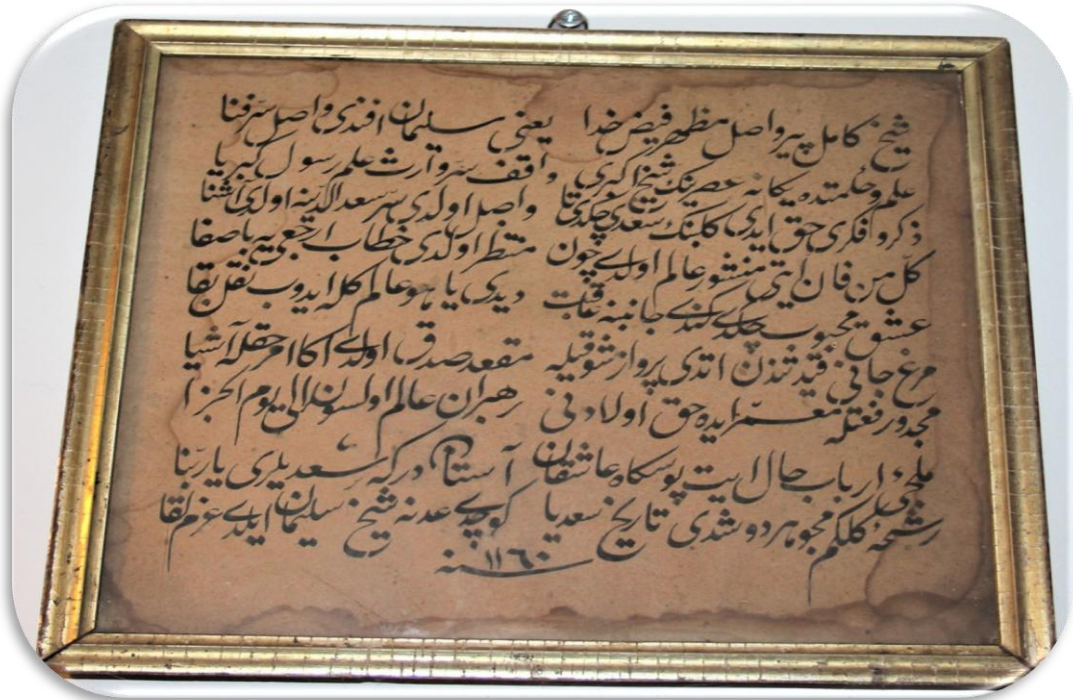

Fot.20: Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi dış görünüş

Fot. 21: Şeyh Süleyman Acize Baba Tekke ve Türbesi iç görünüş

Acize Babanın ölümünden sonra şair Sadi tarafından kaleme alınan manzum levha türbenin iç kısmında yer almaktadır.

Fot. 22: Kitabe 1

Kitabe 1: Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesinde yer alan levha

Levhanın;

Yeri : Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi/Maraş Sementi/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs²

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1160 - Miladi 1747

Diğer Özellikleri : Acize Baba ile ilgili levha türbe içerisinde Acize Babanın kabri başında yer almaktadır. Levha kâğıt üzerine iki sütun halinde yazılıdır. 35 cm x 35 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. şeyh-i kâmil pîr-i vâşıl mazhar-ı feyz-i hudâ / yaⁿⁱ ³süleymân efendi vâşıl-ı sırrı fenâ
2. ‘ilm-ü hikmetde yegâne ‘aşrınıñ şeyh-i ekberi / vâkıf-ı sırr vâriş-i ‘ilm-i resûl-i kibriyâ
3. zıkr u fikri hâkk idi gülbeng-i şa’dî çekdi ta / vâşıl oldı sırr-ı sa‘deddine oldı âşinâ
4. küllü men ‘aleyhâ fân âyeti menşûr-ı ‘alem oldı çün / muntazır oldı hitâb-ı irci‘î’ye bâ şafâ

² Sözlükte “üçte bir” anlamına gelen sülüs, hat sanatında genellikle ağzı 3 mm. genişliğindeki kamış kalemle yazılan çok işlenmiş en eski yazı çeşididir. Küfi gibi sülüs yazı da İslâm yazılarının kaynağı (ümmü’l-hat) olarak kabul edilmiş, hat öğrenimine sülüs yazı ile başlamak gelenek halini almıştır. “Kalem-i sülüs” diye de adlandırılan sülüsün, tomar kaleminin üçte biri kalınlığında veya sülüs harflerinin üçte iki kısmında düzlük, üçte bir kısmında yuvarlaklık olması sebebiyle bu adı aldığı ileri sürülür. Başlangıçta yazıların, yazıldıkları kâğıt boyutlarına, kalem ağzı enine göre isimlendirilmiş olması birinci görüşü kuvvetlendirmektedir. Emevî halifelerinin mektup ve emirlerine tahsis edilen tomarın kalem ağzı genişliği 24 beygir kılı, yaklaşık 15 mm. olarak belirlendiğine göre tomara nispetle sülüsün kalem ağzı üçte bir yani sekiz kıl, yaklaşık 5 milimetredir. Sülüs yazının ilk ortaya çıktığında üçte birinin yuvarlak, üçte iki parçasının düz olması sülüs adını almasında etkili olduğu düşüncesi de akla uygun gelmektedir. Fakat sanat yazısı olarak büyük gelişme gösteren sülüs yazısının zaman içinde noktası dışında düz çizgileri kalmamış, harfleri oluşturan çizgiler yuvarlaklaşmıştır. Harflerin akış ve eğiminde üçte bir ve üçte iki oranı korunmuş, bu sebeple sülüs harfleri üç hareket ve üçte bir meyil kuralı ile şekillenmiştir. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2010, C.38: 128-130)

³ Raif Vırıçça’nın *Kosova Vakfiyeleri, El Yazmaları, Kitabeleri, Kitabeli Mezar Taşları* adlı eserinde (s. 389) “Şeyh Süleyman Efendi....” şeklinde okunmuştur. Bizim incelememize göre “Şeyh” kelimesi metinde yer almamaktadır.

5. ‘ışık-ı maḥbūb çekdi kendi cānibine ‘ākıbet / didi ya hū ‘ālem-i külle idüp naql-i bekā
6. murg-ı cānı kayd-ı tenden ⁴itdi pervāz şevk ile / maḥ‘ad-ı şıdk oldı aña emr-i ḥaḳḳla āşiyā(n⁵)
7. mecd-i rif‘atle mu‘ammer ide ḥaḳḳ evlādını / rehberān-ı ‘ālem olsunlar ilā yevmi’l-cezā
8. mülci-i erbāb-ı ḥāl it pūse-gāh-ı ‘āşıkān / āsitān-ı dergāh-ı sa‘dileri ya rabbenā
9. raşha-i kilcüm mücevher düşdi tāriḥ sa‘diyā / göçdi ‘adne şeyḥ süleymān eyledi ‘azm-i liḳā
10. sene 1160

⁴ Mehmet Z. İbrahimgil ve Neval Konuk’un *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri* adlı kitabında (s. 791) “tenden ildi pervāz...” şeklinde okunmuştur. Tarafımızca, “ildi” olarak okunan kelime “itdi” şeklinde okunmuştur.

⁵ Metinde “āşiyā” şeklinde geçiyor ancak kelime kuş yuvası anlamına gelen “āşiyān” şeklinde olmalıdır.

Fot. 23: Kitabe 2

Kitabe 2: Şeyh Süleyman Acize Baba türbe kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi/ Maraş Semti/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1277 - Miladi 1860

Diğer Özellikleri : Kitabe türbenin giriş kapısı üzerinde duvara gömülü olarak yapıştırılmış şekilde yer almaktadır. 47 cm x 35 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. kerâmetle (...) şeyh süleymāniñ (...)
2. ħarābe sırr virmiş iken türbe (...) cümle enķāzı
3. ħarīkatda elĥamdülillāh (...) ferd-i ⁶muĥtār

⁶ Raif Virmiça'nın age.'inde (s. 732) "ferd-i mubtā" şeklinde okunmuştur. Tarafımızca yapılan incelemeye göre "ferd-i muĥtār" şeklinde okunmalıdır.

4. getürdi leskovikten bir sebeble mîr-i mirānı
5. kemāl-i şevk ile ta'mîr kıldı hasbeten lillāh
6. erenler himmet etsün kıldı seni sırr cümle ehibbā
7. lisān-ı pîrden şükri didi tārîh-i mücevher
8. bize biñ iki yüz yetmiş yedi türbe i'mārı

Şeyh Süleyman Acize Baba türbesinde tespit edebildiğimiz iki adet mezar kitabesi yer almaktadır. Raif Vırmiça'nın araştırmalarına göre 2. Dünya savaşından sonra yıkılan tekkede yaklaşık 150 kadar mezar taşı bulunmaktaydı.

Kitabe 3: Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi/ Maraş Semti/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1325 - Miladi 1907

Diğer Özellikleri : Mezarın sadece kitabeli baş taşı kalmış olup kitabesinin etrafını bir silme çevreler. Başlık kısmında bitkisel bezeme motifleri gözükmemektedir. 21 cm x 70 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. ʔarīk-i ʕa'dīniñ pertevi nūr-i ḫalīledendir
3. kemālāt-ı velāyet anlara sırr-ı 'aliyyedendir
4. bende-i āli 'abā şeyḫ süleymān efendiniñ
5. kerimesi şirin ḫanım
6. rūḫına fātiḫa
7. sene 1325

Fot. 24: Kitabe 3

Kitabe 4: Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Süleyman Acize Baba Türbesi/ Maraş Semti/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1321 - Miladi 1903

Diğer Özellikleri : Mezarın sadece kitabeli baş taşı kalmış olup, kitabesinin etrafını bir silme çevreler. Başlık kısmında bitkisel bezeme motifleri gözükmetedir. 21 cm x 70 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. tarīk-i şa'dīniñ pertevi nūr-i ḥalīledendir
3. kemālāt-ı velāyet anlara sırr-ı 'aliyyedendir
4. bende-i āli 'abā şeyḥ süleymān
5. efendiniñ kerīmesi beytullāh
6. ḥanım rūḥıçun
7. rızā'en-lillāhi'l- fātiḥa
8. sene 1321

Fot. 25: Kitabe 4

Gazi Mehmed Paşa Hamamı

Fot. 26: Gazi Mehmed Paşa hamamı

Prizren şehir merkezinde yer alan Gazi Mehmed Paşa hamamı Gazi Mehmed Paşa külliyesine ait bir yapıdır. Külliye hamam ile birlikte; medrese, mektep, cami, müderris evi, türbe ve kütüphane de yer almaktadır (İbrahimgil ve Konuk, 2006: 610). Günümüzde aktif işlevini kaybetmiş olan hamam müze olarak kullanılmaktadır. İmar tarihi hicri 971 (miladi 1573-74) olarak bilinmektedir.

Fot. 27: Kitabe 5

Kitabe 5: Gazi Mehmet Paşa Hamamı kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Gazi Mehmet Paşa Hamamı / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik⁷

Satır Sayısı : 2

⁷ Sözlükte “asılmak, askıya alınmak” anlamındaki ta’lik İran’da tevkî’ ve rikâ’ yazılarından geliştirilmiş bir yazı çeşididir. Erken dönemden başlayarak İslâm devlet teşkilâtında, divanlarda kalem ağzı 2-3 mm. olan tevkî’ hattıyla kısa, kalem ağzı 1 mm. olan rikâ’ ile uzun metinler yazılırdı. Bu yazıların İran’da ve İran’ın doğusundaki ülkelerde geçirdiği değişiklik sonucu ortaya çıkan yeni üslûba ta’lik adı verilmiştir. Bazı İran kaynaklarında ta’likin doğuşunda İran’da kullanılan eski Avestâî ve Pehlevî yazılarının etkili olduğu ileri sürülmüşse de ta’lik yazı incelendiğinde onun tevkî’ ve rikâ’dan geliştirilmiş olduğu açıkça görülür. Bu yazı genelde harflerinin geniş kavisli ve asılmış gibi görünüşü sebebiyle bu ismi almıştır. Hatta tevkî’ ve rikâ’ yazılarının arasında muallakta kaldığı için bu yazıya ta’lik denildiğini söyleyenler de vardır. Ta’lik için “ta’lik-i kadîm” ve “ta’lik-ı asıl” isimlerine de rastlanır. Ta’lik hattı, VII. (XIII.) yüzyıldan itibaren yeni bir yazı türü olarak kendini göstermeye ve resmî divanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Ta’lik yazanlar hükümdarların ve dinî merkezlerin emrindeki kâtiplerdir. Bu kâtipler yazılarını edebî ve sanatlı ifadeyle kaleme almakta tecrübeli “ta’lik-nüvis”lerdir. Kendilerine münşî, yazdıkları metinlere de inşâ adı verilir. Ta’likin süratle yazılması, bilinen şekil ve ölçülerin dışına çıkılması sebebiyle harflerin iç içe oturduğu, birleşmeyen harflerin de birbirine bağlandığı, nokta ve hareketlerin yer yer konmadığı görülür. Böylece süratle yazılması yanında resmî evrakta silinti ve kazıntının da önüne geçilmiştir. Bu özellikleri sebebiyle ta’likin yazılması ve okunması uzun alıştırmaya ve tecrübelerle bağlıdır. Ta’lik yazıda satır sonları bükülerek yukarıya doğru yükselir ve harfleri uzun kıvrıntılarla nihayetlenir (Diyaret Vakfı Ansiklopedisi, 2010, C.39: 507-508)

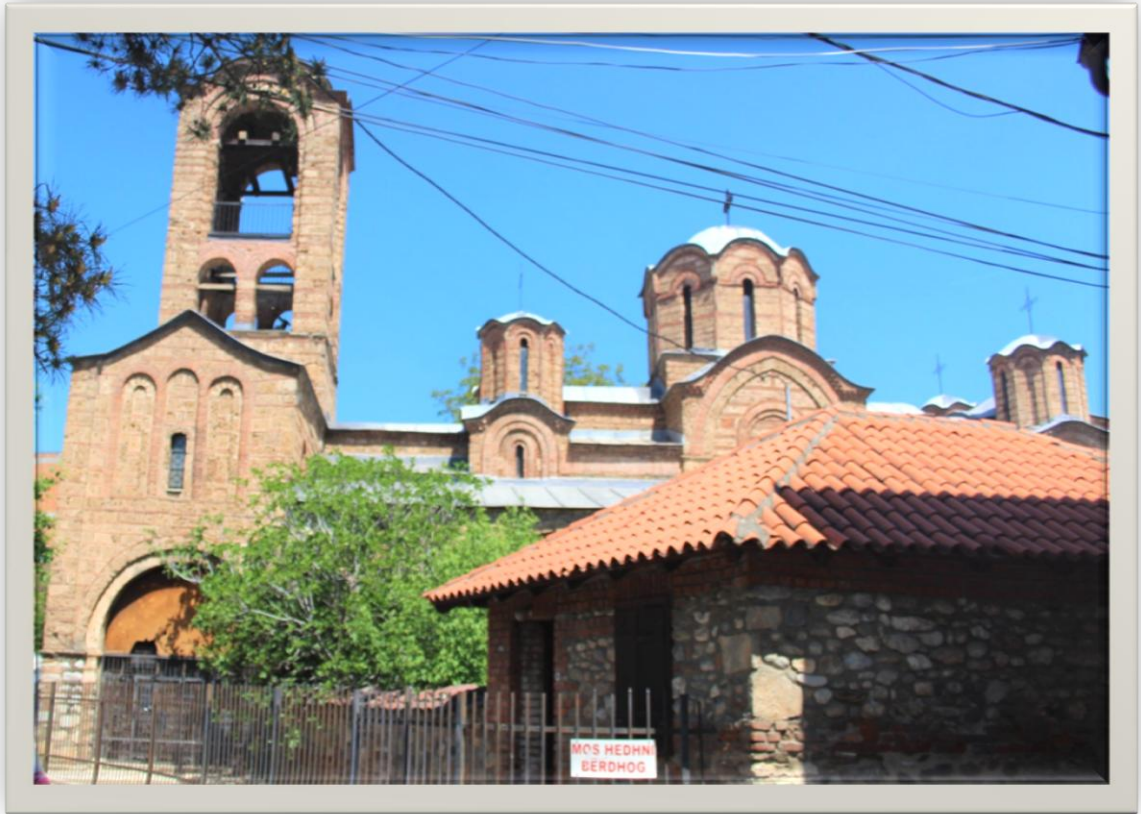
Tarihi : Hicri 1249 - Miladi 1833

Diğer Özellikleri : Kitabe, Gazi Mehmet Paşa Hamamının giriş kapısı üzerinde mermer üzerine yazılıdır. 40 cm x 35 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. kad 'ammera hāzihi'l- hayrāt medīne-i pūr-zerrīn sancağı mutaşarrıfı
2. maḥmūd paşa ve birāderi emīn paşa bin t̄ahir paşa m (muharrem) 11 1249

Fethiye (Cuma / Atik) Camisi

Fot. 28: Fethiye (Cuma / Atik) Camisi

Prizren şehir merkezinde hicri 240 (miladi 854) yılında kilise olarak inşa edilen yapı, Fatih Sultan Mehmed'in Prizren'i fethi ile camiye dönüştürülmüştür. Bu yapı 5 Haziran 1923'te minare ve Osmanlı devleti döneminde yapılan bütün ilaveler yıktırılarak kiliseye tekrar dönüştürülmüştür. Günümüzde kiliseye "Sveta Petka Kilisesi" denmektedir (İbrahimgil ve Konuk, 2006: 658-659). Yapı kiliseye tekrar dönüştürülse de üzerinde bulunan iki adet kitabe korunmuştur. Biz bir tanesini tespit ve inceleme şansını bulduk.

Fot. 29: Kitabe 6

Kitabe 6: Cuma/Fethiye/Atik Camisi tamir kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Cuma/Fethiye/Atik Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 3 - (4 Sütun)

Tarihi : Hicri 1275 - Miladi 1858

Diğer Özellikleri : Bu kitabe Prizren şehir merkezinde yer alan Cuma camisinin sol girişinin üstünde yer almaktadır

Transkripsiyonu :

1. cenāb-ı hāzret-i sulṭān mecīd ḥan zamānında
nice āsar-ı ḥayr ile iḥyā olur her günde mülkinde
ḥuṣūsen ṣehr-i pūr-zerrinde fetihden ḳalan bir ma‘bed
mürūr-i dehr ile olmuṣken enḳāzı perākende
2. ḥulūsi paṣa daḥı vezir ve daḥı defterdār
ahāli ittifāk ile aṅı eyledi zī-bende
ikiyüzḳırḳda vaż‘ etmiṣ eski nuṣārā

sekiz yüz on üçünde oldu mü'min ferhında

3. rikāb-ı şāh ser bu ābından şā kim feyzi āga
olup ta'mirine bā'is nezāret kıldı her günde
mu'ammer kuşusiyle şevk ile tāhir didi tārih
ilaha ta kıyāmet ola islāmda zinde
sene 1275

Kâtip Sinan Camisi

Prizren şehir merkezinde Prizren-Priştine yolu çıkışında Levişah mahallesinde yer alan caminin miladi 1591 yılında inşa edildiği bilinmektedir (İbrahimgil & Konuk, 2006, s. 686). Caminin inşa kitabesi bulunmamakta ancak hicri 1311 (miladi 1893-94) yıllarında yapılan onarıma ait tamir kitabesi caminin giriş kapısı üzerinde yer almaktadır.

Kitabe 7: Kâtip Sinan Camisi kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Kâtip Sinan Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik

Satır Sayısı : 3 – (2 Sütun)

Tarihi : Hicri 1311 - Miladi 1893

Diğer Özellikleri : Kitabe Kâtip Sinan Camisinin iç kapısı üzerinde yer alır ve beyaz mermer üzerine yazılıdır. 55 cm x 40 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. bānī-i evvel kâtib sināna
2. ola beşāret rūḥ-ı hümāma
3. bānī-i şānī ehl-i ḥamiyyet
4. oldı muvaffaḫ ḥadd-i ḥitāma
5. di ḫıfzıyā bir tāriḫ-i zibā
6. ma‘bed-i feyz bu ‘ālī maḫāma
7. 1311

Fot. 30: Kitabe7

Müderris Ali Efendi Camisi

Fot.31: Müderris Ali Efendi Camisi

Yerel tabirle “Ali Hoca Camisi” adıyla da bilinen cami Prizren şehir merkezinde İlyas Kuka camisi yakınında Rade Konçar ve İvo Lola Ribar sokaklarının birleştiği köşede yer alır. İmar tarihi ile ilgili net bilgiler bulunmamaktadır. Caminin bahçesinde bir adet mezar kitabesi yer almaktadır.

Kitabe 8: Müderris Ali Bey Camisi bahçesinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Müderris Ali Bey Camisi bahçesi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1173 - Miladi 1759

Diğer Özellikleri : Müderris Ali bey cami bahçesinde yer alan kitabenin mezar kısmından eser kalmamıştır. Sadece bu mezar baş taşı mevcuttur. Mermer üzerine yazılı kitabe 33 cm x 72 cm boyutundadır. Başlık kısmında paşalı kavuk⁸ kullanılmıştır. Ele alınan kitabelerden farklı olarak mezar taşının boyun kısmında Fatıha ibaresi yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. fātiḥa
2. miralay-ı peder zübde-i ḥamīde (...)
3. ya'nī mūsā beyiñ 'ulūviyyet ile mişl-i 'adem
4. yārenin derviş 'ömer beg anıñ ferzendi
5. ma'rifetlerde kemāl ḥāşıl idüp bī-tefhīm
6. ḥüs-n-i ḥulqıla mevşūf idi hem terk-i cihān
7. cezbe-i ḥaḳ çekecek eyledi rūḥın teslīm
8. efendi-i cihāñ ile geldi iki kūşe-i tāriḥ
9. buldı derviş 'ömer beg ile bitip 'adn-ı nā'im
10. sene 1173

Fot. 32: Kitabe 8

⁸ Paşalı kavuk fes inkılabına kadar kullanılagelmiştir. Esasen göze çok çarpıcı gelen bir kavuk stildir. Osmanlı'nın "İslam ve Sarık" imajının en belirgin simgesi paşalı kavuktur. Lamelif düzeninin teşhiri paşalı kavukta görülür. Bakılır bakılmaz hemen başa takılan esas kavuk üzerine önde Lamelif şeklinde çaprazlama sarılan tülbent fark edilir. Tülbent sarık, paşalı kavukta öyle sarılır ki adeta ikisi kalıp olarak birbirine takılıp, çıkarılabilir. Paşalı kavuğun başa geçen kavuk kısmı değişik renk ve şekillerde çeşitli kumaşlardan yapılır. (İşli, 2010: 104)

Seydi Bey Camisi

Fot. 33: Seydi Bey Camisi

Prizren şehir merkezinde Lenin Sokağı olarak bilinen sokakta Melami tekkesinin bitişğinde yer alan Seydi Bey Camisinin 1642-1644 yılları arasında Mısır valisi olan Mahmut Paşa'nın kardeşi Seydi Bey tarafından imar edildiği bildirilmektedir (İbrahimgil ve Konuk, 2006: 642).

Caminin sokak girişi tarafında ve caminin giriş kapısı üzerinde tamir kitabeleri tespit edilmiştir.

Kitabe 9: Seydi Bey Camisi birinci tamir kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Seydi Bey Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 2

Tarihi : Hicri 1216 - Miladi 1811

Diğer Özellikleri : Seydi Bey camisinin sokak kapısının üstünde yer alan kitabe, caminin ilk tamirine aittir.

Transkripsiyonu :

1. kad 'ammera hāzihi'l-cāmī'-i
2. ş-şerīf 'abdurrahmān ağa sene 1216

Fot.34: Kitabe 9

Fot.35: Kitabe 10

Kitabe 10: Seydi Bey Camisi ikinci tamir kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Seydi Bey Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1290 - Miladi 1873

Diğer Özellikleri : Seydi Bey camisinin avlu kapısının üstünde yer alan kitabe, caminin ikinci tamirine aittir. 37 cm x 28 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. bu ziyā cāmi‘ ola ki kıldı el-ḥāc aḥmed mekānı firdevs-i ‘ālāda müyesser eylesün sübhān
2. bu da bir ni‘met-i ‘azīmesidir ez-cümle islāma ḥarāb iken bu cāmi‘ eyledi vaḳfiyle el‘an
3. bu cāmi‘ eyleyen bünyād diler seydi beg rabbiniñ şefā‘at bahrine ğarḳ eylesün ol ḥālīḳu’l-mennān

4. yatar hākī derūnında īmānı nūriyle (...) hezerān rūhına rahmet bi-haqqı ka'be-i rahmān
5. nice kılmaz cihān halkı senā ol hacı rahmān derūn-ı 'ālem envā'-ı feraħla oldılar hemān
6. şalbünden geldi el-hāc hālīd seydi beg iki yüz dokşanda eyledi i'mār fi sene 1290

Çuhacı Mahmud Camisi

Fot. 36: Çuhacı Mahmud Camisi

Prizren şehir merkezinde yer alan caminin Çuhacı Mahmud tarafından inşa edildiği harap olunca da Abdullah Ağa tarafından hicri 1223 (miladi 1808) yılında yeniden inşa edildiği bildirilmektedir (Vırmiça, 2014, s. 675). Camide bir adet kitabe tespit edilmiştir.

Fot. 37: Kitabe 11

Kitabe 11: Çuhacı Mahmud Camisi kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Çuhacı Mahmud Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7 - (3 sütun)

Tarihi : Hicri 1223 - Miladi 1808

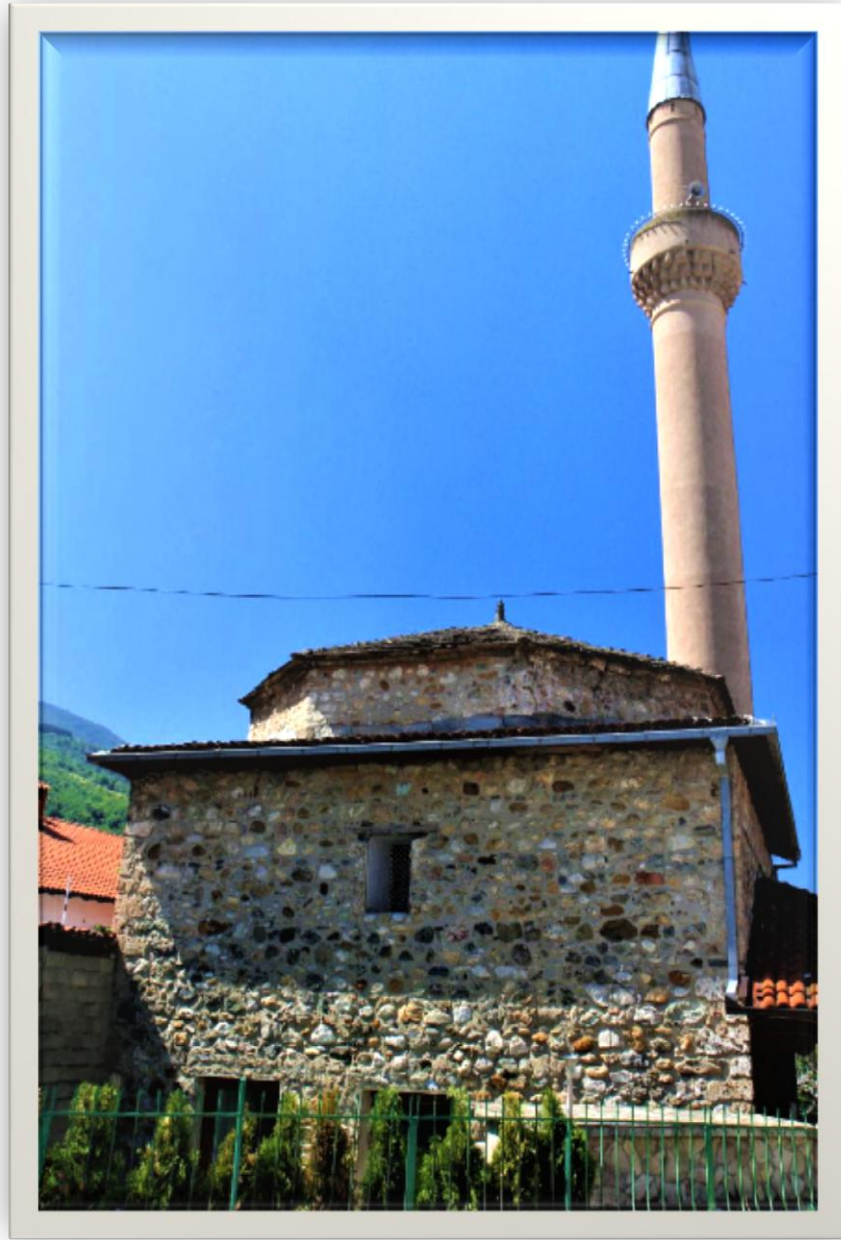
Diğer Özellikleri : Alınan bilgilere göre eski caminin yıkımından sonra kitabe bilinmeyen bir yerde muhafaza edilmiştir. Caminin yeniden yapımından sonra caminin giriş kapısı üzerine tekrar dikilmiştir. 70 cm x 45 cm boyutundadır. Üç sütun halinde yedi satırdan oluşmaktadır.

Transkripsiyonu :

1. pür nām-ı hayr ile mevşûf-ı şahhâ / ki çuhacı maḥmūd ismi müsemmâ/ rızāen lillāh için bir hayr eser

2. ol bu mescidi kılmış idi binā / kenz-i hidāyetden olmuş hissemend / eylemiş
bünyād çün ahsen-nümā
3. dehr-i dūniñ inqılābından meger / inḥirāf-ı tāk olmuş dāru'ş-şıla / burc-ı
kimyādan zuhūr itdi bu kez
4. bir sa'ādet ma'deni şahşı şafā / kim mücedded tathīr-i emvāl ile / eyledi bu
mescidi ḥasbī inşā
5. ne güzel ḥayra muvaffaq oldu kim / ferrişīn-zāde 'abdullāh aḡa / ṭālib-i rızāda
vüs'a şarf ile
6. mesned-i kānımı eyledi me'vā / böyle bir eşer-i 'azīmi yaptı çün / kıldı kendüye
şefi' rüz-ı cezā
7. didi çün nazm ile rāḡıb tārīḡ / sene 1223/ ḡamd ü senā kıl ol ma'būda şehā

Kukli Mehmed Bey Camisi

Fot.38: Kukli Mehmed Bey Camisi

Prizren şehir merkezinde bulunan caminin hicri 941 (miladi 1534-1535) yılında ilk olarak mescit ardından mescidin yanına minare eklenerek camiye dönüştürüldüğü bildirilmektedir (Vırniça, 2014, s. 666). Camide bir adet minare tamir kitabesi, haziresinde de bir adet mezar kitabesi tespit edilmiştir.

Kitabe 12: Kukli Mehmed Bey Camisi minare kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Kukli Mehmed Bey Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1213 - Miladi 1798

Diğer Özellikleri : Camiye ait minare kitabesi Kukli Mehmed Bey Camisinin ön duvar girişinde mermer üzerine yazılı olarak yer almaktadır. Kitabenin alt kısmında iki adet sembol yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. ḥāseneten lillāhi te‘ālā
2. bu cāmī‘-i şerīfīñ
3. mināresini
4. ta‘mīr eden meḥmed bin ‘oṣmān
5. sene 1213

Fot.39: Kitabe12

Kitabe 13: Kukli Mehmed Bey Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Kukli Mehmed Bey Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih⁹

Satır Sayısı : 11

Tarihi : Hicri 1321 - Miladi 1903

Diğer Özellikleri : 15 cm yükseklikteki taş kaide üzerine inşa edilen kabir 70 cm yüksekliğindedir. Beyaz mermerle sarılan kabrin her yüzeyinde taş süslemeler mevcuttur. Kabrin üstünde birbirine benzeyen silindir şeklinde baş ve ayak taşı mevcuttur. Kitabe, baş taşında beyaz mermer üzerine nesih ile yazılıdır. 110 cm x32 cm boyutundadır.

⁹ Sözlükte “hükümünü ortadan kaldırmak, bir eseri istinsah etmek” gibi anlamlara gelen nesh kelimesi, hat sanatında özellikle kitap istinsahında ve basma eserlerde yaygın biçimde kullanılan bir yazı çeşididir. İslâm’ın doğusunda Hicaz bölgesinde geometrik, dik ve yatay çizgilerin hâkim olduğu yazı ile günlük işlerde, mektup ve ticarî yazışmalarda tercih edilen yuvarlak karakterli iki değişik yazı kullanılmaktaydı. Yuvarlak yazı Emevî ve Abbâsiler döneminde kullanım alanı daha da genişleyerek işlendi; önce “mevzun”, sonra da “mensûb” vasıflarını kazandı. Yazıldığı kâğıt kalemin ağız genişliği 1 mm. civarında olan bu yazı, verrakların mesleklerinden kinaye olarak “verrâkî” adıyla anıldığı gibi istinsah vasıtası oluşundan dolayı “neshî” ismiyle de tanındı. Irak’ta doğduğu için “ırakî”, ayrıca bünyesindeki düzlüklerden dolayı “muhakkak” da denilen bu yazı aklâm-ı sittenin kısmen kaynağı olmuştur. Batılı araştırmacılar, o devirde İslâm âleminde kûfî dışında kullanılan küçük ve büyük ebattaki her yazıya neshî veya nesih adını vermişlerdir. Kısa zaman içinde neshî yazıdaki düz karakterler reyhânînin, yuvarlak karakterler ise nesih hattının doğmasına zemin hazırlamıştır. Nesih hattı, kalemin ince olarak dikine ve kalın olarak ufki istikamette kullanılışı sırasında münhanî hareketlerle sola hafif meyilli yazılır; bunun nisbeti yazıldığı kaleme göre bir nokta boyudur. Uzun metinlerde harflerin kaidelere uygun ve düzgün bir şekilde satıra oturtulması için mıstar denilen satır aletinin kullanılması şarttır. Mıstar, satır çizgilerinin başlama ve bitirme sınırlarıyla beraber bir mukavva üzerinde ibrişimle gerilerek kabartı halinde tesbit edilmesiyle hazırlanır. Nesih hattı istifli olarak yazılmaz, daima satır halindedir. Harflerin kelime teşkili için yan yana sıralanmasına bir hareketlilik getirmek üzere “kâf-ı mebsûta”nın (boru kefi) satırlara serpiştirilmesi veya çanaklı harflerin kendisinden sonraki birkaç harfi içine alır şekilde uzatılması hattatların sanat kudretlerini gösterdiği bir sahadır. Muhakkakla reyhânî ve tevkî ile rikâ’ arasındaki şekil benzerliği sülûs hattıyla nesih arasında çok daha azdır. Matbaanın Osmanlı Devleti’ne girişinden önce yazma kitap istinsahında en fazla kullanılan yazı nevi nesih olmuştur. Harekeli yazılabildiği gibi Türkçe için harekesiz yazılması da mümkün olduğundan dinî ve ilmî her konuda nesih tercih edilmiştir. Nesih yazının kullanım sahası sadece kitap yazılmasıyla sınırlı değildir. Yalnız olarak veya bir sülûs satırının altında üç beş satır nesih bulunmak üzere kıtalar ve bunların bir araya getirilişiyle oluşan murakkaa ve hilye-i nebevî levhalarında da genellikle nesih hattı kullanılmıştır. Uzun metinlerde kalem ağzının yıpranıp yeniden açılması, bunda da aynı kalınlığın tutturulamaması yüzünden doğan kusuru önlemek için hattatlar XIX. yüzyıldan günümüze kadar cava kalemi kullanmışlardır. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007, C.33:1-3)

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. beķāsızdır bu dünyā itme ğaflet
3. emān virmeye ecel eyler sırr-ı da'vet
4. ھاķıķat menzil maķşūd olsun
5. cihānıñ zevķine hiç itme rahmet
6. günāhım çoksa da 'afv eyle ya rabb
7. ķuluñ bī-çāreye eyle 'ināyet
8. gelüp ķabrini ziyāret iden iħvān
9. ideler rūħuma bir fātiħa himmet
10. yaķovalı ħacı murād-zāde 'ömer ağa rūħına fātiħa
11. sene 1321

Fot. 40: Kitabe 13

Gazi Mehmed Paşa Camisi

Fot. 41: Gazi Mehmed Paşa Camisi

Prizren şehir merkezinde Bayraklı Mahallesi Cevdet Doda caddesinde Bistriça deresinin kıyısında yer alan cami Bayraklı cami olarak da bilinmektedir. Gazi Mehmed Paşanın 1569'da Bulgaristan'da vefatından sonra inşa edildiği, kitabesinden anlaşılmaktadır. Cami, Gazi Mehmed Paşa Külliyesine ait bir yapıdır. Külliye cami ile birlikte; medrese, mektep, hamam, müderris evi, türbe ve kütüphane de yer almaktadır (İbrahimgil ve Konuk, 2006: 596). Caminin inşa kitabesi mevcuttur.

Fot. 42: Kitabe 14

Kitabe 14: Gazi Mehmed Paşa Camisi inşa kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Gazi Mehmed Paşa Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 4

Tarihi : Hicri 981 - Miladi 1573

Diğer Özellikleri : Kitabe Prizren şehir merkezinde yer alan Gazi Mehmet Paşa Camisinin kapısı üzerinde yer almaktadır.40 cm x 40 cm boyutunda mermer üzerine yazılıdır.

Transkripsiyonu :

1. yine paşayı meḥmed ḡāzī / itdi bir cami'î şerīf ihyā
2. yapmadı anı şöhret-i āfet için / eyledi belki ḥaḳḳ için maḥzā
3. şehir-i pür-zerrinde cāmī'î sihir / kıldı bu şehir cennetü'l-me'vāy
4. şeyḥ 'ali ḳaşd idüp didi tāriḥ / cededellāhü ka'betü'l-fuḳarā¹⁰

¹⁰ Kitabenin son satırından hicri 981 (miladi 1573-74) yılı anlaşılmaktadır.

Suzi Çelebi Camisi

Fot. 43: Suzi Çelebi Camisi

Prizren Şehir merkezinde Tabakhane bölgesinde Bistriça nehrinin sol kıyısında bulunan cami Suzi elebi kllyesine ait bir yapıdır. Suzi Vakfiyesinden hareketle caminin hicri 919 (miladi 1512-1513) yılından önce inşa edildiği düşünülmektedir (İbrahimgil ve Konuk, 2006: 642).

Araştırmalarımızda Suzi elebi camisinin haziresinde yirminin üzerinde kitabeli mezar taşı tespit etmemize rağmen bu taşların sadece iki tanesine ulaŐabildik. İlgili diğer taşların maalesef yerinde olmadığını tespit ettik. Ancak bu mezar taşları üzerine daha önce yapılan çalışmalara istinaden kitabelerin metinlerine tezimizde yer vereceğiz.

Fot. 44: Suzi Çelebi Camisi Haziresi

Fot. 45: Suzi Çelebi Camisi Haziresi

Kitabe 15: Suzi Çelebi Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika¹¹

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1296 - Miladi 1878

Diğer Özellikleri : Kitabe kısmı silme ile çerçevelenmiş olup üst kısımda bitkisel bezeme motifleri kullanılmıştır. Başlık kısmı püsküllü fes¹² ile gösterilmiş olan mezar taşı kitabesi 24 cm x 68 cm boyutunda olup mermer üzerine yazılıdır.

¹¹ Sözlükte “kâğıt, deri parçası” anlamına gelen rik’a (ruk’a) hat sanatında çabuk, kolay yazma ve okuma ihtiyacından doğmuş, kalemin tabii akışına uygun divanî özelliklerini taşıyan bir yazı türünün adıdır. Ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmeyen rik’a yazının XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Dulkadiroğulları döneminde kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bu yazı XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlılar’da Dîvân-ı Hümâyün’da belli kurallara bağlanmış ve ana çizgileriyle beliren bir karakter kazanmıştır. XIX. yüzyılda günlük hayatta, mektuplarda ve resmî yazılarda yaygın biçimde kullanılmış, Bâbîâli hükümet dairelerinde işlek hale getirilmiştir. Kısa sürede diğer İslâm ülkelerinde de beğenilen rik’a günümüze kadar basitliği ve kolaylığı sebebiyle eğitim ve öğretimde önemini korumuş, matbu kitap dışında geniş kullanım alanı bulmuştur. Rik’ada divanî yazıdaki elif, kâf, lâm gibi dikey harflerin boyları küçülmüş; zülfe, kavis ve ayrıntıları ortadan kalkmış; sol tarafa olan meyli dik, keskin, köşeli bir biçim almış; fâ, kâf, mîm, vav harflerinin gözleri kapanmış, sin dişleri kaybolmuş ve düz bir çizgi haline gelmiştir. Rik’a yazıda nokta kalemin çıkardığı noktanın yarısıdır. İki nokta bir çizgi, üç nokta kıvrık bir biçim kazanmıştır. Şîn, dâd, nûn harflerinin çanağı “~” şeklini almıştır. Rik’ada harfler ve kelimeler harekesiz, 20-30 derece açıyla satıra oturacak şekilde dizilmiş, yalnız küpler ve “mîm”in “elif”i satırdan aşağı sarkmıştır. Süratle yazılabilmesi için harf bünyelerinde yapılan bu kısaltmalar rik’a yazının estetik ifade gücünü azaltmış, şahsî his ve heyecan unsurlarını öne çıkarmıştır. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2008, C:35: 108-109)

¹² Fes; tepesi düz, genellikle kırmızı, püsküllü, silindirik şapkadır. İsmi başlıca üretim merkezi olan Fas’ın Fes şehrinde alır. Başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere birçok müslüman ülkede kullanılagelmiştir. Kırmızı rengini kızılçak boyasından almıştır. Öte yandan kullanıcı grubu ve kullanım yaygınlığı açısından en sık rastlanan tür ise, tepesi bazen yuvarlak biten konik bir külaha değişik şekillerde sarılan destar ile oluşturulan kavuktur. Değişik meslek gruplarından, bazı tarikatların mensuplarına kadar çok zengin bir kullanıcı grubuna sahip olan bu serpuşun, daha ziyade kapıkulu tabir olunan sipahi ve yeniçeri ocaklarının çorbacı, çavuş vb. ileri gelenleri tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır (Sevin, 2008: 236). 1829 yılında yürürlüğe konan kanun ile, çeşitli devlet kurumlarının resmi başlığı olan fes, bunun hemen akabinde mezar taşlarında da kendine yer bulmaya başlamıştır. Kullanıldığı yaklaşık yüz yıllık süreçte, çeşitli modaların etkisiyle, ancak çalışılan kurum ve statüyü yansıtmak unsurları muhafaza ederek değişik şekiller alan fes, müteakip yıllarda kullanımının toplumun hemen her kesimine sirayet etmesi neticesinde, mezar taşlarından kavukları neredeyse tümüyle silecek, ancak benzer bir dili kullanmaya devam edecektir. Feslerin de üç ayrı çeşidi; Mahmüdi, Azîzi ve Hamîdi fes mezarlıklarda görülmektedir (Arslan, 2007: 466).

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. beşinci orduy-ı hümayünün
3. otuz dördüncü alay emîni
4. yozgatlı hasan hâlid
5. efendizâde es-seyyid muştafa
6. nûri efendiniñ
7. rûhına fâtiha
8. sene 1296

Fot. 46: Kitabe 15

Kitabe 16: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1201 - Miladi 1786

Diğer Özellikleri : Kitabenin kenarları silme ile çerçevesi oluşturulmuş olup kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuş olan kitabe 29 cm x 52 cm boyutunda olup mermer üzerine yazılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hallâku'l-bâkî
2. nihâl geldi amedi bu tâze 'ucbâ rânâ
3. kıopardı (...) ecel rahm itmedi (...)
4. hükmi giren olup geldi (...) ile bir târîh
5. fedâ itdi semâdan (...) rûhına mevlâ
6. sene 21-1201
7. hâlâ pür-zerrîn redîf-i muqaddem
8. taburuñ biñbaşısı aħmed şâkir
9. efendiniñ maħdümü ibrahîm islâmî
10. efendiniñ rûhıçun el-fâtiħa

Fot. 47: Kitabe 16

Yukarıda belirttiğimiz üzere Suzi Çelebi Camisi haziresinde daha önce mevcut olup araştırma esnasında tahrip veya yok edilme sebebi ile tespit edemediğimiz mezar kitabelerine araştırmacı Raif Vırmiça'nın incelemelerine istinaden burada yer vereceğiz.

Kitabe 17: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Boyutu : 23 cm x 54 cm

Tarihi : Hicri 1217 - Miladi 1802

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ħallāku'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. ğismā'ıl paşa
4. rūħıçun
5. el-fātiħa
6. sene 1217

Kitabe 18: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 18 cm x 65 cm

Tarihi : Hicri 1216 - Miladi 1801

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-mağfūr
2. derviş bin
3. lūtfi rūhıçun
4. el-fātiha
5. sene 1216

Kitabe 19: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 70 cm

Tarihi : Hicri 929- Miladi 1522

Transkripsiyonu :

1. vāқи' vefāt-ı merhūm
2. mağfūr nehāri zerrini
3. fī tārihi sene
4. tis'a 'ısrīne ve tis'a mi'e (929)
5. rahmeten vāsi'an

Kitabe 20: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 70 cm

Tarihi : Hicri 1075 - Miladi 1664

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-muhtāc
2. rabbihi'r-raḥīm
3. aḥmed fi ilāhi'l-'azīm
4. bin 'isā
5. sene 1075

Kitabe 21: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı :2

Boyutu : 70 cm uzunluğunda, 12 cm genişliğindedir.

Tarihi : Hicri 1170 - Miladi 1756

.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-mağfūr
2. fāṭıma binti el-ḥāc meḥmed
3. sene 1170

Kitabe 22: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 6

Boyutu : 56 cm x 23 cm

Tarihi : Hicri 1290 - Miladi 1873

Transkripsiyonu :

1. el-ḥükmü lillāh
2. māderi ḳurbında oldı medfūn
3. çün şefî' ḳıldı aña allāh
4. nūridir ay pederi tāriḫi gibi
5. gitdi firdevse rızā hū allāh
6. sene 1290

Kitabe 23: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 12

Boyutu : 33 cm x 91cm

Tarihi : Hicri 1281 - Miladi 1864

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. degil cāy sürür bu fānī yine gel itme hiç 'izzet
3. gelir bir gün felek ḡaddār eccl cānın alır elbet
4. ḥitāb-ı irci'ī emriñ ider mi devr-i 'ākıbet
5. bu ḥızırzāde genç iken beḳāya eyledi riḥlet
6. firāḳıyla yanar ta çeşm-i gözün evlād-ı aḥbābı
7. teraḥḥum eyle ya rabb bu ḡülzāra şabreyle 'ākıbet
8. du'ādan ḡayrı yok çāre ihvānın
9. ḡünāhın 'afv idüp bārī te'ālā eyleye raḥmet
10. el-maḡfūr yaḳova ḳazāsı ḥānedānından
11. el-ḥāc 'ali rūḥıçun el-fātiḥa
12. sene 1281

Kitabe 24: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 13

Boyutu : 30 cm x 103 cm

Tarihi : Hicri 1307 - Miladi 1889

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. nāgehān bir derde düşdüm bulamadım ašlā devā
3. kimse me'mül etmesün bu dehr-i fāniden vefā
4. bī-ķarār itdi nihāl 'ömrümi bu ecel
5. geldiler ṭabībler bulamadı çāre baña
6. riḥlet itdim mülk-i fāniden beķā-yı gülzāra
7. luṭf idüp iḥsān ide ecrin
8. ķad irteḥale'l- merḥūm el-mağfūr el-muḥtāc
9. ilā raḥmeti mülki'r-ra'ūfi min dāri
10. 'l-fenā ilā dāri's-sürūr el-ḥāc
11. 'oḡmān bin el-ḥāc murād 'afvühümā
12. rūḥıçun el-fātiḥa
13. sene 1307

Kitabe 25: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 17 cm x 34 cm

Tarihi : Hicri 1229- Miladi 1813

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm
2. şemseddīn bin
3. sūleymān efendi
4. rūhıçun el-fātiha
5. sene 1229

Kitabe 26: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Bozuk Rika

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 18 cm x 68 cm

Tarihi : Hicri 1219 - Miladi 1804

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-mağfūr
2. ibiŝ binti lūtfi
3. rūhıçun
4. el-fātiha
5. sene 1219

Kitabe 27: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Bozuk Sülüs

Satır Sayısı : 5

Boyutu : 19 cm x 50 cm

Tarihi : Hicri 1290- Miladi 1873

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥayyü'l-bākī
2. el-merḥūm el-mağfūr
3. ciridi 'ali ağaniñ
4. rūḥıçun el-fātiḥa
5. sene 1290

Kitabe 28: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 9

Boyutu : 22 cm x 82 cm

Tarihi : Hicri 1229 - Miladi 1813

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. sinni on bir buçuk iken
3. irdi tez va'desi
4. ağladı kan atası ile hem anası
5. nūş idüp cām-i ecel peymānesi
6. cennet içre şimdi oldu hānesi
7. yaqovalı tüccār hasan ağa maḥdūmı
8. şādık efendi rūḥıçun
9. el-fātiha 1299

Kitabe 29: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 9

Boyutu : 33 cm x 92 cm

Tarihi : Hicri 1236 - Miladi 1820

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. el-muḥtāc ilā rahmeti
4. rabbihi'l-ğafūr
5. rüstem sipāhī
6. ibn-i süleymān rüḥıçun rızā'en
7. lillāhi'l-fātiḥa
8. sene 1236

Kitabe 30: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Boyutu : 22 cm x 57 cm

Tarihi : Hicri 1211 - Miladi 1796

Transkripsiyonu :

1. allāh
2. lā ilāhe illallāh
3. muḥammedün resūlullāh
4. el-merḥūm el-māğfūr
5. el-muḥtāc ilā raḥmeti
6. rabbihi'l-ğafūr maḥmūd bin 'oṣmān
7. rūḥıçun fātiḥa
8. sene 1211

Kitabe 31: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Boyutu : 20 cm x 58 cm

Tarihi : Hicri 1268 - Miladi 1851

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāḳu'l-bāḳī
2. el-merḥūm el-mağfūr
3. el-muḥtāc ilā raḥmeti
4. el-meşkūr sūzī
5. efendi imāmı
6. 'oṣmān efendi
7. rūḥıçun el-fātiḥa
8. sene 1268

Kitabe 32: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Boyutu : 21 cm x 53 cm

Tarihi : Hicri 1217 - Miladi 1802

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bāḳī
2. el-merḥūm el-mağfūr
3. maḥmūd beg
4. unduracı rūḥı
5. için el-fātiḥa
6. sene 1217

Kitabe 33: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik

Satır Sayısı : 8

Boyutu : 39 cm x 85 cm

Tarihi : Hicri 1290 - Miladi 1873

Transkripsiyonu :

1. el-ḥükmü lillāh
2. el-merḥūme el-mağfūre pür-zerrīn
3. vilāyet-i celīlesi vālisi
4. devletlū ḥüsni paşa ḥazretleriniñ
5. yegen-i ‘ā’ileleri ibrāhim bey
6. efendiniñ ḥaremi iḳbāl
7. ḥanımın rūḥıçun el-fātiḥa
8. sene 1290

Kitabe 34: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı :10

Boyutu : 29 cm x 80 cm

Tarihi : Hicri 1299 - Miladi 1881

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. beşinci koldu-yı humāyūn
3. otuz dördüncü alayınıñ
4. beşinci tabur kâtibi şamlı
5. meħmed zekī efendiniñ
6. on iki buçuk yaşında
7. bākire kerimesi fātimā
8. binti ħasbiye ħanım
9. rūħıçun el-fātiħa
10. sene 1299

Kitabe 35: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 11

Boyutu : 31 cm x 98 cm

Tarihi : Hicri 1314 - Miladi 1896

Transkripsiyonu :

1. el-ḥükmü lillāh
2. nāgehān bir derde düşdüm
3. bulamadım ašlā devā
4. kimse me'mül etmesün bu
5. dehr-i fānīden vefā
6. bī-ḳarār itdi nihāl ömrümi bu ecel
7. geldi ṭabībler bulamadı çāre baña
8. riḥlet itdim mülk-i fānīden beḳā-yı gülzāra
9. luṭf idüp iḥsān ide ecrin cenāb-ı kibriyā
10. el-merḥūme azemin binti yaḳova
11. ešrāfindan el-ḥāc ya'ḳüb ḥızır
12. rūḥıçun el-fātiḥa
13. sene 1314

Kitabe 36: Suzi Çelebi Camisi haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Suzi Çelebi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 11

Boyutu : 26 cm x 76 cm

Tarihi : Hicri 1318 - Miladi 1900

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. refikam ey gel 'ismet nā-çāre
3. cūdā itdi seni benden verem ah
4. yaşın on dokuzı virmemiştim
5. baña ateşiyile yandı nā-gāh
6. bu sözüñ hayr-ḥānene idüp
7. saña hayra olsun hayr-ḥāḥ
8. yaqova eşrāfindan hacı 'oşmān
9. ağa kerimesi cevāhir ḥanımımñ
10. rūḥıçun el-fātiḥa
11. sene 1318

Emin Paşa Camisi

Fot. 48: Emin Paşa Camisi

Prizren şehir merkezi Emin Paşa Mahallesi, Âdem Bayram sokağında yer alan cami inşa kitabesinden anlaşıldığına göre hicri 1427 (1831-1832) yılında Mehmed Emin Paşa tarafından inşa edilmiştir. Bu cami bir külliye yapısı olup hemen yanında bir medrese de yer almaktadır. Hem inşa kitabesi hem de haziresinde birçok mezar kitabesini barındırmaktadır.

Kitabe 37: Emin Paşa Camisi kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1247 - Miladi 1831

Diğer Özellikleri : Mermer üzerine kabartma ile yazılan kitabe sarı yağlı boya ile boyanmıştır. 45 cm x 55 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu:

1. şāhibü'l-ḥayrāt ve'l-ḥasenāt
pürzerinī
2. ṭāhir paşazāde meḥmed emīn
paşa
3. yesserallāhü te'ālā küllemā fi'd-
dāri mā yeşā
4. fī sene seb'ā ve erba'in ve
mieteyn ve elf
5. sene 1247

Fot. 49: Kitabe 37

Kitabe 38: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1259 - Miladi 1843

Diğer Özellikleri : Bir silme ile çerçevelenen kitabenin üst kısmında vazodan çıkan kıvrımlı dallar ile oluşturulan motifler yer almaktadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur. 34 cm x 94 cm boyutundadır.

Transkripsiyonu :

1. el-ḥükmü lillāh
2. cihānuñ mālına iqbāline olma şaşın
mağrūr
3. gelen gitmektedir eyle nazār hemvār-ı
dünyāya
4. garik-mend-i rahmet saça emīn paşa
ibn-i ṭāhir paşa
5. cihān iqlimini terk eyleyüp ‘azm etti
‘uqbāya
6. nidāy-ı rabb-i irci‘i simāh-ı cānı
oldıḳda
7. fedāy-ı cism idüp cānı itdi cenāb-ı rabb-
i ‘ulyāya
8. ilāhī eyleme maḥzūn yarın rüz-ı
kıyāmetde
9. o merḥūmı daḫı şāyeste kıl ḡufrān-ı
‘uzmāya
10. sene 1259

Fot. 50: Kitabe 38

Fot. 51: Kitabe 39

Kitabe 39: Emin Paşa Medresesi tamir kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Medresesi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7- (2 sütun)

Tarihi : Hicri 1272 - Miladi 1855

Diğer Özellikleri : Emin Paşa Camisinin medrese kısmının duvarında yer alan kitabe beyaz mermer üzerinde yazılmış olup 70 cm x 55 cm boyutundadır. İki sütun halinde yedi satır olarak yazılmıştır. Kitabede 1272 hicri tarih ebced¹³ ile verilmiştir.

Transkripsiyonu :

1. biḥamdillāh ki mi‘mār-ı mürüvvet eyledi ābād / dīl-i ‘āşık gibi nālān bu mevzī‘
pür nūr
2. yeniden kıldılar iş bu maḥall-i dersi ābād / ilāhī pür-zerrīn ehlūñ bu sa‘yūñ
eylegil¹⁴ meşkūr

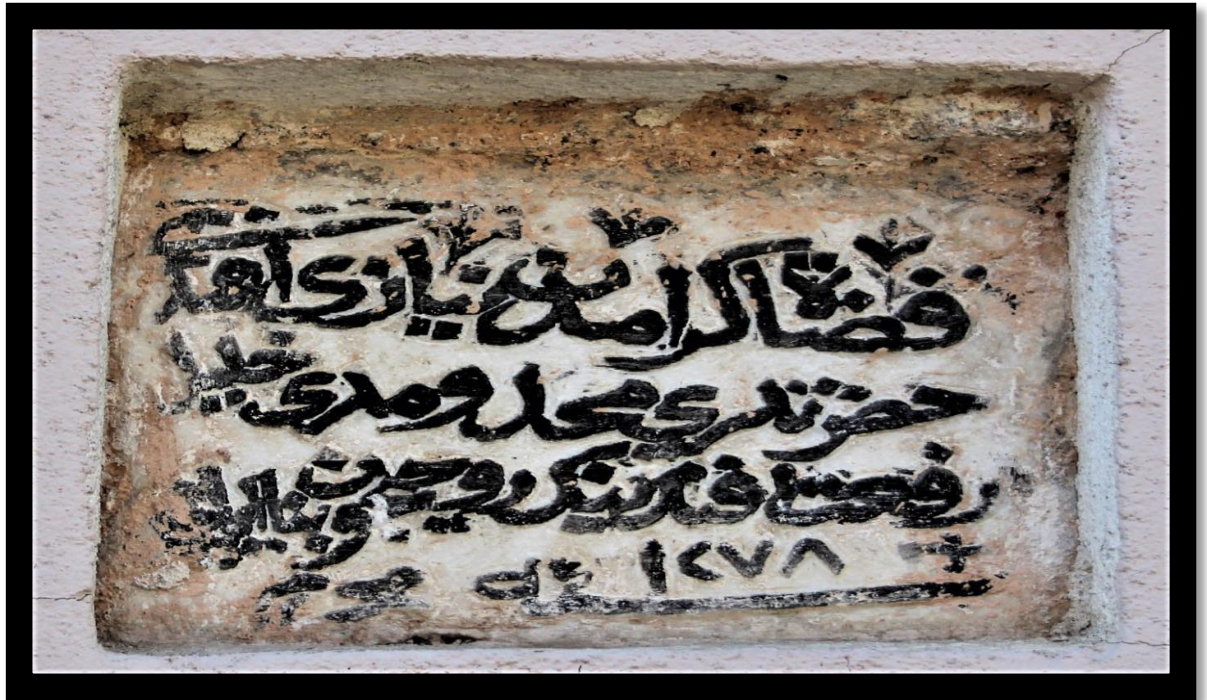
13 Ebced, aslında alfabedeki harflerin kolaylıkla hatırda tutulmasını sağlamak için eski dönemlerde geliştirilmiş bir formül olup gerçekte bir anlamı bulunmayan kelimelerinin ilki “ebced” (abucad, ebuced) şeklinde okunduğu için bu adla anılmıştır. Bu formülde yer alan kelimeler şunlardır: ebced (أبجد), hevvez (هوز), hutfi (حطي), kelemen (كلمن), sa‘fes (سعفص), karaşet (قرشت), seha z (ثخذ), dazağ (ضظغ). Türkçe’de bu tertibin son kelimesi, ayrı bir rakam değerine sahip olmayan lâmelif (لا) ile bitirilerek dazığlen (ضظغلا) şeklinde söylenmekte ve ardına da daima Mü‘minûn sûresinin 14. âyetinin sonunda yer alan “fe-tebâreke’llâhü ahsenü’l-hâlikîn” (فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ) ibaresi eklenmektedir. Buna uygun olarak hat sanatında da murakka‘lar ve meşk mecmualarındaki müfredat kısmı bittikten sonra mürekkebat kısmının başına, Arap harflerinin birleşmesine ait özellikleri topluca göstermek üzere konulan ebced tertibinin genellikle bu şekilde yazıldığı ve bunun istife de uygun düştüğü görülmektedir. Mağrib müslümanları ise sa‘fes, karaşet ve dazağ kelimelerini sa‘faz (صعفض), karaset (قرست) ve zağaş (ظغش) şeklinde söylemektedirler.

Ebced sisteminin İbrânice ve Ârâmice’nin de etkisiyle Nabatice’den Arapça’ya geçtiği kabul edilmektedir. Çünkü harflerin ebced tertibinde dizilişi bu dillerin alfabelerindeki sıraya uygundur ve harflerin aşağıda açıklanan sayı değerleri de onlarınkilerle aynıdır. Araplar arasında benimsenmiş olan bu tertipteki sekiz kelimededen “revâdif” denilen son ikisi hariç diğerlerinin, Hz. Şuayb kavminden gelen ve Arap yazısının mücidi oldukları kabul edilen altı Medyen (Medâin) hükümdarının veya altı şeytanın yahut da günlerin adı olduğu şeklindeki rivayetler ilmî bir değer taşımayan folklorik unsurlardır. Ebcedle ilgili olarak bazı hadislere de rastlanmakta, ancak İbn Teymiyye bunların başlıcalarını verip râvilerini tenkit ederek güvenilir olmadıklarını açıkça ortaya koymuş bulunmaktadır. Bir rivayette Hz. Ali ve İbn Abbas’a dayanılarak her kelimenin Hz. Âdem’in cennetten ayrılışı ile tövbesi arasında geçen sürenin çeşitli safhalarını ifade ettiği öne sürülmekte (Yakit, s. 25-26), bir başka rivayette ise ilk altı kelimedede yer alan harflerden her birinin esmâ-i hüsnânın birine karşılık olduğu, yani ilk altı kelimenin Allah Teâlâ’nın çeşitli güzel isimlerinin ilk harflerinin bir araya getirilmesiyle meydana çıkarıldığı iddia edilmektedir. Nitekim İsmâil Hakkı Bursevî Esrârü’l-hurûf adlı eserinde bu konuya geniş yer ayırmıştır. Ayrıca ebced tertibindeki her harfin sırasıyla kâinatı oluşturan dört esas unsurdan (anâsır-ı erbaa) ateş, hava, su ve toprağa delâlet ettiği görüşü de benimsenmiş (İbn Haldûn, II, 1195) ve buna dayanarak edebî eserlerle gizli ilimlere dair bilgiler veren kitaplarda çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Tarih boyunca ebced harflerinin değişik sistemlere göre farklı şekillerde sayı değerleri ortaya çıkmış ve bunların birbirleriyle mukayesesine neticesinde de izah edilmesi güç, şartıcı eşitlikler ve benzerlikler bulunarak konu ile uğraşanlarla halk tarafından bu kelime ve rakamların bazı sırlara ve fevkalâde özelliklere sahip oldukları inancı benimsenmiştir. “Ebced risâleleri” adıyla anılabilecek değişik isim ve muhtevadaki bazı yazmalarda bu konuya dair çok çeşitli ve zengin bilgiler bulunmaktaysa da bunların çoğu yakıştırma olmaktan ileri geçmeyen izah tarzlarıdır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, C.10: 68-70)

¹⁴ Mehmet Z. İbrahimgil ve Neval Konuk’un age.’de “eyle kıl” şeklinde okunan ifade bizce “eylegil” şeklinde okunmalıdır.

3. ola her bir şecer hār-i muğayla çeşm-i a'dāya / hudā ābād ide dā'im bed endişe olan maḫhūr
4. anı i'mār idenler nā'il olmaz mı meşübāta / olur ihyāsına sa'y eyleyenler ḥayr ile me'cūr
5. cihānda gerçi dilşād oldu cümle mü'minān ammā / olur 'uqbāda hem rūḥı emīn paşa daḥı mesrūr
6. kitāb-ı cifr-i 'aqlīde bu vech üzre muḥarrerdür / ḥulūş üzre binā oldu olur ḥayr-i ebed mevfūr
7. meded desteğiyle meşgūl na'if tāhir didi tāriḥ / muvaffaḫ ola ya deyyān olan 'ilm-i 'amel menşūr

Fot. 52: Kitabe 40

Kitabe 40: Emin Paşa Medresesinin dvarında yer alan bir kitabe

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Medresesi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 4

Tarihi : Hicri 1278 - Miladi 1861

Diğer Özellikleri : 25 cm x 35 cm boyutlarında mermer üzerine yazılı bu kitabe Emin Paşa Camisinin avlusunun dış yüzüne yerleştirilmiştir.

Transkripsiyonu :

1. ḫuzāt-ı kirāmdan niyāzi efendi
2. ḫāzretleri maḫdūmları ḫalīl
3. rıf'at efendiniñ ruḫiḫun binā eyledi
4. sene 1278 26 muḫarrem

Kitabe 41: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı :11

Tarihi : Hicri 1265 - Miladi 1848

Diğer Özellikleri : Bir taş silme ile çerçevelenen kitabenin boyutları 34 cm x 96 cm'dir. Beyaz mermer üzerine yazılı kitabenin üst kısmında vazodan çıkan kıvrımlı dallar göze çarpmaktadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur. Kitabe üzerindeki bölümde çiçek şeklindeki silme göze çarpmaktadır. Lahit şeklinde olan kabrin kenarları beyaz mermer ile kaplıdır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. pür-zerrin şancağı kâ'im-i makâmı
3. iken irtihâl-i dâr-ı beḳā
4. iden mîr-i mîrânı kirâmdan
5. sirozlu 'ömer şabri
6. paşa 'afâ 'anh
7. rabbihi'l-'afüvvü zü'r-raḥîm
8. el-vâsi'ati fî seneti
9. ḥams ve mi'eteyn ve elf
10. rûḫına el-fâtiḥa
11. sene 1265

Fot. 53: Kitabe 41

Kitabe 42: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 11

Tarihi : Hicri 1253 - Miladi 1837

Diğer Özellikleri : Bir silme ile çerçevelenen kitabenin boyutları 38 cm x 95 cm'dir. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulan kitabe üzerinde bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. el-ḥükmü lillāh
2. ākıl ol aldanma dünyāya қаşr ḥıra tağına
3. қафа ḥükm itseñ ecel girüp otağına
4. irci'î emri gelince kimseye virmez amān
5. baқmaz ol tıfl қocaya hem yigitlik қаğına
6. 'ibret al kim revān yiri a'zāmıñ sır ḥālîne
7. 'ākıbet şıytı ecel irdi anıñ қulağına
8. ey dirîğā biñ iki yüz elli üç şālinde hem
9. uçdı maḥmūd ḥamdi paşa dār-ı firdevs
bağına
10. ya ilāhī mīr-i mir ili vālisine iḥsān idüp
11. mağfiretle anı қandır cennetiñ ırmağına
12. rūḥıçun el-fātiḥa
13. sene 1253

Fot. 54: Kitabe 42

Kitabe 43: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı :12

Tarihi : Hicri 1268 - Miladi 1851

Diğer Özellikleri : Bir silme ile çerçevelenen kitabenin boyutları 38 cm x 83 cm'dir. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulan kitabe üzerinde bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. ya hū
2. ah civānlık 'ālemiñ göstermedi dehr kim
3. gülizār vechini şoldırdı bu çarh-ı 'akīm
4. bakma 'işyānına ya rabb luṭf u ihsān eyleyüp
5. görmedi dünyāda rāhat görmesün rūhı caḥīm
6. seyyidü'l-kevneyn olan ya rabbī muḥammed
'aşkına
7. eyle imāniñ refik hāzā şırātı müstekīm
8. ḥazreti tosun paşanıñ ḥaznedārı idi bu zāt
9. böyle şādık bendeni çok gördi felek neyleyim
10. cevher - zer ile yazılsın seng-i ḳabre tārīhi
11. yūsuf ağa ḳabrim olsun ilāhī dāru'n- nā'im
12. sene 1268

Fot. 55: Kitabe 43

Kitabe 44: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı :7

Tarihi : Hicri 1258 - Miladi 1842

Diğer Özellikleri : Kitabe bir taş silme ile çevrelenmiştir. 38 cm x 83 cm boyutundadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur. Kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l bākī
2. el-merḥūm el maḡfūr
3. ḥaznedār 'abbās
4. aḡa bin muḥtār
5. aḡa rūḥıçun
6. el-fātiḡa
7. sene 1258

Fot. 56: Kitabe 44

Kitabe 45: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Rika

Satır Sayısı : 20

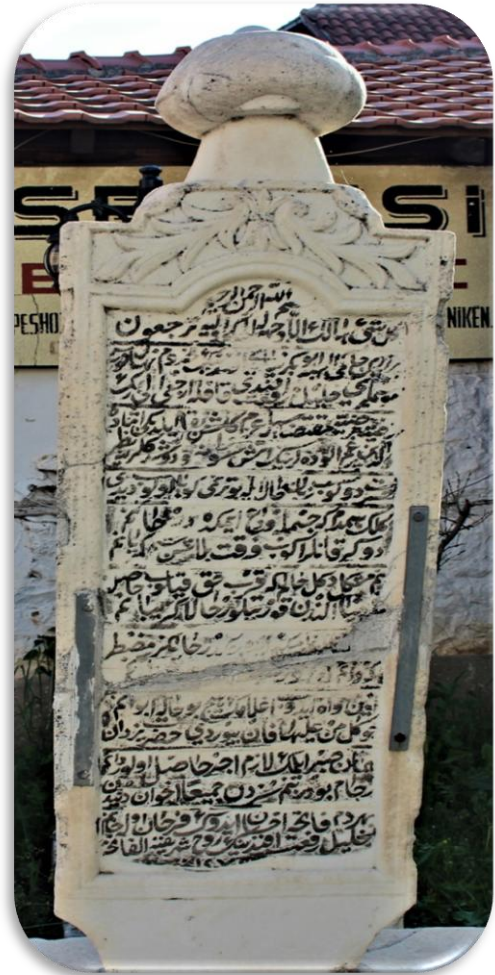
Tarihi : Hicri 1275 - Miladi 1858

Diğer Özellikleri : 38 cm x 98 cm boyutundaki kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Ortadan kırık olan kitabe metal malzeme yardımı ile birleştirilmiş olup üst kısmında kavuk tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
2. külli şey'in hālikün illā vecheh lehü'l-
ḥükmü ve ileyhi turce'un
3. pür-zerrin ḥākimi es-seyyid ebū-bekr
(...) efendiniñ maḥdüm nihāl-i nevrüz
4. (...) mevsimleri ḥalil rıfat efendi
ḳāfile irci'i ilā rabbiki
5. rāziyeten merziyyeh muḳtezasıyla
'āzım-i gülşen-i beḳā eylediği eṣnāda
6. vālideyne pür-ḡam (...)lerini āteş-i
sūzana düşdükləri nazmı
7. ḥasret döküp ziyān ḥāliyle güyā olup
didi
8. kilki hemdem aña cismimle vedā
itmektedir cānım
9. döker ḳanlar eküp¹⁵ firḳat-i belāsım
çeşm-i giryānım
10. hem müşkil degil ḥālim ḳurb-ı ḥaḳ ḳılup ḥāşıl

Fot. 57: Kitabe 45

¹⁵ Raif Vırmiça'nın age.'de (s. 471) "kup" şeklinde okunmuştur. Bizim incelememize göre "eküp" şeklinde okunmalıdır.

11. ğam-ı dünyā ilinden urtulur hālā girībānım
12. (...) idecekdir hālīñiz mużtar
13. (...)ben vah idüp ađlamañ yaş bu hāle ebvānım
14. ü küllü men ‘aleyhā fān buyurdı hazret-i yezdān
15. hemen hayr eylemek lāzım hayr hāşıl olur dā’ım
16. ricām budur benim sizden cemī‘an ihvān-ı dīnden
17. herdem fātiha ihsān idüp ferhān ola cānı
18. halil rif‘at efendiniñ rūhı şerīfine el-fātiha
19. 21 receb 1275 sene

Kitabe 46: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1252 - Miladi 1836

Diğer Özellikleri : 28 cm x 80 cm boyutundaki kitabe mermer üzerine yazılıdır. Kitabenin başlık kısmında kıvrımlı dallar yer alırken alt kısmında çiçek ve kıvrımlı dallar motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. ḥayreddin paşa bu yıl vāli iken pür-zerrinde
3. ḥayf bu duḥteri gül gonca misāli şoldı
4. o zamān mihre cihān içre doḡuz aylık idi
5. ḥazm-i gül-zārı cinān itdi maḡāmıñ buldı
6. seng-i ḡabrine cevherle yazıldı tāriḡ
7. fethiyār ḡanıma firdevs-i 'ālā (...)
8. rūḡına fātiḡa
9. sene 1253

Fot. 58: Kitabe 46

Fot. 58: Kitabe 46

Kitabe 47: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1265 - Miladi 1848

Diğer Özellikleri : 29 cm x 80 cm boyutunda olan kitabe mermer taş üzerine yazılıdır. Kitabenin etrafı bir silme ile çevrelidir. Üst kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. ḳad irtiḥale'l-merḥūm
3. min dāri'l-ḡafūr
4. ilā dāri's-sūrūr
5. mücāhid fi lillāh şeyḫ
6. muḥammed 'an ṭāriḳi'l-bedū'i
7. ibn el-ḥāc aḥmed nūrullāh
8. sene 1265

Fot. 59: Kitabe 47

Kitabe 48: Emin Paşa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Emin Paşa Camisi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1260 - Miladi 1840

Diğer Özellikleri : 27 cm x 84cm boyutunda mermer üzerine yazılı olan kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulan kitabenin üst kısmında vazo ve kıvrımlı dallar motifleri yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

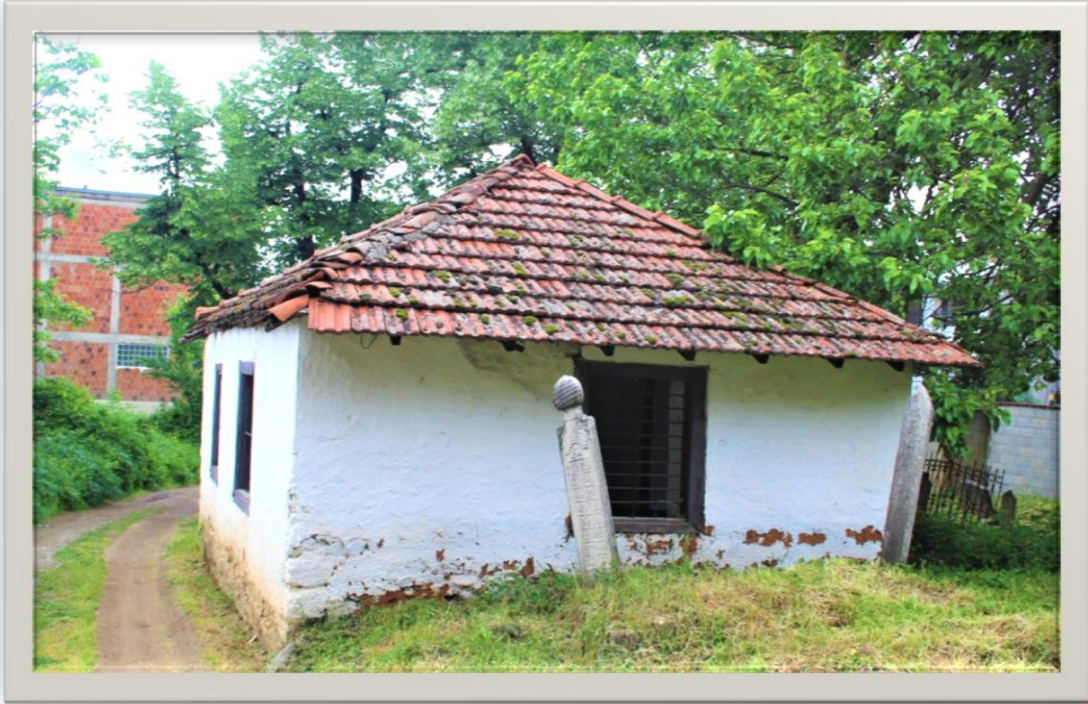
1. el-ḥükmü lillāh
2. fenādan el çeküp gitdi tuḥfe'-i cānı
3. beḳā mülkine irişdi göründi ḥazret-i bāri
4. ḥabību'llāh şefā'atinden berī eyleme ya
rabbī
5. kāmil beg ibn-i emīn paşa seni
'arzulayup geldi
6. ilāhī eyleme maḥzūn yarın rüz-ı
kıyāmetde
7. merḥūmı daḥı şāyeste kıl gufrānla 'afv
8. li-rūḥi velivālideyhi el-fātiḥa
9. sene 1260

Fot. 60: Kitabe 48

Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi

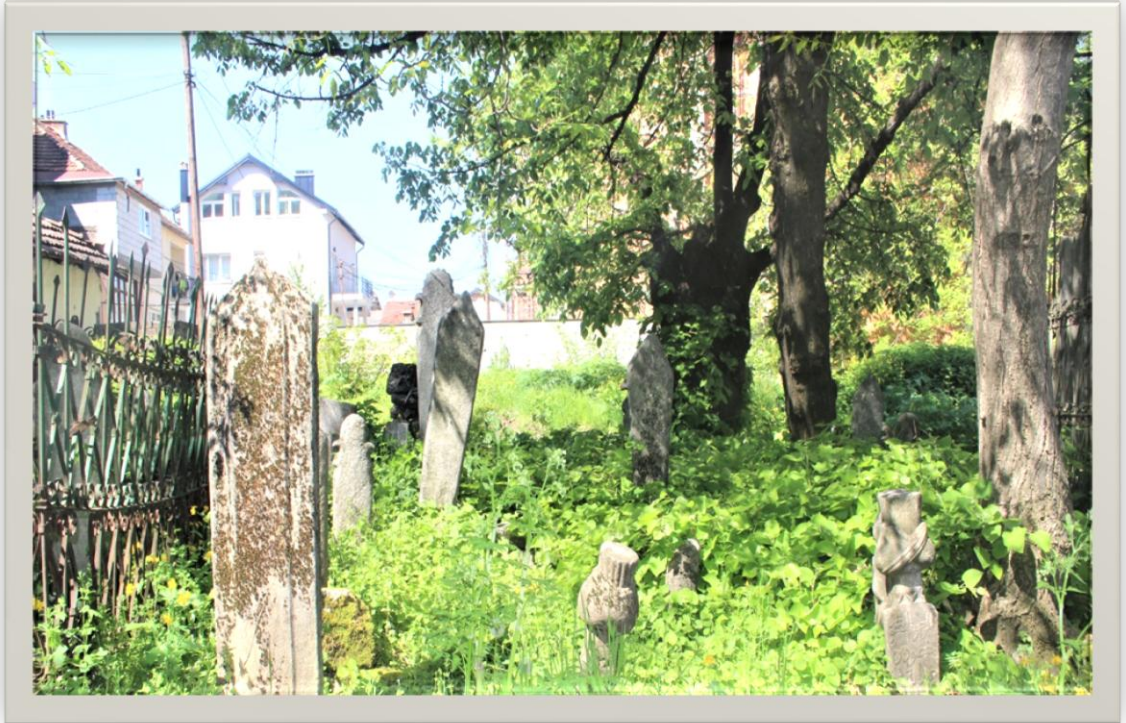
Prizren şehir merkezinde Terzi mahallesinde bulunan tekkenin 1704-1707 yılları arasında Şeyh Malkoç Mehmed Efendi tarafından inşa edildiği bildirilmektedir. Sinani tarikatına ait olan tekke bakımsızlıktan ötürü harap durumda olup etrafında birçok mezar kitabesi yer almaktadır. Halk arasında bu tekkeye Terzi Mahalle Tekkesi de denmektedir.

Fot. 61: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi dış görünüş

Fot. 62: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi iç görünüm

Fot. 63: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi haziresi

Kitabe 49: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1309 - Miladi 1891

Diğer Özellikleri : Lahit şeklindeki mezar demir parmaklıklarla sarılıdır. Kitabenin etrafı taş silme ile çerçevesidir. Üzerinde kıvrımlı dallar motifleri bulunmaktadır. 33 cm x 112 cm boyutlarındaki kitabenin başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. pür-zerrīn mutaşarrıfı podgoriçalı
3. sa'adetlü şālih paşa
4. hazretleriniñ maḥdūmı merḥūm
5. ve maḡfūr el-muḥtāc ilā rahmeti
6. rabbihī te'ālā aḡmed es'ad
7. beg rūḫıçun fātiḡa
8. 1309

Fot. 64: Kitabe 49

Kitabe 50: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1247 - Miladi 1831

Diğer Özellikleri : Başlık kısmı kırık olan kitabenin üzerinde iki adet sembol/damga yer almaktadır. Tezimizin bir bölümünde bu sembol ve damgalara yer ayıracağız.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūme
2. ‘afife hanım
3. binti ismā‘il
4. efendi rū
5. hıçun el-fātiha
6. sene 1247

Fot. 65: Kitabe 50

Kitabe 51: Şeyh Malkoç Efendi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 5

Diğer Özellikleri : Kitabenin üst kısmında kavuk tipi başlık kullanılmıştır. 40 cm x 22 cm boyutlarındadır.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-mağfūr
2. mağşūd bin
3. ‘abdullāh
4. rūhıçun
5. el-fātiha

Fot. 66: Kitabe 51

Kitabe 52: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1316 - Miladi 1898

Diğer Özellikleri : Zamanında muhtemelen lahit olan mezarın baş taşı kırıktır ve bir mezara dayalıdır. Etrafı silme ile çevrelidir ve üzerinde kıvrımlı dallar motifleri yer almaktadır. 20 cm x 44 cm boyutundaki kitabenin başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. küllü nefsin zā'ikatü'l-mevt
3. cihāna toymadan cānım
4. ecel tıtdı giribānım
5. k̄ara toprağa meyl itdim
6. böyle emretti sübhānım
7. ğora redif şaburunuñ
8. şabur kātibi şerif bin 'ali
9. rūhıçun el-fātiha
10. sene 1316

Fot. 67: Kitabe 52

Fot. 67: Kitabe 52

Kitabe 53: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1323 - Miladi 1905

Diğer Özellikleri : Beyaz mermer üzerine yazılı olan kitabe 26 cm x 74 cm boyutundadır ve etrafı silme ile çevrelidir. Üst kısmında kıvrımlı dallar motifleri mevcut olup başlık olarak hamidiye fes tipi kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. bu ğaribiñ qabri pür nür ola
3. fātiha ihsān iden me'cür ola
4. söndi ah şem'î hayāt-ı vehbiniñ
5. söyledim târihine mağfūr ola
6. el-merhüm kâlkandelenli
7. vehbi bin hacı hürşid
8. rûhıçun el-fātiha
9. sene 1323

Fot. 68: Kitabe 53

Kitabe 54: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1212 - Miladi 1797

Diğer Özellikleri :Kitabenin etrafı bir silme ile çevreli olup başlık kısmı Mevlevi dervişlerine özel silindire benzer biçimde bir başlıkla oluşturulmuştur. Kitabenin boyun kısmında bir sembol yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l
2. bākī el-merḥūm
3. el-mağfūr (...)
4. raḥmeti'l-gafūr
5. (...)
6. bin muştafa
7. rūḥıçun
8. el-fātiḥa
9. 1212

Fot. 69: Kitabe 54

Kitabe 55: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1212 - Miladi 1797

Diğer Özellikleri : 27 cm x 52 cm boyutundaki beyaz mermer üzerine yazılı mezar kitabesinin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Kadın mezar taşını simgeleyen sivri kemerli bir başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-mu'în
2. el-merhûm el-mağfûr
3. el-muhtâc ilâ rabbihî te'âlâ
4. ruqmân hanım
5. binti hıızır efendi
6. rûhıçun el-fâtiha
7. sene 1222

Fot.70: Kitabe 55

Kitabe 56: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 11

Tarihi : Hicri 1237 - Miladi 1821

Diğer Özellikleri : Mermer üzerine yazılan kitabe 26 cm x 56 cm boyutunda olup başlık kısmı Mevlevi dervişlerine özel bir başlığa benzeyen silindir biçiminde oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. kıl nazar hayra
2. taşa han bu
3. gör ne yaza
4. irişince ol ecel
5. geç devādan
6. rabbiñ bu zāt el-merhūm
7. el-mağfūr ‘osman
8. beg bin şehūn
9. ağa rūhıçun
10. el-fātiha
11. sene 1237

Fot.71: Kitabe 56

Kitabe 57: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1296 - Miladi 1878

Diğer Özellikleri : 27 cm x 70 cm boyutundaki kitabe iki taş silme ile çevrelidir. Üzerinde bitkisel bezeme motifleri yer alan kitabenin başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-mu'în
2. fenādan beķāya eyledi riħlet
3. ide ĥaķ 'ömrüni ravza-i cennet
4. el-merħüm el-mağfūr
5. el-muħtāc ilā raħmeti
6. rabbihi'l-ğāfūr
7. şeyħ 'ali efendizāde
8. şerif efendi rūħıçun
9. el-fātiħa
10. sene 1296

Fot.72: Kitabe 57

Kitabe 58: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nestalik¹⁶

Satır Sayısı : 12

Tarihi : Hicri 1325 - Miladi 1907

Diğer Özellikleri : 26 cm x 116 cm boyutundaki kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Başlık kısmı açan güle benzeyen bir motif ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. en lā teaccebenne'l fetâte fi'ş-şā'iri'l-ğaybi
3. hams el-yevm fi pür-zerrīn (...)
4. lā ya'lemü'l-mer'ü eyyü'l arzı
5. ve'l-emru tahte mecelli'l-ğayb-i meknün
6. 'abdü'l-ğānī nablüşī kıddise sırruhū
7. fakır dersen ahfādından merhūme
8. emīn efendiniñ kerimesi
9. 'ā'işe hanımıñ rūhı
10. çun el-fātiha
11. kayd 16 muharrem
12. 1325

Fot.73: Kitabe 58

¹⁶ Ta'lik yazının okuma ve yazma güçlüklerinin, harf bünyelerinde görülen aşırı, girift ve karmaşık çizgilerin ortadan kaldırılıp nesih yazısı ile birleşmesinden doğan bir yazı çeşididir. Önceleri nesh ü ta'lik, daha sonra nesh-i ta'lik şeklinde yazılırken nesta'lik olarak yaygınlaşmıştır. Nesh-i ta'lik, "ta'likin hükmünü ortadan kaldırma" anlamını taşıdığı için bu adı aldığı ileri sürenler de vardır. İranlılar bu yazıya nesta'lik, Araplar hatt-ı Fârisî, Türkler ise ta'lik adını verirler, ancak hat literatüründe nesta'lik terimi kullanılmıştır. Kırlangıçların yayvan uçuşunu andıran görünüşüyle ince, zarif sade ve mütenasip olan nesta'lik "İslâm yazılarının gelini" (arûs-ı hutût) diye anılmıştır. Ağzı 2-3 mm. genişliğinde kamış kalemle yazılan nesta'lik kıtalarda, daha ince kalemle yazılan ve "hurde, hafî, hatt-ı kitâbet" diye adlandırılan şekli ise edebî-ilmî kitaplarda ve Osmanlılar'da meşihat yazışmalarında yaygın biçimde kullanılmıştır. Nesta'likin tabii ölçüsünün üç misli genişliğindeki kalemle yazılan şekline celi nesta'lik adı verilmiştir. Kitâbe ve levhaların yazılmasında kullanılan celi nesta'lik gelişmesini Osmanlı ekolünde tamamlamış, XVIII. yüzyılda Durmuşzâde Ahmed, Kâtibzâde Mehmed Refî ve Şeyhülislâm Veliyyüddin efendilerle ilk güzel örneklerini vermiştir. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007, C.33: 11-15)

Kitabe 59: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1277 - Miladi 1860

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevreli olup baş kısmında vazodan çıkan kıvrımlı dallar motifleri mevcuttur. Beyaz mermer üzerine yazılıdır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hayy
2. hayfâ kim penbe hadîce hanımın
hallâcı mevt
3. penbe-i cismiñ tağıtdı eyledi bî-intizâm
4. cānibi şehr-istanbuldan gelüp bu
şehirde
5. irci'î emrile itdi dār-ı 'uqbāya hırām
6. rûh-ı pākiñ rahmetiyle dā'imā şād
eyleyüp
7. qabrini pür nūr ide mevlâ ilā yevmi'l-
kıyām
8. söyledim bir mısra-ı mu'cem¹⁷ ile
tārihini
9. caygāh ola hadîce hanıma dāru's-selām
10. sene 1277

Fot.74: Kitabe 59

¹⁷ Ebced hesâbında sâdece noktalı harfler hesap edilmek sûretiyle düşürülen târih (Kubbealtı Lugatı).

Kitabe 60: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1308 - Miladi 1890

Diğer Özellikleri : 22 cm x 64 cm boyutundaki kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üst kısmında kıvrımlı dallar ve yapraklarla oluşturulan motifler yer almaktadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. pūr-zerrīn bidāyet
maḥkemesi
4. cezā re'isi olup şeydā
5. vefātı vuḳū' bulan
6. erbāb-ı fāzıl-ı kemalden (...)
7. ḫüsni efendiniñ
8. rūḫıçun el-fātiḫa
9. sene 1308

Fot.75: Kitabe 60

Kitabe 61: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Talik

Satır Sayısı : 13

Tarihi : Hicri 1289 - Miladi 1872

Diğer Özellikleri : Beyaz mermer üzerine kabartma ile yazılı olan kitabe 27 cm x 80 cm boyutundadır. Kitabenin etrafı silme ile çevreli olup üzerinde kıvrımlı dallar ve bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. ah kim şeyh 'ömeriñ oğlu sa'idiñ şad ah
3. rüz-i 'ömrünü sevād-ı ecel itdi der-şeb
4. yetişib on (...) civān olmuş iken
5. oldı kuruşun-ı każā mevtine hayfā ki
sebeb
6. māder-i dehr doğuramaz dağı mişlin
zīrā
7. dem-i fevtinde cihān ağladı başdan
başā hep
8. nidelim hük-m-i meşiyet bu imiş çāre
nedir
9. gelse mümkün mi 'aceb titrememek
'illiyeti
10. ağıdı bu dīdeden eşkimle bu tārihi vefāt
11. hemdem zümre-i şa'diyyeti bu sa'idi
ya rab
12. el-fātiha
13. sene 1289

Fot.76: Kitabe 61

Kitabe 62: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1261 - Miladi 1845

Diğer Özellikleri : 34 cm x 72 cm boyutundaki kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde iki adet damga / sembol mevcuttur. Bu sembol ve damgalara ait bilgilere tezimizin bir bölümünde yer vereceğiz. Başlık kısmında fes kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hayyü'l-bâkî
2. idüp riḥlet ḳo
3. dār-ı fenā virir
4. mevlā aña a'lā maḳā¹⁸
5. mī ḥānumşa ḥanım
6. binti yaḥyā aḡa
7. rūḥiçun el-fātiḥa
8. sene 1261

Fot.77: Kitabe 62

¹⁸ Raif Vırmiça'nın age'de "mekanı" şeklinde okunmuştur. Bizim incelememize göre "maḳāmi" şeklinde okunmalıdır.

Kitabe 63: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 6

Diğer Özellikleri : 24 cm x 48 cm boyutundaki mermer üzerine yazılı kitabenin etrafı silme ile çevreli olup üzerinde iki adet damga / sembol mevcuttur. Bu sembol ve damgalara ait bilgilere tezimizin bir bölümünde yer vereceğiz. Başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. bir derde
2. mübtelâ oldum
3. loğmana hâcet
4. kalmadı muşlıhu'
5. d-dîn efendi bin
6. şeyh mehmed

Fot.78: Kitabe 63

Kitabe 64: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1055 – Miladi 1645

Diğer Özellikleri : 36 cm x 72 cm boyutundaki mermer taş üzerine oyma kabartmalı kitabeyi bir silme çevreler. Başlık kısmı kavuk ile oluşturulan kitabenin üzerinde bitkisel bezeme motifleri bulunmaktadır.

Transkripsiyonu :

1. hayf terk itdi 'ālemi
2. hazreti şeyh 'ali
3. teslīm itdi rūhını
4. geldi hitāb-ı irci'i
5. maḥv itdi vücūdını
6. fī tarīki ümmi sinānī
7. elli beşde gitdiği tārīhi
8. rūḥıçun el-fātiha

Fot.79: Kitabe 64

Kitabe 65: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1325 - Miladi 1907

Diğer Özellikleri : 25 cm x 52 cm boyutundaki kitabenin etrafında silme mevcuttur.
Başlık kısmında gül/çiçek benzeri bir motif yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. pür-zerrīn mutaşarrıfı sa'adetlü
3. emīn beg efendi hazretleriniñ
4. kerimesi şervet hanımıñ
5. rühıçun el-fātiha
6. hicriye 1325

Fot.80: Kitabe 65

Kitabe 66: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 10

Tarihi : Hicri 1325 - Miladi 1907

Diğer Özellikleri : 27 cm x 92 cm boyutundaki kitabenin etrafında silme mevcuttur.

Başlık kısmı kırık olan kitabe ortadan ikiye ayrılmış durumdadır.

Transkripsiyonu :

1. bākī ḥudādır
2. ḥükümü'l-każā fi mā mezā bi-muşibeti
3. ve'l-'an şeyhun bi'l-şefileti fece'a
4. fetedhace'a imtiḥānu fi laḥdi
beynehümā
5. ve'l-emru li'r-raḥmeti devām fece'a
6. 'abdulgānī nablūşī ḳuddise sirruhū
7. ahfādından merḥūm emīn efendiniñ
8. kerīmesi pür-zerrīn mutaşarrıfı emīn
9. ve ḥaremi ḥanife ḥanıımıñ rūḫına fātiḥa
10. tuvūfiyyet rebi'ul-āḫir sene 1325

Fot.81: Kitabe 66

Kitabe 67: Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Şeyh Malkoç Efendi Tekkesi Haziresi/ Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Nesih

Satır Sayısı : 5

Diğer Özellikleri : Başlık kısmı muhtemelen kırılmış olan kitabe üzerinde iki adet damga / sembol mevcuttur. Bu sembol ve damgalara ait bilgilere tezimizin bir bölümünde yer vereceğiz.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm
2. ḥalīl efendi
3. bin ismā'īl
4. efendi rū
5. ḥıçun el-fātiḥa

Fot.82: Kitabe 67

Hacı Kasım Camisi

Prizren şehir merkezinde Hacı Kasım Mahallesinde bulunan caminin bahçesinde bir adet kitabeli mezar bulunmaktadır.

Kitabe 68: Hacı Kasım Camisi bahçesinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Hacı Kasım Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1328 - Miladi 1910

Diğer Özellikleri : Hacı Kasım Camisi bahçesinde yer alan 26 cm x 78 cm boyutundaki kitabenin etrafı silme ile çevreli olup başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. ah seyfullāh efendi göçdün
2. rūhına mesken ola dār-ı bekā
3. sen emīr idiñ eyyām-ı şerīfde
4. nāzırken var idi bu zādegān
5. hayli müddetde nüfusa nāzır idiñ
6. saña manzūr ola didār-ı hudā
7. didi tārīh gevher bir zā'ir
8. haq saña bağ-ı cinān kılacek
9. sene 1328

Fot.83: Kitabe 68

Sinan Paşa Camisi

Fot. 84: Sinan Paşa Camisi dış görünüş

Prizren şehir merkezinde Taş Köprü'nün hemen yanında bulunan cami Hicri 1024 (miladi 1615) yılında Bosna ve Şam valisi Sinan Paşa tarafından inşa edilmiştir.

Kitabe 69: Sinan Paşa Cami Kitabesi 1

Kitabenin;

Yeri : Sinan Paşa Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 3

Tarihi : Hicri 1024 - Miladi 1615

Diğer Özellikleri : Sinan Paşa camisinin mihrap eyvanı üzerindeki sol tarafta çiçek süslemesi içinde dörtgen şeklinde çevrelenmiş bir alan içine yazılmıştır. Kitabe, caminin o yılki tamirine ait olup asli kitabeler değildir. Asli kitabeleri mevcut değildir.

Transkripsiyonu :

1. tārihi binā
2. mişāl-i cennet
3. sene 1024

Fot. 85: Kitabe 69

Kitabe 70: Sinan Paşa Cami Kitabesi 2

Kitabenin;

Yeri : Sinan Paşa Camisi / Prizren şehir merkezi

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 3

Diğer Özellikleri : Prizren şehir merkezinde bulunan Sinan Paşa camisinin mihrap eyvanı üzerindeki sağ tarafta çiçek süslemesi içinde dörtgen şeklinde çevrelenmiş bir alan içine yazılmıştır. Kitabe, caminin o yılki tamirine ait olup asli kitabeler değildir. Asli kitabeleri mevcut değildir.

Transkripsiyonu :

1. şāhibü'l-ḥayrāt
2. sinān
3. paşa

Fot. 86: Kitabe 70

PRİZRENE BAĞLI KÖYLER

Brod

Fot. 87: Brod Köyü

Brod Kosova'nın güneybatısında Prizren şehrine 46 km mesafede, Dragash kasabasına yakın, Gora bölgesindeki bir kasaba ve belediyedir. Bu köydeki araştırmalarımızda köy meydanında bulunan Ahmetağa Camisi haziresinde ve ayrı olarak köy mezarlığında tespit ettiğimiz kitabeleri inceleyeceğiz.

Kitabe 71: Ahmed Ağa Camisi Kitabesi (Brod)

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi /Brod köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1199 - Miladi 1784

Diğer Özellikleri : Beyaz mermer üzerine yazılan kitabe cami girişinin üzerinde yer alan duvara yapıştırılmış olarak konumlandırılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. şāhibü'l-ḥayrāt
2. ve nāşiru'l-ḥasenāt
3. serdengeçdi ağa-
4. sı aḥmed ağa
5. sene 1199

Fot. 88: Kitabe 71

Kitabe 72: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmedağa Camisi Haziresi / Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1212 - Miladi 1872

Diğer Özellikleri : Kitabenin üzerinde iki adet sembol/damga yer almaktadır. Tezimizin bir bölümünde bu sembol ve damgalara yer ayıracağız. Başlık olarak serdengeçti kavuğuna benzeyen bir başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-ḥallāku'l-bākī
2. el-merḥūm el-mağfūr
3. ḥüseyn bin
4. 'abdullāh
5. rūḥiçun
6. el-fātiḥa
7. sene
8. 1212

Fot. 89: Kitabe 72

Kitabe 73: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi Haziresi / Brod / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 12... - Miladi 18...

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevreli olup başlık kısmında çiçek motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bâkı
2. el-merhūme
3. Һansā binti
4. (...)
5. rūҺına fātiҺa
6. 12 (...)

Fot. 90: Kitabe 73

Kitabe 74: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi Haziresi/ Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir ve başlık kısmı serdengeçti kavuğuna benzeyen bir başlıkla oluşturulmuştur. Kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. şāhibi 'izzet
3. muştafa
4. rūhıçun
5. el-fātiha

Fot. 91: Kitabe 74

Kitabe 75: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi Haziresi / Brod Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri - Miladi

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı bir silme ile çevreli olup üst kısmında bitkisel bezeme motifleri mevcuttur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hallâku'l-bâkî
2. el-merhûme el-mağfûre
3. nefâyiz binti
4. ferhat
5. rûhıçun el-fâtiha

Fot. 92: Kitabe 75

Kitabe 76: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi Haziresi / Brod Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1256 - Miladi 1840

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafını bir silme çevreler. Başlık olarak fes kullanılmıştır. Kitabenin boyun kısmında Bektaşî geleneğinde çokça kullanılan teslim taşına¹⁹ benzeyen bir sembol kullanılmıştır. Tezimizin bir bölümünde bu sembollerle ilgili bilgiler vereceğiz.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. derviş zübeyr
4. ibni 'ali
5. rūhıçun el-fātiha
6. sene 1256

Fot. 93: Kitabe 76

¹⁹ Bu mezar kitabesinde yer alan süsleme ve kitabelerde yer alan ifadeleriyle önemli birer kültürel değerdir. Bu nedenle kültürümüzün gerçek şahitleri ve damgaları olan mezar taşları aynı zamanda Bektaşîliğin de tarihi izleridir ve tarih belgesi olarak geçmişten günümüze ışık tutmaktadır (Beyazıt, 2016: 126)

Kitabe 77: Ahmed Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi [Brod]

Kitabenin;

Yeri : Ahmed Ağa Camisi Haziresi / Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 4

Diğer Özellikleri : Serdengeçti kavuğuna benzeyen bir başlık kullanılan kitabenin üzerinde iki adet sembol/damga yer almaktadır. Tezimizde bir bölümünde bu sembol ve damgalara yer ayıracağız.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm el-mağfūr
2. ‘ali efendi
3. rūhıçun
4. el-fātiha

Fot. 94: Kitabe 77

Kitabe 78: Brod köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Brod köy mezarlığı / Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1346 - Miladi 1927

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı bir silme ile çevreli olup üst kısmında bitkisel bezeme motifleri bulunmaktadır. Başlık kısmı sarık şeklinde oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hallāku'l-bākī
2. merhūm ve mağfūr
3. ve muhtāc ilā rahmeti
4. rabbihī monla rüstem
5. bin ḥasan ağa
6. rūḥına fātiḥa
7. sene 1346

Fot. 95: Kitabe 78

Kitabe 79: Brod köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Brod köy mezarlığı / Brod / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı bir silme ile çevreli olup üst kısmında bitkisel bezeme motifleri bulunmaktadır. Başlık kısmı sarık şeklinde oluşturulmuştur. Tarih kısmı muhtemelen kırıldığı için mevcut değildir.

Transkripsiyonu:

1. hüve'l-ḥallāku'l-bāḳī
2. şulahā-i ümmetden
3. merḥūm maḡfūr
4. ve muḥtāc ilā raḥmeti
5. rabbihi'l-ḡafūr ḥacı
6. muştafa ḥoca (...)
7. (...)

Fot. 96: Kitabe 79

Kitabe 80: Brod köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Brod köy mezarlığı / Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Başlık püsküllü fes ile oluşturulmuş olup kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Kitabenin alt kısmına teknik sebepler dolayısıyla ulaşamamıştır.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. el-merhüm el-mağfūr
3. muhtāc ilā rahmeti
4. rabbihi'l-ğafūr
5. (...)

Fot. 97: Kitabe 80

Kitabe 81: Brod köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Brod köy mezarlığı / Brod / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı :8

Tarihi : Hicri 1284 - Miladi 1868

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Sarık tipi başlık kullanılan kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-hallâku'l-bâkî
2. el-merhûm el-mağfûr
3. el- muhtâc ilâ rahmeti
4. rabbihi'l-ğafûr
5. (...) bin (...)
6. rûhıçun
7. el-fâtiha
8. 1284

Fot. 98: Kitabe 81

Kitabe 82: Brod köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Brod köy mezarlığı / Brod Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1331 - Miladi 1912

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafını bir silme çevreler. Üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer alır. Başlık kısmında çiçek ve bitki motifleri ile oluşturulmuş bir başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm (...)
3. kerimesi (...)
4. hacı zeynel zevcesi
5. rūhına fātiha
6. 1331

Fot. 99: Kitabe 82

Mlika

Fot. 100: Mlika Köyü

Mlika Kosova'nın güneybatısında Prizren şehrine 39 km mesafede, Dragash kasabasına yakın, Gora bölgesindeki bir kasaba ve belediyedir. Bu köydeki araştırmalarımızda köy meydanında bulunan ve bölgenin en eski camisi olan tarihi Ahmet Ağa Camisi haziresinde kitabeli mezar taşları tespit ettik.

Kitabe 83: Mlika Ahmet Ağa Camisi minaresinde bulunan kitabe

Kitabenin;

Yeri : Ahmet Ağa Camisi / Mlika Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1238 - Miladi 1822

Diğer Özellikleri : Bölgenin tespit edilebilen en eski camisi olan Ahmet Ağa Camisi minaresinin başlangıç kısmında yer alan kitabe beyaz mermer üzerine yazılıdır.

Transkripsiyonu :

1. ad ‘ammera hāze’l cā
2. mi‘iş-řerīf amed aa
3. pür tavā ‘afā
4. ‘anhā el-veliyü’l-adīr
5. sene
6. evvelā 1238
7. kesin sene
8. 688

Fot. 101: Kitabe 83

Kitabe 84: Mlika Ahmet Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Ahmet Ağa Camisi Haziresi/ Mlika Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

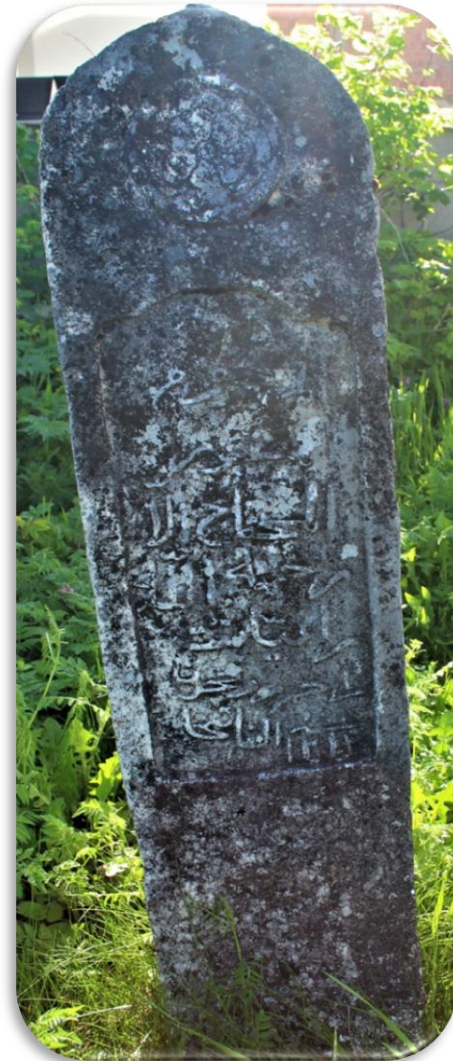
Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1212 - Miladi 1797

Diğer Özellikleri : Oldukça tahrip olan kitabenin başlık kısmında büyükçe bir çiçek motifi kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

- 1.el-merhūm
- 2.el-mağfūr
- 3.el-muhtāc ilā
- 4.raḥmetil'llāhi
- 5.rābi'a binti
- 6.dıraḥmer raḥceren
- 7.el-fātiḥa
- 8.sene 1212

Fot. 102: Kitabe 84

Kitabe 85: Mlika Ahmet Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Ahmet Ağa Camisi Haziresi/ Mlika Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1235 - Miladi 1819

Diğer Özellikleri : Başlık ve alt kısmı kırık olan mermer kitabenin üzerinde iki adet sembol/damga yer almaktadır. Tezimizin bir bölümünde bu sembol ve damgalara yer ayıracağız.

Transkripsiyonu:

1. hüve
2. 'l-bākī merḥūm
3. veysel bin
4. monla 'oṣmān
5. rūḥiçun
6. el-fātiḥa
7. sene 1235

Fot. 103: Kitabe 85

Kitabe 86: Mlika Ahmet Ağa Camisi Haziresinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Ahmet Ağa Camisi Haziresi / Mlika Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 9

Tarihi : Hicri 1303 - Miladi 1885

Diğer Özellikleri : Başlık kısmında silindirik bir başlık kullanılan kitabenin satırlar arası silmeleri mevcuttur.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūm
2. el-mağfūr
3. el-muhtāc
4. ilā rahmeti'llāh
5. ḥasan efendi
6. ibn-i ādemullāh
7. rūḥıçun
8. el-fātiḥa
9. sene 1303

Fot. 104: Kitabe 86

Mushnikova

Mushnikova Kosova'nın güneydoğusunda Prizren Őhrine 16 km mesafede bir köydür. Bu köydeki araştırmalarımızda köy meydanında bulunan caminin karşı tarafında bulunan köy mezarlığında kitabeli mezar taşları tespit ettik.

Fot. 105: Mushnikova Köy Mezarlığı

Kitabe 87: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1247 - Miladi 1831

Diğer Özellikleri : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. el-merhûm el-mağfûr
3. ve muhtâc ilâ rahmeti
4. rabbihi'l-ğafûr
5. (...)
6. rûhına fâtiha
7. sene 1247

Fot. 106: Kitabe 87

Kitabe 88: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1322 - Miladi 1904

Diğer Özellikler : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. merhūm mağfūr
3. ve muhtāc ilā rahmeti
4. rabbiḥi monla (...)
5. bin monla ibrahīm
6. rūḥına fātiḥa
7. sene 1322

Fot. 107: Kitabe 88

Kitabe 89: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1326- Miladi 1908

Diğer Özellikleri : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin başlık kısmında güneş/yıldız motifi kullanılmıştır. Kitabenin üst ve yan kısımlarında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır.

Transkripsiyonu :

1. ah mine'l-mevt
2. merhūme ve mağfūre
3. ve muhtāc ilā raḥmeti
4. rabbihī nevriye binti
5. monla zūbeyr rūḥına
6. fātiḥa fī
7. sene 1326

Fot. 108: Kitabe 89

Kitabe 90: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1326- Miladi 1908

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde iki adet damga / sembol mevcuttur. Bu sembol ve damgalara ait bilgilere tezimizin bir bölümünde yer vereceğiz. Başlık kısmında çiçek motifi kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. merhūme
2. ve mağfūre ve muhtāc
3. ilā rahmeti rabbihā
4. (...)
5. rūhına fātiha
6. 1326

Fot. 109: Kitabe 90

Kitabe 91: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1323 - Miladi 1905

Diğer Özellikleri : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm kadri
3. (...) bin muḥammed
4. rūḥiçun
5. el-fātiḥa
6. 1323

Fot. 110: Kitabe 91

Kitabe 92: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1289 - Miladi 1872

Diğer Özellikleri : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūme el-mağfūre
3. 'ādbār binti bayram
4. rūḥiçun el-fātiḥa
5. 1289

Fot. 111: Kitabe 92

Kitabe 93: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1302 - Miladi 1884

Diğer Özellikleri : Etrafı silme ile çevrelenen kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer almaktadır. Başlık kısmında serdengeçti kavuğuna benzeyen sarıklı bir başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bāķī
2. el-merhūm
3. 'azīz bin
4. veli rūhına
5. fātiha
6. 1302

Fot. 112: Kitabe 93

Kitabe 94: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 4

Tarihi : Hicri 1315 - Miladi 1897

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmında çiçek motifi kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. el-merhūme
2. ‘aṭiye binti
3. sinān fātiḥa
4. 1315

Fot. 113: Kitabe 94

Kitabe 95: Mushnikova köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Mushnikova köy mezarlığı / Mushnikova Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1323 - Miladi 1905

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevreli olup başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. merhūm ğanī
3. bin 'oşmān
4. rūhına fātiha
5. 1323

Fot. 114: Kitabe 95

Jablanice

Jablanice, Prizrenin güneydoğusunda Prizrene 10 km mesafede yer alan bir köydür. Köy meydanında bulunan camiye yakın bir noktada bir barakanın arkasına terk edilmiş bakıma muhtaç halde kitabeli mezar taşları tespit ettik.

Fot. 115: Jablanice Köy Camisi

Fot. 116: Yerlerinden sökülen bakıma muhtaç haldeki mezar taşları (Jablanice)

Fot. 117: Yerlerinden sökülen bakıma muhtaç haldeki mezar taşları (Jablanice)

Kitabe 96: Jablanice Köyünde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. ebū ḥasan maqşūd
4. rūḥıçun
5. el-fātiḥa
6. sene (...)

Fot. 118: Kitabe 96

Kitabe 97: Jablanice köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

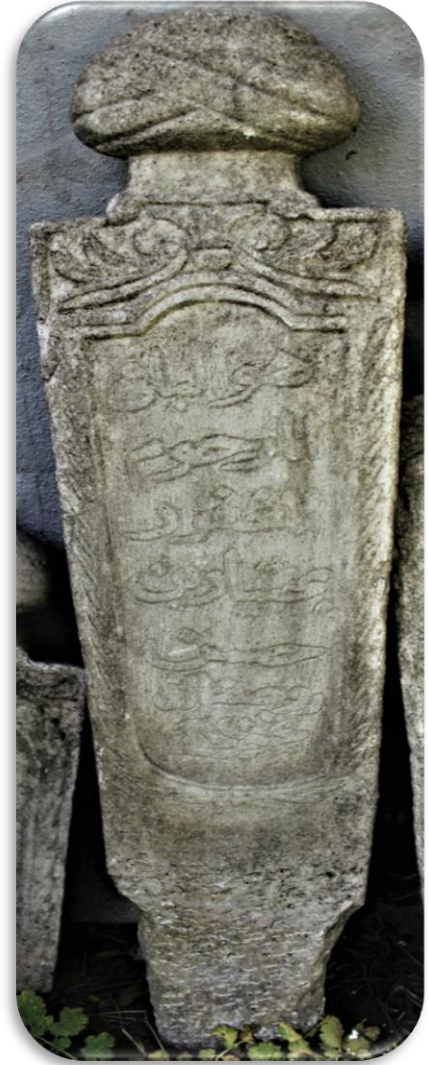
Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1275- Miladi 1858

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir.Üzerinde bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm
3. el-mağfūr
4. baḥtiyār bin
5. ḥasan
6. rūḥına el-fā
7. tiḥa 1275

Fot. 119: Kitabe 97

Kitabe 98: Jablanice Köyünde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1212 - Miladi 1797

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm ḥamza
3. bin sa'īd
4. rūḥına fātiḥa
5. 1212

Fot. 120: Kitabe 98

Kitabe 99: Jablanice köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Tarihi : Hicri 1301 - Miladi 1883

Diğer Özellikleri : Başlık kısmı fes ile oluşturulan kitabenin üzerinde iki adet sembol/damga yer almaktadır. Tezimizin bir bölümünde bu sembol ve damgalara yer ayıracağız.

Transkripsiyonu :

1. hüve
2. 'l-bākī el-merhūm
3. şāliḥ bin (...)
4. ruḥiçun el-fātiḥa
5. sene 1301

Fot. 121: Kitabe 99

Kitabe 100: Jablanice Köyünde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 7

Tarihi : Hicri 1323 - Miladi 1905

Diğer Özellikleri : Ortadan ikiye kırık olan kitabenin etrafında bir silme yer alır. Üst kısmında bitkisel bezemeler mevcuttur. Başlık kısmı sarık tipi başlık ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-
mağfūr
3. el-muhtāc ilā
rahmeti
4. rabbihi'l-ğāfūr
yablanice
5. (...)
6. rūḥiçun fātiha
7. 1323

Fot. 122: Kitabe 100

Kitabe 101: Jablanice Köyünde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Jablanice Köyü metruk bina arkası / Jablanice Köyü/ Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 8

Tarihi : Hicri 1324 - Miladi 1906

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üzerinde bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu:

1. hüve'l-bākī
2. fenādan beķāya eyledi riḥlet
3. ide ḥaķ ḳabrini rūz-ı cennet
4. el-merḥūm el-mağfūr
5. yablanice ḳaryesinden
6. monla ramazan ibn-i ādem
7. rūḥıçun el-fātiḥa
8. 1324

Fot. 123: Kitabe 101

Planjane

Planjane, Prizrenin güneydoğusunda prizrene 12,50 km mesafede yer alan bir köydür. Köy meydanında bulunan caminin bahçesinde bir adet kitabeli mezar tespit ettik.

Fot. 124: Planjane'den Şar Dağlarına bakış

Kitabe 102: Planjane Cami bahçesinde yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Planjane Cami bahçesi/ Planyane Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1302 - Miladi 1884

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevreli olup üst kısmında bitkisel bezeme motifleri mevcuttur. Başlık kısmı püsküllü fes ile oluşturulmuştur.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm
3. ḥayru'llāh bin
4. muḥammed rūḥına
5. fātiḥa
6. sene 1302

Fot. 125: Kitabe 102

Restelice

Restelice Kosova'nın güneybatısında Prizren şehrine 54 km mesafede, Dragash kasabasına yakın, Gora²⁰ bölgesindeki bir kasaba ve belediyedir. Bu köydeki araştırmalarımızda Çanakkale Şehitleri Camisi Mezarlığı ve köy içinde yer alan bir türbede bulunan kitabeli mezar taşları tespit ettik.

Fot. 126: Restelice köyü

²⁰ Balkanların birçok bölgesine ve Türkiye'ye 20. yüzyılda göç eden, günümüzde ise özellikle Kosova-Prizren'e bağlı Dragash ilçesi ve köylerinde yaşayan halkın genel adı "Goralı"dır. Goralılar'ın konuştukları dile kendileri "Gorañçe" adını vermektedirler. Goralılar, sayı bakımından küçük ancak kültürel derinlik bakımından kadim bir topluluktur. Goralılar'ın etnik olarak Arnavut, Bulgar, Makedon, Slav, Boşnak ve Türk soylu olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır (Tok, 2019: 1576)

Kitabe 103: Restelice köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Restelice köy mezarlığı/ Restelice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1322 - Miladi 1904

Diğer Özellikleri : Başlık kısmı kırık olan kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üst kısmında bitkisel bezeme motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. yūsuf bin şāhin
4. rūhıçun
5. el-fātiha
6. 1322 sene

Fot. 127: Kitabe 103

Kitabe 104: Restelice köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Restelice köy mezarlığı/ Restelice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1223 - Miladi 1808

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Üst kısmında bitkisel bezeme motifleri yer alan kitabenin başlık kısmında fes tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm 'abdu'l-ḥalīm
3. bin mazlūm
4. rūḥıçun
5. el-fātiḥa
6. 1223

Fot. 128: Kitabe 104

Kitabe 105: Restelice köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Restelice köy mezarlığı/ Restelice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 5

Diğer Özellikleri : Kitabenin tarih kısmı yıprandığı için okunamamıştır. Boyun kısmında bir süsleme motifi olan kitabenin üst kısmında sarık tipi başlık kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. el-merhūm el-mağfūr
3. mazlūm bin hamza
4. rūhına fātiha
5. sene (...)

Fot. 129: Kitabe 105

Kitabe 106: Restelice'de yer alan bir türbedeki bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Restelice'de bir türbe/ Restelice Köyü / Prizren

Yazı tipi : Nestalik

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1237 - Miladi 1821

Diğer Özellikleri : Kitabenin etrafı silme ile çevrelidir. Başlık kısmı kırılmış olarak gözüken kitabenin üst kısmında bitkisel bezeme motifleri kullanılmıştır.

Transkripsiyonu :

1. hüve'l-bākī
2. merhūm el-mağfūr
3. şeyh 'abdu'l-vahhāb
4. bin şeyh ya'qūb
5. rūhına fātiha
6. sene 1237

Fot. 130: Kitabe 106

Zym

Zym Kosova'nın güneybatısında Prizren şehrine 29 km mesafede yer alan bir köydür. Bu köydeki araştırmalarımızda köy mezarlığında bulunan 2 adet kitabeli mezar taşı tespit ettik.

Kitabe 107: Zym köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Zym köy mezarlığı / Zym / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 4

Tarihi : Hicri 1231- Miladi 1815

Diğer Özellikleri : Başlık kısmı fes ile oluşturulan kitabenin üst kısmında iki adet sembol yer almaktadır. Bu sembollere tezimizin bir bölümünde yer vereceğiz.

Transkripsiyonu :

1. (...)
2. 'oşmān rūḥıçun
3. el-fātiḥa
4. 1231

Fot. 131: Kitabe 107

Kitabe 108: Zym Köy mezarlığında yer alan bir mezar kitabesi

Kitabenin;

Yeri : Zym köy mezarlığı / Zym / Prizren

Yazı tipi : Sülüs

Satır Sayısı : 6

Tarihi : Hicri 1222- Miladi 1807

Diğer Özellikleri : Kitabenin üst kısmında üç adet farklı sembol kullanılmıştır. Bu sembolleri tezimizin bir bölümünde inceleyeceğiz.

Transkripsiyonu :

1. (...)
2. (...)
3. (...)
4. rûhıçun
5. el-fâtiha
6. 1222

Fot. 132: Kitabe 108

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkler ve şüphesiz Türk dili, tarih boyunca birçok farklı coğrafyada boy göstermiş; bugün sahip olunan verilere göre Moğolistan ve Çin içlerinden Orta Avrupa'ya, Sibiry'a'dan Hindistan ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanda izler bırakmışlardır. Bu izler şu an hala o coğrafyalarda yaşayan Türklerin varlığından, yazılı kaynaklardan, sözlü kaynaklardan, miras bırakılan mimari ve arkeolojik eserlerden gözlemlenebilmektedir. Tezimizde bu izleri kadim Balkan coğrafyasında Kosova - Prizren ve yöresi özelinde tespit ettiğimiz kitabelerde aramaya çalıştık.

Söz konusu 108 adet kitabe çoğunlukla yaşları 100 ila 400 arasında değişen Osmanlı Türkçesi ile yazılmış köy mezarlıklarında veya cami hazirelerinde yer alan mezar taşı kitabeleridir. Az da olsa bir türbe girişinde, cami kapısı üzerinde vb. yerlerde tespit ettiğimiz kitabeler de tezimize konu edilmiştir. En eski mezar taşı kitabesi miladi 1522 yılına ait 19 numaralı Suzi Çelebi Haziresinde yer alan kitabedir. En yeni tarihli mezar taşı kitabesi ise Brod Köy mezarlığında yer alan miladi 1927 tarihli 78 numaralı kitabedir.

Kitabeler kompozisyonu itibarı ile Anadolu'da yer alan mezar taşları ile benzer özellikler göstermektedir. Kitabelerin açılış bölümleri genel olarak şu kalıp ifadelerle başlar:

- a) *hüve'l-bākī* (O, sonsuzdur.)
- b) *fātiha*
- c) *hüve'l-hallāku'l-bākī* (O, her şeyi yoktan vâ' eden ve sonsuz olandır.)
- d) *el-hükümü lillāh* (Hüküm Allah'ındır.)
- e) *hüve'l-hayyu'l-bākī* (O, ezelden beri hayat sahibi ve sonsuz olandır.)
- f) *ah mine'l-mevt* (Ah ölümden!)
- g) *ya hū*
- h) *bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* (Rahman ve rahim olan Allahın adıyla)

- i) *küllü şey'in hâlikün illâ vecheh lehü'l-ḥükmü ve ileyhi turce'ün* [O'nun yüzünden (Zatından) başka her şey helak olucudur. Hüküm O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz.] (Kasas suresi 88. ayet)
- j) *hüve'l-mu'în* (O, yardımcısıdır.)
- k) *hüve'l-ḥayy* (O, ezelden beri hayat sahibidir.)
- l) *bâkî ḥudâdır* (Sonsuz olan Allah'tır.)

Ardından rahmet dileme olarak adlandırılan bölümde ölen kişi için çoğunlukla şu ifadelerle rahmet dlenir:

- a) *el-merḥūm el-mağfūr* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış.)
- b) *el-merḥūm el-muḥtâc rabbihî'r-raḥîm* (Rahmete kavuşmuş, rahim olan rabbine muhtaç.)
- c) *el-merḥūm el-mağfūr el-muḥtâc ilâ rahmeti mülki'r-ra'ûf* (Rahmete kavuşmuş, bağışlanmış, esirgeyen rabbinin rahmetine muhtaç.)
- d) *el-merḥūm el-mağfūr el-muḥtâc ilâ rahmeti rabbihî'l-gâfūr* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış, bağışlayan rabbinin rahmetine muhtaç.)
- e) *el-merḥūme el-mağfūre* (Rahmete kavuşmuş, günahları bağışlanmış.)

Rahmet dileme bölümünün ardından genel olarak kişinin adı, ailesi, mesleği gibi ifadelerle mezarda metfun kişi belirtilmiştir. En son kısımda da tarih bildirme yapılmaktadır. Tarih çoğu zaman sadece yıl olarak verilirken bazen de ebced hesabıyla sadece noktalı harfler hesap edilmek suretiyle oluşturulan mucem tarihlendirme şekli kullanılmıştır. Kitabelerin kapanış kısmı genel olarak *rûḥıçun el-fâtiḥa*, *rûḥına fâtiḥa* gibi ifadelerle, ölen kişinin kabrini ziyaret eden kişilere Fatiha süresinin okunmasına yönelik bir dua talebi şeklinde yer almaktadır.

Kitabeler buldukları coğrafyaya ait tapu senedi hüviyetindedir. Söz gelimi, tezimiz çerçevesinde ele aldığımız bölgede 1800'lü yıllara ait bir kitabe bize en basit haliyle şu bilgileri verebilir. Bu kitabenin mevcut olduğu coğrafyada en az 200 yıl önce Türk dilini kullanan bir toplum mevcuttur. Hatta bu tarihi daha da gerilere götürmek mümkündür. Zira söz konusu mezar kitabesinde kullanılan dilin ifade ediliş biçimi, gelişimi, yaygınlığı için daha eski tarihlere gitmek gerekir.

Kitabenin imal edilmiş biçimi o coğrafyada mevcut bir mezar kitabesi kültüründen haber verir. Seçilen taşın türü, mezarda yatan kişinin erkek veya kadın oluşu, mesleği, bağlı bulunduğu tarikatı vb. özelliklerini ifade etmek için kullanılan başlık türleri, süslemeler bu derin kültürün birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezimiz çerçevesinde ele aldığımız kitabelerde yer alan Osmanlı Türkçesi yazı stilleri de bahsettiğimiz mezar kitabesi kültürünün bir ürünüdür.

Mezar taşı kitabeleri üzerinde yer alan sembol ve damgalar Türklerin anayurdu Türkistan'dan Balkanlara ayak basılan her coğrafyada çeşitli anlamlar yüklenerek kullanılmış günümüze kadar ulaşmıştır. Türkistan'da yüzyıllar öncesinde kullanılan bir sembol veya damganın aynıyla yüzyıllar sonra binlerce kilometre ötede Balkan coğrafyasında veya Anadolu'da kullanıldığını görmek bize bu kadim mezar kitabesi kültürünün farklı inanç dairelerinde de olsa nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir.

Bu bağlamda, ele aldığımız mezar kitabeleri tüm bu özellikleri ile bize Türklerin yüzyıllardır Kosova - Prizren ve yöresinde var olduğunu ve hala yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Fiziksel şartlar sebebi ile ulaşamadığımız ancak yapılan çalışmalarla haberdar olduğumuz Gora bölgesinde yer alan Restelice köyündeki kaya resimleri/yazıtları Türklerin bu coğrafyadaki varlığını çok daha eskilere götürmektedir. Yüzyıllardır hedef coğrafyamızda yaşayan Türklerin miras bıraktığı sayısız eserler, üzerlerinde barındırdığı sonsuz kültür kodlarıyla varlığını sürdürmektedir.

Volga (İdil) Bulgar Türkleri araştırmacılarca İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olarak bilinmektedir. Volga Bulgarlarından kalan 13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arası tarihlendirilen kitabelerde İslami unsurlar göze çarpmaktadır. Ele aldığımız Prizren ve yöresindeki kitabelerle benzerlikleri olsa da hem kompozisyon açısından hem de dil kullanımını açısından farklılıklar mevcuttur.

Hedef coğrafyamızdaki araştırmalarımızda birçok mezar taşı kitabesinin maalesef yok olduğuna kalanların da ilgi ve bakıma muhtaç olduğuna şahitlik edilmiştir. Birtakım dernek ve kuruluşların kitabelerin korunması ve düzenlenmesi anlamında çabaları olsa da ata mirası kitabelerin günden güne yok olduğu maalesef kaçınılmaz bir gerçektir. Yapılan çalışmayla yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti yönetiminde kalan Prizren ve yöresindeki Osmanlı Türkçesi ile yazılı kitabeler çözümlenerek kayıt altına

alınmıştır. Kayıt altına alınan metinlerin üzerinde yapılan dil bilgisi çalışması ile de ilgili yöredeki Türk varlığı ve Türk dilinin varlığı ile ilgili bir külliyat oluşturulmuştur.

Yapılan bu çalışma ile elde edilen verilerdeki tarihi dil kullanımından, söz varlığından ve yukarıda ifade edilmeye çalışılan kadim mezar taşı kültüründen hareketle çok geniş bir coğrafi alanda varlık göstermiş ve arkasında birçok izler bırakmış bir milletin tarihi ve dilinin hedef bölgemiz adına kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Nihâî amaç günden güne kaybolan bu tarihî zenginliği zabt u rabt altına alarak gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

-A-

āyet	Ar. Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri. ā.+i K.1/04
‘abā	Ar. Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş. ‘a. K.3/04, K.4/04
ābād	Ar. Sonu olmayan, sonsuz zamanlar. ā. K.39/01, K.39/02, K.39/03
āb	Far. Su. ā.+ından K.6/03
‘aceb	Ar. Acaba. ‘a.K.61/09
‘adn	Ar. Devamlı ikamet edilen yer, bir şeyin merkezi ve ortası, bir cevher veya madenin aslı, cennet. ‘a.+e K.1/09
‘adn-ı nā’im	Ar. Bolluk, varlık içinde yaşayış. Cennetin bir bölümü. ‘a. K.8/09
‘afv	Ar. Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama. ‘a. K.13/06, K.23/09, K.48/07 ‘a.+ ühümā K.24/11
ağa	Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse.

- a. K.11/05, K.13/10, K.28/07, K.36/09, K.43/11, K.44/04, K.44/05, K.56/09, K.6/03, K.62/06, K.71/04, K.78/05, K.83/02, K.9/02
- a.+nıñ K.27/03
- a.+sı K.71/03
- agla- Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek.
- a. -dı K.61/07, K.28/04
- a. -man K.45/14
- ah Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz.
- a. K.68/01, K.61/02, K.53/03, K.43/02, K.36/03
- ah mine'l-mevt Ar. Ah! Ölümdendir.
- a. K.28/01, K.89/01, K.88/01, K.87/01, K.80/01, K.61/01, K.53/01, K.36/01
- ahāli Ar. Aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özellik bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk .
- a. K.6/02
- ahfād Ar. Evlādlar, torunlar.
- a.+ından K.66/06, K.58/06
- aḥsen-nümā Ar. Güzelliği gösteren.
- a. K.11/02
- aḳ- Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek.
- a.-dı K.61/10
- ʿāqıbet Ar. Bir iş veya durumun sonu, sonuç.

	‘ā. K.1/05, K.42/07, K.23/07
ākıl	Ar. Akıllı.
	‘ā. K.42/02
al-	Kazanmak, elde etmek.
	a.- K.42/06
a‘lā	Ar. Yüce. a. K.62/04
	a.-ır K.23/03
alay emīni	Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir alay askerin hesap işlerine bakan subay ki, binbaşından alt derecededir.
	a. K.15/03
alay	Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu.
	a.+ınıñ K.34/03
aldan-	Görünüşe bakarak yanlış bir yargıya varmak, yanılmak.
	a.-ma K.42/02
‘ālem	Ar. Dünya, cihan.
	‘ā.+i K.64/01
	‘ā.+iñ K.43/02
‘ālem-i küll	Ar. Bütün dünya, bütün cihan.
	a.+e K.1/05
‘ālī	Ar. Yüce. ‘ā. K.7/06
allāh	Ar. Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı.
	a. K.22/03, K.30/01, K.22/05

amān	Canını bağışlamak, öldürmemek. a.K.42/04
ammā	Ar. Ama (Bağlaç) a. K.39/05
a	“O” zamiri. a.+ñ+a K.1/06, K.22/03, K.45/08, K.62/04 a.+nı K.14/02, K.42/11, K.39/04 a+ñ+ı K.6/02 a+nıñ K.42/07, K.8/04 a+nlara K.3/03, K.4/03
ana	Çocuğu olan kadın, valide, kocakarı, mader, nene, aba. a.+sı K.28/04
‘arzula-	İstek duymak, özlemek, istemek. ‘a.-yup K.48/05
āsar-ı hayr	Ar. Hayırlı eserler. ā. K.6/01
āsītān-ı dergāh-ı sa‘dī	Sa‘dī dergāhının kapı eşiği. ā. +leri K.1/08
aşlā	Ar. Hiçbir zaman, hiçbir şekilde, katiyen. a. K.24/02, K.35/03
‘aşr	Ar. Yüzyıl. ‘a.+ımñ K.1/02
āşinā	Far. Bildik, tanıdık.

	ā. K.1/03
āşiyān	Ar. Kuş yuvası.
	ā.K.1/06
‘aşk	Ar. Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevdâ.
	‘a.+ına K.43/06
ata	Kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri.
	a.+sı K.28/04
āteş-i sūzan	Far. Yakan ateş.
	a.+a K.45/06
ateş	Far. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr.
	a.+iyle K.36/05
aylık	Belirli aydan beri var olan.
	a. K.46/04
a‘zām	Ar. Çok büyük.
	a.+ıñ K.42/06
‘azm	Ar. Bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme.
	‘a. K.38/05
-B-	
bā	Far. Bâzı Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda şekiller yapan “ile” anlamında ön ek.
	b. K.1/04
bā’is	Ar. Sebep olan şey, sebep.
	b. K.6/03

bağ-ı cinān	Ar. Cennet bağları. b. K.68/08
bağ	Bağlam, deste, demet. b.+ına K.42/09
baħr	Ar. Deniz, deryâ. b.+ine K.10/03
bākī	Ar. Ebedî, ölümsüz, kalımlı. b. K.66/01
bākire	Ar. El değmemiş, dokunulmamış, temiz, saf, pâk. b. K.34/07
bağ-	Bakışı bir şey üzerine çevirmek. b.-ma K.43/04 b.-maz K.42/05
baña	Ben zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi. b. K.24/05, K.36/05, K.35/07
bānī-i evvel	Ar. Bir yapıyı ilk inşâ eden, inşâ ettiren, yapan, yaptıran kimse. b. K.7/01
bānī-i s̄ānī	Ar. Bir yapıyı ikinci olarak inşâ eden, inşâ ettiren, yapan, yaptıran kimse. b. K.7/03
bārī	Ar. Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak, yaratan” anlamında esmâ-i hünsadandır. b. K.23/09
baş	Başlangıç.

	b.+a K.61/07
	b.+dan K.61/07
bed	Far. Kötü, çirkin, tuhaf.
	b. K.39/03
beg	Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü.
	b. K.10/06, K.10/03, K.32/03, K.48/05, K.65/03, K.56/08, K.49/07, K.8/09, K.8/04
beḳā	Ar. Kalıcılık, ölmezlik.
	b. K.48/03
	b.+yı gülzāra K.24/06, K.35/08
	b.+sızdır K.13/02
	b.+ya K.101/02, K.57/02, K.23/05
belki	Olabilir ki, muhtemel olarak.
	b. K.14/02
ben	Teklik birinci kişiyi gösteren söz.
	b. K.45/14
	b.+im K.45/17
bende	Birine mensup olan, onun hizmetinde bulunan, ona tâbi ve taraftar olan kimse.
	b.+ -i āli K.3/04, K.4/04
	b.+n K.36/03
	b.+ni K.43/09
berī	Ar. Kurtulmuş olan.
	b.K.48/04

beşâret	Ar. Müjde, iyi haber. b.K.7/02
beşinci	Beş sayısının sıra sıfatı, sırada dördüncüden sonra gelen. b. K.15/02, K.34/04, K.34/02
bey	Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü. b. K.33/05 b.+in K.8/03
bî- intizâm	Ar. Düzensiz. b. K.59/03
bî-çâre	Far. Çâresiz, âciz, zavallı. b.+ye K.13/07
bidâyet	Ar. Başlangıç, başlama. b.K.60/03
bi-ḥaḳḳı	Ar. Hakkıyla, tam mânâsıyla. b.K.10/04
bî-ḳarâr	Ar. Kararsız. b.K.24/04, K.35/06
bin	(Ar. ibn “oğul”dan) İbn kelimesinin kısaltılmış şekli olup Arap dili kuralına göre yapılan isimlerde, bir kimsenin kimin oğlu olduğunu göstermek üzere, soyadı yerine geçen baba adıyla oğul adı arasına getirilir. b. K.5/02, K.103/03, K.102/03, K.104/03, K.105/03, K.106/04, K.12/04, K.18/02, K.2/08, K.20/04, K.25/02, K.24/11, K.30/07, K.44/04, K.52/08, K.53/07, K.54/06, K.56/08, K.63/05, K.67/03,

K.78/05, K.72/03, K.81/05, K.85/03, K.88/05, K.91/03,
K.93/03, K.95/03, K.99/03, K.97/04, K.98/03

binā	Ar. Barınmak veya belli bir maksat için kullanılmak üzere yapılmış her türlü mîmârî eser, yapı. b. K.11/02, K.39/06, K.40/03, K.69/01
biñbaşı	Orduda rütbesi yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan ve asıl görevi tabur komutanlığı olan subay. b.+sı K.16/08
binti	Ar. Kız. b. K.26/02, K.21/02, K.34/08, K.35/10, K.50/03, K.55/05, K.62/06, K.92/03, K.94/02, K.89/04, K.84/05, K.75/03, K.73/03
bir	Sayıların ilki. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı). b.K.11/01, K.10/02, K.11/04, K.11/06, K.13/09, K.23/03, K.2/04, K.16/04, K.14/01, K.35/02 K.24/02, K.6/01, K.59/08, K.39/03, K.63/01, K.7/05, K.68/07
birāder	Far. Erkek kardeş. b.+i K.5/02
bī-tefhīm	Ar. Düşünmeden b.K.8/05
bit-	Ar. Tükenmek b.ip K.8/09
biz	Çokluk birinci kişiyi gösteren söz. b.+e K.2/08
böyle	Bunun gibi, buna benzer. b.K.11/06, K.52/06, K.43/09

bu	Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz. b. K.10/01, K.10/02, K.10/02, K.10/03, K.11/02, K.11/03, K.11/04, K.12/02, K.13/02, K.14/03, K.16/02, K.23/02, K.23/05, K.23/07, K.24/03, K.24/04, K.35/04, K.35/06, K.36/06, K.39/01, K.39/02, K.39/02, K.39/06, K.43/03, K.43/08, K.45/14, K.46/02, K.46/03, K.53/02, K.56/02, K.56/06, K.59/04, K.6/03, K.61/08, K.61/10, K.61/10, K.61/11, K.68/04, K.7/06 b.+dur K.45/17
bul-	Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak. b.-amadı K.24/05, K.35/07 b.-amadım K.24/02, K.35/03 b.-an K.60/05 b.-dı K.46/05, K.8/09
buyur-	Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. b.-dı K.45/15
bünyād	Far. Yapı, binâ. b.K.10/03, K.11/02
-C-	
caḥīm	Ar. Cehennem. c.K.43/05
cām-i ecel	Far. Ölüm c. K.28/05

cāmi ^c	Ar. Müslümanların, içinde vakit namazlarıyla cuma ve bayram namazlarını kıldıkları ve ibâdet ettikleri mihraplı, minberli, genellikle minâreli binâ, büyük mescit. c.K.10/01 K.10/02 K.10/03 c.+i K.12/02, K.14/01, K.14/03
cān	Far. İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümlerle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh. c.+ı K.38/07, K.45/18 c.+ım K.45/08, K.52/03 c.+ın K.23/03
cānib	Ar. Taraf. c.+i K.59/04 c.+ine K.1/05
cāy	Yer, mahal, mevki c. K.23/02
caygāh	Far. Yer, mahal, mevki, c. K.59/09
cemī ^c an	Ar. Bütün, hep, cümle. c. K.45/17
cennet	Ar. İmanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde ebediyen yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nimetlerle dolu yer. c. K.28/06 c.+iñ K.42/11

cennetü'l-me'vā	Ar. Cennet makamı. c.+yı K.14/03
cevher	Ar. Var olan bir şeyin özü, esâsı, varlığındaki maya. c.K.43/10 c.+le K.46/06
cezā	Ar. İyi veya kötü karşılık c.K.60/04
cihān	Far. Yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren, kâinat, kosmos. c. K.10/05, K.38/05, K.46/04, K.61/07 c.+a K.52/03 c.+da K.39/05 c.+îñ K.13/05 c.+un K.38/02
cinān	Ar. Cennetin çoğul şekli. Cennetler. c.K.46/05
cism	Ar. Boşlukta bir yer kaplayan varlık, madde, nesne. c.+imle K.45/08
civān	Far. Genç, yakışıklı, boyu posu yerinde erkek veya kadın. c.K.61/04
civānlık	Gençlik, tazelik. c. K.43/02
cüdā	Far. Yurt, baba ocağı gibi çok sevilen şeylerden ayrılmış olan, uzak kalmış olan.

	c.K.36/03
cümle	c. K.2/02, K.2/06, K.39/05
	-Ç-
çağ	Zaman dilimi, vakit. ç.+ına K.42/05
çāre	Far. Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu. ç. K.23/08, K.24/05, K.35/07, K.61/08
çek-	Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. ç.-di K.1/03, K.1/05 ç.-ecek K.8/07 ç.-üp K.48/02
çeşm-i a'dā	Far. Düşman gözü. ç.+ya K.39/03
çeşm-i giryān	Far. Ağlayan göz. ç. +.ım K.45/09
çok	Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. ç. K.43/09 ç. +sa da K.13/06
çün	Far. Çünkü, mâdemki. ç. K.1/04, K.11/02, K.11/06, K.11/07
	-D-
dā'im	Ar. Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız.

	d.K.39/03, K.45/16
dā'imā	Ar. Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.
	d.K.59/06
dağı	Fazla olarak, üstelik, daha, bile, de" anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.
	d. K.38/09, K.39/05, K.48/07, K.6/02, K.61/06
defterdār	Far. Osmanlı Devleti'nde mâlî işlerin başında bulunan yüksek memur.
	d. K.6/02
degil	Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarını olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime.
	d.K.23/02, K.45/10
dehr	Ar. Dünya, cihan, âlem.
	d. K.43/02
derd(t)	Far. İnsana ızdırıp veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü.
	d.+e K.24/02, K.35/02, K.63/01
derün	Far. İç, iç taraf, dâhil.
	d.+ında K.10/04
derviş	Far. Tarîkate girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefsini ıslâh eden, varlık iddiasından geçip Allah'ın birliğini bütün kâinata görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarikat müntesibi.
	d. K.8/04, K.8/09, K.18/0,2 K.76/03

desteg(k)	Maddi ve manevi yardımcı, dayanak. d.+iyle K.39/07
devā	Ar. İlâç, derman, şifâ. d. K.24/02, K.35/03 d.+dan K.56/05
devletlū	Osmanlı Devleti'nde vezir, müşir gibi büyük rütbe sâhiplerine verilen unvan. d.K.33/04
deyyān	Ar. "Kulun fiiline göre hakettiği cezâ veya mükâfâtı hakkıyla veren" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır. d. K.39/07
dāide	Far. Göz. d.+den K.61/10
di-	Söylemek, söz söylemek. d.-di K.1/05, K.6/03, K.7/05, K.11/07, K.14/04, K.2/07, K.39/07, K.45/07, K.68/07
dile-	Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek. d.-r K.10/03
dīl-i 'āşık	Aşıkların gönlü. d. K.39/01
dilşād	Far. Gönlü sevinçle dolu, sevinçli (kimse). d. K.39/05
doğur-	Meydana getirmek, ortaya çıkarmak, tevlit etmek.

	d.-maz K.61/06
dök-	(Göz yaşı, kan, ter vb.) Akıtmak.
	d.-er K.45/09
	d.-üp K.45/07
du‘ā	Ar. Allaha yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin.
	d.+dan K.23/08
duĥter	Far. Kız çocuk.
	d.+i K.46/03
dünyā	Ar. Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü.
	d.K.13/02
	d.+da K.43/05
	d.+ya K.42/02
düş-	Kötü bir sebeple istenmeden bir yerde bulunmak. Olmak, olumsuz bir duruma girmek.
	d.-di K.1/09
	d.-düm K.35/02
	d.-dükleri K.45/06
	d.-düm K.24/02
-E-	
ecel	Ar. Hayatın sonu, ölüm zamanı.
	e. K.13/03, K.16/03, K.23/03, K.24/04, K.35/06, K.42/03, K.42/07, K.52/04, K.56/04
ecr	Ar. Mânevî karşılık, sevap.
	e.+in K.24/07, K.35/09

efendi	Günümüzde bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir unvan. e. K.1/01, K.25/03, K.28/08, K.31/05, K.31/06, K.40/01, K.45/04, K.50/04, K.55/05, K.57/08, K.63/05, K.65/03, K.67/02, K.67/04, K.68/01, K.77/02, K.86/05 e.+niñ K.15/06, K.16/09, K.16/10, K.3/04, K.33/06, K.34/05, K.4/05, K.40/03, K.45/03, K.45/19, K.58/07, K.60/07, K.66/06
efendi-i cihāñ	Dünyanın efendisi. e. K.8/08
efendizāde	Efendi oğlu. e.K.15/05, K.57/07
eħibbā	Ar. Dostlar, ahbaplar, tanıdıklar, bildikler. e.K.2/06
ehl-i ħamiyyet	Ar. Milletinin, yurdunun, yakınlarının şerefini korumaya gayretli, millî şeref ve haysiyet sahibi, fazîletli kimseler. e. K.7/03
eh(i)l	Ar. Bir yerin, bir topluluğun halkından olanlar, oraya mensup bulunanlar, cemâat. e.+üñ K.39/02
ek-	Toprağa tohum atmak veya gömmek. e.-üp K.45/09
el'an	Ar. Şimdi, şu anda. e. K.10/02
elbet	Ar. Şüphesiz, muhakkak, mutlaka. e. K.23/03

- el-fātiḥa Genellikle duâlardan sonra söylenen ve hazır olanları Fātiha sûresini okumaya dâvet eden söz.
- e. K.28/09, K.16/10, K.17/05, K.18/04, K.23/11, K.24/12, K.25/04, K.26/04, K.27/04, K.31/07, K.32/05, K.33/07, K.34/09, K.35/12, K.36/10, K.41/10, K.42/12, K.44/06, K.45/19, K.48/08, K.50/05, K.51/05, K.52/09, K.53/08, K.54/08, K.55/06, K.56/10, K.57/09, K.58/09, K.60/08, K.61/12, K.62/07, K.64/08, K.65/05, K.67/05, K.72/06, K.74/05, K.75/05, K.76/05, K.77/04, K.81/07, K.84/07, K.85/06, K.86/08, K.91/05, K.92/04, K.96/05, K.97/06-07, K.99/04, K.101/07, K.103/05, K.104/05, K.107/03, K.108/05
- el-hâc Ar. Hacı olmuş kimselerin isimleri önüne konan unvan sözü.
- e. K.10/01, K.10/06, K.21/02, K.23/11, K.24/10, K.24/11, K.35/11, K.47/07
- el Kolun, bilek mafsalsından îtibâren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı.
- e.+(i)le K.43/10
- el-mağfûr Ar. Allah tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenabıhakk'a duâ edilen (ölmüş erkek kimse).
- e. K.17/02, K.18/01, K.21/01, K.23/10, K.24/08, K.26/01, K.27/02, K.29/02, K.30/04, K.31/02, K.32/02, K.51/01, K.54/03, K.55/02, K.56/07, K.57/04, K.60/02, K.72/02, K.76/02, K.77/01, K.80/02, K.84/02, K.81/02, K.86/02, K.87/02, K.103/02, K.96/02, K.97/03, K.100/02, K.101/04, K.105/02, K.106/02
- el-mağfûre Ar. Allah tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenabıhakk'a duâ edilen (ölmüş kadın kimse).
- e.K.33/02, K.75/02, K.92/02

el-merhūm	<p>Ar. Ölmüş bir müslüman erkekten bahsedilirken ismin başına veya sonuna getirilerek “Allah’ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli” anlamında kullanılır.</p> <p>e.K.17/02, K.18/01 K.20/01 K.21/0,1 K.25/01, K.26/01, K.27/02, K.29/02, K.30/04, K.31/02, K.32/02, K.44/02, K.51/01, K.53/06, K.54/02, K.55/02, K.56/06, K.57/04, K.60/02, K.67/01, K.72/02, K.76/02, K.77/01, K.80/02 K.81/02, K.82/02, K.84/01, K.86/01, K.87/02, K.91/02, K.93/02, K.96/02, K.97/02, K.98/02, K.99/02, K.100/02, K.101/04, K.102/02, K.103/02, K.104/02, K.105/01</p>
el-merhūme	<p>Ar. Ölmüş bir müslüman kadından bahsedilirken ismin başına veya sonuna getirilerek “Allah’ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli” anlamında kullanılır.</p> <p>e. K.33/02, K.35/10, K.50/01, K.73/02, K.75/02, K.92/02, K.94/01</p>
emān	<p>Ar. Yardım isteme, imdat dileme.</p> <p>e. K.13/03</p>
emīr	<p>Ar. Araplarda ve bazı Müslüman ülkelerde bir kavim, şehir veya ülkenin başı.</p> <p>e. K.68/03</p>
emret-	<p>Buyurmak, emir vermek.</p> <p>e.-di K.52/06</p>
emr-i haqq	<p>Ölüm.</p> <p>e.-la K.1/06</p>
em(i)r	<p>Buyruk, komut, talimat, ferman.</p> <p>e.+i K.42/04</p> <p>e.+ile K.59/05</p>

	e.+in K.23/04
endîşe	Far. Kaygı, tasa, gam, keder e. K.39/03
enķāz	Ar. Yıkılan bir şeyin kalıntısı, yıkıntı. e.+ı K.2/02, K.6/01
eren	Ermiş velî, yatır, evliyâ. e.+ler K.2/06
eşer	Ar. Sarf edilen bir emek, yapılan bir iş sonucunda meydana gelen, yetenek, gayret veya emek ürünü şey, yapıt. e. K.11/01
eşer-i ‘azîm	Büyük eser. e.+i K.11/06
eski	Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı. e. K.6/02
eşnā	Bir işin yapıldığı an, sıra. e.+da K.45/05
es-seyyid	Ar. Hz. Muhammed’in küçük torunu Hz. Hüseyin’in soyundan gelen kimse. e. K.15/05, K.45/03
eşk	Far. Gözyaşı. e.+imle K.61/10
eşrāf	Ar. İleri gelenler, şerefli, îtibarlı kimseler, âyan. e.+ından K.35/11, K.36/08

- et- Türkçe'de birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geçişli veya geçişsiz fiiller, ayrıca çeşitli deyimler yapan fiil.
- e.-mesin K.24/03, K.35/04
- e.-miş K.6/02
- e.-sün K.2/06
- e.-ti K.38/05
- evlād Ar. Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk.
- e.+ını K.1/07
- evvelā Ar . Önce, ilk önce, ilkin.
- e. K.83/06
- ey Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü.
- e. K.36/02, K.42/08.
- eyle- Etmek, yapmak.
- e. K.13/06, K.13/07, K.23/07, K.38/03, K.43/07
- e.-di K.1/09 K.6/02 K.8/07K.10/02 K.10/06 K.11/04 K.11/06
K.14/02 K.23/05 K.39/01 K.40/03 K.57/02 K.59/03 K.101/02
- e.-diği K.45/05
- e.-gil K.39/02
- e.-me K.38/08, K.48/04, K.48/06
- e.-mek K.45/16
- e.-miş K.11/02

	e.-r K.13/03
	e.-sün K.10/01, K.10/03
	e.-ye K.23/09
	e.-yen K.10/03
	e.-yenler K.39/04
	e.-yüp K.38/05, K.43/04, K.59/06
eyyām-ı şerīf	Ar. Şerefli, güzel günler.
	e.+de K.68/03
ez-cümle	Bunların içinden, bu cümleden olarak, örnek olarak.
	e. K.10/02
-F-	
faķīr	Kişinin alçak gönüllülük göstermek için kendisine verdiği san.
	f. K.58/06
fānī	Ar. Ölümlü, gelip geçici, kalımsız.
	f. K.23/02
fātiħa	Kur'ân-ı Kerīm'in ilk sûresinin adı, elham.
	f. K.45/18, K.46/08, K.49/07, K.53/03, K.66/08, K.73/05, K.78/06, K.8/01, K.82/05, K.87/06, K.88/06, K.89/06, K.90/05, K.93/05, K.94/03, K.95/04, K.98/04, K.100/06, K.102/05, K.105/04 K.106/05, K.13/09, K.13/10, K.15/07, K.3/06, K.30/07
fedā	Ar. Bir şey uğruna değerli bir şeyden vazgeçme, uğruna verme.
	f. K.16/05
felek	Ar. Dünya, âlem, devran.
	f. K.23/03, K.43/09

fenā	Ar. Gelip geçici olma durumu, devamlı ve kalıcı olmama, ölümlü ve son bulucu olma, ölümlülük, fânîlik. f.+dan K.48/02, K.57/02, K.101/02
ferhān	Ar. Sevinçli, neşeli. f. K.45/18
ferzend	Far. Oğul, erkek çocuk. f.+i K.8/04
fetiḥ	Ar. Bir memleket, şehir veya mevkiî savaşıla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme. f.+ten K.6/01
fî	Harf-i târif “el” almış Arapça kelimelerin başına gelen ve bunlara “-de, içinde” anlamı katarak zarflar yapan ek. f. K.10/06, K.19/03, K.89/06
firāk	Ar. Ayrılık, ayrılma, ayrı düşme, hicran, firkat. f.+ıyla K.23/06
firdevs	Far. Cennet. f.+e K.22/05
firdevs-i ‘ālā	Yüce, büyük cennet. f. K.46/07 f.+da K.10/01
-G-	
ġaddār	Ar. Gadreden, karşısındakine aşırı derecede haksız davranan, kıyıcı, zâlim, merhametsiz, insafsız (kimse), vahşî, hunhar. ğ. K.23/03

ğaflet	Ar. Çevresinde olanları farkedememe, açık gerçeği görememe, dalgınlık, dikkatsizlik, basîretsizlik, aymazlık, gâfillik. ğ. K.13/02
ğam	Ar. Kaygı, tasa, keder, iç darlığı. ğ. K.45/11
ğarîb	Ar. Kimsesiz, zavallı, bîçâre (kimse). ğ.+iñ K.53/02
ğark	Ar. Bir şeyle aşırı derecede dolmuş olma, bir şeye batmış, boğulmuş halde bulunma, müstağrak. ğ.K.10/03
ğayrı	Ar. Başka bir kimse, başkası. ğ. K.23/08
ğâzî	Ar. Gazâ eden, İslâm dini ve vatan uğruna elde silâh düşmanla savaşıp, gazâdan şehit olmadan dönen kimse. ğ. K.14/01
geç-	Bırakmak, vazgeçmek. g. K.56/05
gel-	Ulaşmak, varmak. g. K.23/02, K.36/02 g.-di K.8/08, K.10/06, K.16/02, K.16/04, K.35/07, K.48/05, K.64/04 g.-diler K.24/05 g.-en K.38/03 g.-ince K.42/04

	g.-ir K.23/03
	g.-se K.61/09
	g.-üp K.13/08, K.59/04
genç	Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı.
	g. K.23/05
gerçi	Her ne kadar ... ise de, vakıa.
	g. K.39/05
getür-	Gelmesini sağlamak.
	g.-di K.2/04
gevher	Far. Cevher.
	g. K.68/07
gibi	-e benzer.
	g. K.22/04, K.39/01
gir-	Dışarıdan içeriye geçmek.
	g.-en K.16/04
	g.-üp K.42/03
giribān	Far. Elbise yakası.
	g.+ım K.45/11, K.52/04
git-	Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek.
	g.-di K.22/05, K.48/02
	g.-diği K.64/07
	g.-mektüdür K.38/03

ğonca	Henüz açılmamış veya açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk. ğ. K.46/03
göç-	Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek. g.-di K.1/09 g.-dün K.68/01
gör-	Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. g. K.56/03 g.-di K.43/09 g.-medi K.43/05 g.-mesün K.43/05 g.-ündi K.48/03
göster-	Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek. g.-medi K.43/02
ğufrān	Ar. Affetme, yarlıgama, merhamet etme. g.+la K.48/07
ğūyā	Far. Sözde, sanki g. K.45/07
ğül	Far. Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. g. K.46/03
ğülbeng	Eskiden muhtelif tarikatların ayinlerinde, saray, lonca, yeniçeri ocağı, mehter vb. yerlerdeki muayyen merasimlerde belli bir tertibe göre yüksek sesle okunan dua ve ilâhî dizisi

	g. K.1/03
güüzār	Gül yanaklı, gül gibi pembe yanaklı.
	g. K.43/03
güüzār	Gül bahçesi, gülşen, güülistan.
	g.+a K.23/07
gün	Yer yuvarlağının kendi ekseni etrafında bir kez dönmesiyle geçen yirmi dört saatlik süre.
	g. K.23/03
	g.+de K.6/01, K.6/03
günāh	Far. Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.
	g.+ım K.13/06
	g.+ın K.23/09
güzel	Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı.
	g. K.11/05
-H-	
ħabību'llāh	Ar. Allahın sevgili kulu.
	ħ.K.48/04
ħācet	Ar. Gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç.
	ħ.K.63/03
ħacı	Ar. Hac farızasını yerine getiren, hacca giden kimse.
	ħ. K.10/05 K.13/10 K.36/08 K.53/07 K.79/05 K.82/04
ħak / ħakk	Ar. Allah, Cenabıhak, Tanrı, Hudā.
	ħ. K.101/03, K.57/03, K.68/08, K.1/03, K.1/07, K.14/02

ḥākī	Far. Toprağa mensup, toprakla ilgili. ḥ. K.10/04
ḥakīkat	Ar. Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl. ḥ K.13/04
ḥākim	Ar. Egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, egemen. ḥ.+i K.45/03
ḥālā	Ar. Şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz. ḥ. K.16/07, K.45/11
ḥāle	Ar. Bazı yıldızların, özellikle ayın çevresinde görülen geniş ve aydınlık teker, ayla. ḥ. K.45/14
ḥāl	Ar. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet. ḥ+im K.45/10 ḥ+ine K.42/06 ḥ.+iñiz K.45/12 ḥ.+iyle K.45/07
ḥalk	Ar. Yaratma, yok iken var etme. ḥ.+ı K.10/05
ḥamd	Ar. Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lutuf ve ihsânı karşısında yaratana minnet ve şükran duygularını bildirmesi. ḥ.K.11/07 ḥ.+i K.42/09

ḥan	Ar. Türkler’de hakana bağlı devlet başkanlarına veya müstakil beyliklerin başkanlarına verilen isim, emir. ḥ. K.56/02, K.6/01
ḥanedān	Far. Köklü, asil ve büyük âile, târihteki tanınmış bir kimseye dayanan soy. ḥ.+ından K.23/10
ḥāne	Far. Ev. ḥ+.si K.28/06
ḥanım	Kadın, eş, karı, zevce. ḥ.K.3/05, K.4/06, K.34/08, K.50/02, K.55/04, K.62/05. ḥ.+a K.46/07, K.59/09 ḥ.+ıñ K.58/08, K.33/07, K.36/09, K.59/02, K.65/04, K.66/08
ḥarāb	Ar. Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran. ḥ.K.10/02
ḥarābe	Ar. Eski devirlerden kalma şehir veya binâ yıkıntısı ḥ.K.2/02
ḥarem	Ar. Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygı gösterilmesi gereken yer. ḥ.+i K.33/06, K.66/08
ḥasbî	Ar. Bir karşılık beklemeden gönüllü olarak yapılan, Allah rızâsı için olan, karşılıksız. ḥ. K.11/04
ḥāşıl	Ar. Husûle gelen, olan, meydana çıkan. ḥ. K.8/05, K.45/10 K.45/16

ḥasret	Ar. Ayrı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye karşı duyulan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem, iştiyak. ḥ.K.45/07
ḥayāt	Ar. Doğumdan ölüme kadar geçen süre, yaşanan, yaşanmakta olan veya ileride yaşanacak zaman, ömür ḥ. K.53/04
ḥayf	Ar. Eyvah, yazık, heyhat. ḥ.K.46/03, K.64/01
ḥayfā	Ar. Eyvah, yazık, heyhat. ḥ. K.59/02, K.61/05
ḥayli	Far. Çok. ḥ. K.68/05
ḥayr	İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım. ḥ. K.11/01, K.39/04, K.45/16, K.45/16 ḥ.+a K.11/05, K.36/07, K.56/01
ḥayr-ḥāḥ	(Ar. ḥayr ve Far. ḥāḥ “isteyen” ile ḥayr-ḥāḥ) Herkesin iyiliğini isteyen, iyilik sever (kimse) ḥ. K.36/07
ḥazm	Ar. İhtiyat, sebat, kararlılık. ḥ. K.46/05
ḥaznedār	Bir hazîneyi korumak ve yönetmekle görevli kimse. ḥ. K.44/03 ḥ.+1 K.43/08

h�azret	Ar. Şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması Şeklinde kullanılır ve saygı if�ede eder. h+i K.43/08, K.64/02 h.+i b�ari K.48/03 h+i yezd�an K.45/15 h.+leri K.40/02 h.+leriniŐ K.33/04, K.49/04, K.65/03
hep	HiŐbiri veya hiÇbir kimse dıŐarıda kalmamak üzere, bütün h. K.61/07
hem	Bir kimseyi uyarmak, bir Şeyi aŐıklamak veya anlamı güçlendirmek işin özellikle, zaten, bir de, Őurası da var ki` anlamlarında kullanılan bir söz. h. K.8/06, K.28/04, K.39/05, K.42/05, K.42/08, K.45/10
hem�n	Far. Derhal, çabucak, hiÇ vakit geŐirmeden. h.K.10/05
hemdem	Far. Birlikte bulunan, sam�m�, canciŐer arkadaş, dost. h.+K.45/08 K.61/11
hemen	Far. Derhal, çabucak, hiÇ vakit geŐirmeden. h. K.45/16
her	Far. ekil kelimelerin önüne getirilir ve o kelime işin verilen hükmün aynı cinsten olan Şeylerin hepsi işin teker teker geŐerli olduğunu gösterir, hepsi, bütün, cümle. h. K.6/01, K.6/03, K.39/03
hezer�n	Far. Binler. Binlerce. Pek çok.

	h.K.10/04
hırām	Ar. Salına salına, naz ve edâ ile yürüme. h.K.59/05
hızır	Ar. Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat. h.K.35/11, K.55/05
hicri	Ar. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medîne'ye hicretini (M. 622) başlangıç kabul eden (târih vb.) h+ye K.65/06
hiç	Far. Olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, kat'iyen, asla. h.K.13/05, K.23/02
himmet	Ar. Yardım, ihsan. h.K.13/09, K.2/06
hissemend	Far. Hisseli olan. Pay alan, nasipli. h. K.11/02
hoca	Dini hizmetlerde görevli kimse, din görevlisi. h.K.79/06
hū	Ar. Allah [Allah'ın zâtına delâlet eden ve ism-i a'zam ve ism-i celâl de denen Allah isminin kısaltılmış şeklidir] h. K.22/05
hudā	Far. Allah, Tanrı, Cenâbıhak. h. K.39/03

	h.+dır K.66/01
hulūş	Ar. Hâlis ve saf olma, kalp temizliği.
	h. K.39/06
huşūsen	Ar. Husûsî olarak, bilhassa, özellikle, husûsiyle.
	h.K.6/01
hük̄m	Ar. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.
	h. K.42/03
	h.+i K.16/04

-I-

ırmaḡ(k)	Doğrudan doğruya denize dökülen büyük akarsu
	ı.+ına K.42/11

-İ-

ı̄bret	Ar. Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders.
	ı̄. K.42/06
içre	İçinde, arasında, -de.
	i. K.28/06 K.46/04
içün	Amaç bildirir; maksadıyle, amacıyle, gāyesiyle.
	i. K.11/01, K.14/02, K.32/05
id(t)-	Türkçe’de birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geçişli veya geçişsiz fiiller, ayrıca çeşitli deyimler yapan fiil.

i.-e K.1/07 K.101/03 K.24/07 K.35/09 K.39/03 K.57/03 K.59/07

i.-ecektir K.45/12

i.-eler K.13/09

i.-en K.13/08, K.41/04, K.53/03

i.-enler K.39/04

i.-er mi K.23/04

i.-di K.1/03, K.8/06, K.11/02, K.43/08, K.46/04, K.68/04

i.-iñ K.68/03, K.68/05

i.-üp K.1/05, K.14/04, K.23/09, K.24/07, K.42/10, K.45/14,
K.45/18,

K.8/05, K.28/05, K.35/09, K.36/06, K.38/07, K.62/02

iḥsān

Ar. Bağışlama, bağışta bulunma.

i. K.24/07, K.35/09, K.42/10, K.43/04, K.45/18, K.53/03

iḥvān

Ar. Aynı tarîkate mensup olanlar.

i. K.13/08

i.+ın K.23/08

iḥyā

Ar. Yeniden canlılık kazandırma, canlandırma, ortaya çıkarma

i. K.6/01, K.14/01

i.+sına K.39/04

iken

Esnasında, ...-dığı / -diği hâlde, ...-dığı / -diği zaman.

i. K.2/02, K.10/02, K.23/05, K.28/02, K.41/03, K.46/02, K.61/04

iḳlīm

Ar. Bir şeyin kuvvetle hâkim olduğu ortam

i.+ini K.38/05

ilāhī	Ar. “Ey benim Allah’ım” anlamında Allah’a hitap sözü. i. K.38/08 K.39/02 K.42/10 K.43/11 K.48/06
ile	Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz. i. K.1/06, K.6/03, K.6/01, K.6/02, K.8/03, K.6/01, K.8/09, K.8/08, K.2/05, K.11/01, K.11/04, K.11/05, K.11/07, K.16/04, K.28/04, K.39/04, K.59/08
il	Ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet. i.+i K.42/10 i.+nden K.45/11
‘iliyyet	Ar. Sebebi sonuca bağlayan bağ, nedensellik ‘i+i K.61/09
imām	Ar. Cemâatle kılınan namazlarda en önde duran ve namaz kılınırken kendisine uyulan kimse. i.+ı K.31/05
īmān	Ar. Allah’a inanma, dīnî inanç. ī.+ı K.10/04 ī.+iñ K.43/07
i‘mār	Ar. Bir yeri bayındır duruma getirme işi, bayındırlık. i‘. K.10/06, K.39/04 i.+ı K.2/08
‘ināyet	Ar. Lutuf, ihsan, iyilik. ‘i. K.13/07
inķilāb	Ar. Bir durumdan başka bir duruma dönüşme.

i.+ından K.11/03

- inşā Ar. Yapma, yapılma, kurma, kurulma.
i. K.11/04
- ir- İstenen veya özlenen bir duruma, belli bir merhaleye ulaşmak, kavuşmak, nâil olmak.
i.-di K.28/03, K.42/07
- iriş- Belli bir yere varmak, ulaşmak.
i.-di K.48/03
i.-ince K.56/04
- islām Ar. Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, Müslümanlık.
i.+a K.10/02
i.+da K.6/03
i.+î K.16/09
- is(i)m Ar. Varlıkları birbirinden ayırmaya, tek tek veya cins cins karşılamaya yarayan kelime, ad.
i.+i K.11/01
- ʿiṣyān Ar. Karşı gelme, itâatsizlik etme, baş kaldırma.
ʿi.+ına K.43/04
- iş Bir maksatla yapılan faâliyet, çalışma, amel.
i. K.39/02
- it- Bir işi yapmak.
i. K.1/08

i.-di K.1/06, K.11/03, K.14/01, K.16/05, K.24/04, K.35/06,
K.36/03, K.38/07, K.46/05, K.59/05, K.61/03, K.64/01, K.64/03,
K.64/05

i.-dim K.24/06, K.35/08, K.52/05

i.-me K.13/02, K.13/05, K.23/02

i.-medi K.16/03

i.-mektendir K.45/08

i.-señ K.42/03

ittifāk

Ar. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma.

i.K.6/02

izzet

Ar. Hürmet, saygı, ikram.

ı. K.23/02, K.74/02

-K-

ķab(i)r

Ar. Mezar.

ķ.+i K.53/02

ķ.+im K.43/11

ķ.+ini K.13/08, K.59/07, K.101/03

ķafa

Baş.

ķ. K.42/03

ķāfile

Ar. Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk.

ķ. K.45/04

ķal-

Artmak.

ķ.-an K.6/01

ķ.-madı K.63/04

kan	Plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı. k. K.28/04 k.+lar K.45/09
kan-	Bir arzusunu yeteri kadar karşılayıp tatmin olmak, yeterince haz alarak bir şeye doymak. k.-dır K.42/11
kara	Kömür renginde olan, siyah renkli. k. K.52/05
karye	Ar. Köy. k.+sinden K.101/05
kaşd	Niyet, istek, amaç, gāye. k. K.14/04
kaşr	Ar. Eksiklik, noksan k. K.42/02
kātib	Ar. Bir resmî dâirede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazan, yazıcı. k. K.7/01 k.+i K.34/04, K.52/08
kayd	Ar. Yazıya geçirme, yazma, kaydetme işi. k. K.58/10
każā	Ar. İlçe, kaymakamlık. k.+sı K.23/10

kemāl	Ar. Bir şeyin tam ve noksansız dereceye erişmiş olması durumu, mükemmellik, tamlık. k. K.8/05
kendi	İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, öz, zat. k. K.1/05 k.+(ü)ye K.11/06
kerāmet	Ar. Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum. k.+le K.2/01
kerīme	Ar. Kız evlat. k.+si K.4/05, K.3/05, K.34/07, K.36/09, K.58/07, K.65/04, K.66/07, K.82/03
kesin	Şüphe ve duraksamaya yer bırakmayan veya geri dönülmeyen, değişmez, mutlak, katı. k. K.83/07
kez	Bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer, yol. k. K.11/03
ķıl-	Etmek, yapmak. ķ. K.11/07, K.38/09, K.48/07, K.56/01 ķ.-acaķ K.68/08 ķ.-dı K.2/05, K.2/06, K.6/03, K.10/01, K.11/06 K.14/03K.22/03 ķ.-dılar K.39/02 ķ.-maz K.10/05

- ķ.-miş K.11/02
- ķ.-up K.45/10
- ķiyāmet Ar. Tek tanrılı dinlerin inanıřına gōre dūnyanın sonu ve būtin ōlūlerin dirilerek mahřerde toplanacađı zaman, hesap gūnū, kıyamet gūnū, mahřer gūnū.
- ķ. K.6/03
- ki Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cūmleleri birbirine bađlayan bir sōz.
- k. K.10/01, K.11/01, K.39/01, K.61/05
- kilk Far. Kalem, kamiş kalem.
- k.+i K.45/08
- kim "Hangi kiři?" anlamında cūmlede, ōzne, tūmleç, nesne, yūklem gōrevinde kullanılan bir sōz, bađlaç.
- k.K.6/03, K.11/04, K.11/05, K.42/06, K.43/02, K.59/02, K.61/02
- kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen bir şahıs.
- k. K.24/03, K.35/04
- k.+ye K.42/04
- kirām Ar. Soyu temiz, soylu kimseler, şerefli ve ulu kimseler.
- k.+dan K.41/04
- ķo(y)- Bir yere bırakmak, bir yere yerleştirmek.
- ķ. K.62/02
- ķoca Yařça būyūk, yařlı.
- ķ.+ya K.42/05
- ķolordu-yı ĥumāyūn Padiřaha bađlı olan kolordu.

	ķ. K.34/02
ķopar-	ķopmasına yol aķmak, bağlı bulunduğu yerden ayırmak.
	ķ.-dı K.16/03
ķulaę(k)	Başın iki yanında bulunan işitme organı.
	ķ.+ına K.42/07
ķul	Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd.
	ķ.+uñ K.13/07
ķurb	Ar. Yakınlık.
	ķ.+unda K.22/02
ķurtıl-	Sıyrılmak, uzaklaşmak, selâmete çıkmak, halâs olmak.
	ķ.-ur K.45/11

-L-

lâzım	Ar. Gerekli olan.
	l.K.45/16
luţf	Ar. Bağış, bağışlama, ihsan, kerem, cömertlik.
	l. K.24/07, K.35/09, K.43/04

-M-

m (muharrem)	Hicrî senenin veya kamerî yılın birinci ayı, aşûre ayı [Kısaltması seneyi gösteren rakamlardan sonra konan “م” (mim)dir. <i>Muharremü’l-haram</i> da denirdi]
	m. K.5/02
ma‘bed	Ar. Bir dîne inananların ibâdet etmelerine mahsus yer, tapınak, ibâdethâne.

	m. K.6/01
ma'būd	Ar. Kayıtsız şartsız kulluk edilmeye lâıyk olan, kendisine ibâdet olunan varlık, ilâh, Allah.
	m.+a K.11/07
ma'den	Ar. Cevher.
	m.+i K.11/04
mağfıret	Ar. İlah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, bağışlaması, yarlıgama.
	m.+le K.42/11
mağfūr	Ar. Allah tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenabıhakk'a duâ edilen (ölmüş erkek kimse).
	m. K.19/02, K.53/05, K.78/02, K.79/03, K.88/02
mağfūre	Ar. Allah tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenabıhakk'a duâ edilen (ölmüş bayan kimse).
	m.K.89/02, K.90/02
mağrūr	Ar. Kendini beğenen, böbürlenen, kibirli, gururlu.
	m. K.38/02
mağdūm	Ar. Erkek evlât, oğul.
	m. K.45/03
	m.+ı K.16/09, K.28/07, K.49/04
	m.+ları K.40/02
mağkeme	Ar. Davalara bakmak, suçluları cezalandırmak ve adâleti yerine getirmekle görevli hâkim veya hâkimlerin başkanlığında kurulan heyet.
	m.+si K.60/03

maḥv	Ar. Yok etme, varlığına son verme. m. K.64/05
maḥzā	Ar. Yalnız, ancak, sâdece, sırf. m. K.14/02
maḥzūn	Ar. Üzüntülü, gamlı, kederli, hüzünlü. m. K.38/08, K.48/06
maḳām	Ar. Durulacak yer, durak, mekân, mahal. m.+a K.7/06 m.+ı K.62/04 m.+îñ K.46/05
maḳhūr	Ar. Mahvolmuş, bitmiş, tükenmiş. m. K.39/03
maḳşūd	Ar. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. m. K.13/04, K.96/03
māl	Ar. Bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, îrat, varlık, servet. m.+ına K.38/02
manzūr	Ar. Bakılan, görülen, görülmüş. m. K.68/06
maʿrifet	Ar. İş yapma hususundaki ustalık, beceriklilik, hüner, maharet. m.+lerde K.8/05
meʿcūr	Ar. Yaptığı iyilik veya hizmetin karşılığını almış olan, sevap kazanan, ecir ve mükâfata nâil olan m. K.39/04, K.53/03

me'mûl	Ar. Umulan, beklenen, ümit edilen. m. K.24/03, K.35/04
me'vâ	Ar. Sığınacak yer, makam, yurt, mesken. m. K.11/06
mecîd	Ar. Şâni, şerefi yüce olan, çok büyük, ulu. m. K.6/01
meded	Ar. Yardım, imdat, nusret. m. K.39/07
medfûn	Ar. Toprağa gömülmüş, defnedilmiş (ölu) m. K.22/02
medîne-i pür-zerrîn	Prizren Şehri. m. K.5/01
meger	“Ancak, yalnız, fakat, şu kadar ki, illâ” gibi anlamlarla istisnâ belirtir, meğerki. m. K.11/03
mekân	Ar. Durulan, oturlan yer, ev, mesken, ikâmetgâh. m.+1 K.10/01
menşûr	Ar. Yayılmış, dağıtılmış. m. K.39/07
menzil	Ar. Yolcuların konakladıkları yer, konak yeri, konak. m. K.13/04
merhûm	Ar. Ölmüş bir müslüman erkekten bahsedilirken ismin başına veya sonuna getirilerek “Allah’ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli” anlamında kullanılır.

	m. K.49/04, K.66/06, K.78/02, K.79/03, K.85/02, K.88/02, K.95/02, K.106/02
	m.+u K.38/09, K.48/07
merhūme	Ar. Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli olmuş, ölmüş müslüman kadın.
	m. K.58/06, K.89/02, aK.90/01
mescid	Ar. Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi.
	m.+i K.11/02, K.11/04
mesken	Ar. Oturulan, ikâmet edilen yer, ev, konut, ikâmetgâh.
	m. K.68/02
mesrūr	Ar. Sevinçli, memnun (kimse), mutlu.
	m. K.39/05
meşūbāt	Ar. İyi iş veya davranışları karşılığında Allah'ın kullarına verdiği mükâfatlar, sevaplar, ecirler.
	m. +a K.39/04
meşgūl	Ar. Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.
	m. K.39/07
meşkūr	Ar. Şükür ve teşekkürle lâyık olan, teşekkürle değer, övülmüş, beğenilmiş.
	m. K.39/02
mevfūr	Ar. Çok, bol.
	m. K.39/06
mevlā	Ar. Kâinâtın yegâne sâhibi ve efendisi durumunda olan Allah.

	m. K.16/05, K.59/07, K.62/04
mevsim	Ar. Bir takvim yılının iklim şartları bakımından farklılıklar gösteren ve ilkbahar, yaz, sonbahar, kış diye adlandırılan dört bölümünden her biri.
	m.+leri K.45/04
mevşūf	Ar. Bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş.
	m. K.8/06
mevt	Ar. Ölüm.
	m. K.59/02
	m.+ine K.61/05
mevzī ^c	Ar. Yer, mekân, mahal.
	m. K.39/01
meyl	Ar. Yönelmek, sevgi, ilgi, alâka göstermek, istek ve arzu duymak.
	m. K.52/05
mihr	Far. Güneş.
	m. K.46/04
mināre	Ar. Müezzinlerin ezan okuması ve okunan ezanın çevreden rahatça duyulabilmesi için câmilerle birlikte yapılan bir, iki veya üç şerefeli, zarif yapılı, yüksek kulelerden her biri.
	m.+sini K.12/03
miralay	Far. Eskiden kaymakamla mirlivâ arasındaki rütbeye sâhip subay, albay m. K.8/02
mîr	Far. Baş, başkan, reis, âmir, emîr, bey.
	m. K.42/10

mîr-i mîrân	Far. Başların başı, beylerin beyi. m.+1 K.2/04, K.41/04
mişl	Ar. Benzer. K.61/06
mişâl-i cennet	Ar. Cennet gibi. m. K.69/02
mişâl	Ar. Benzer, gibi, mânend, nazir. m.+i K.46/03
monla	Ar. Müderrislikten daha üstün bir ilmiye rütbesinde, mevleviyet veya büyük kadılık pâyesinde bulunan kimse. m. K.78/04, K.85/04, K.88/04, K.88/05, K.89/05, K.101/06
mu‘ammer	Ar. Çok yaşamış olan, uzun bir ömür süren, uzun ömürlü (kimse). m. K.1/07, K.6/03
muḥarrem	Ar. Hicrî senenin veya kamerî yılın birinci ayı, aşûre ayı [Kısaltması seneyi gösteren rakamlardan sonra konan “م” (mim)dir]. m. K.40/04, K.58/10
muḥarrer	Ar. Yazılı, yazılmış, tahrir edilmiş. m.+dür K.39/06
muḳteza	Ar. Bir şeyin gereği olan, gereken, lâzım gelen şey, gerek, îcap. m.+sıyla K.45/05
muntazır	Ar. Bekleyen, gözleyen, intizar eden. m. K.1/04

mutaşarrıf	Ar. Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse). m.+ı K.49/02, K.5/01, K.65/02, K.66/07
muvaffak	Ar. Başarı kazanmış, başarmış, başarılı. m. K.7/04, K.11/05, K.39/07
muẓtar	Ar. Bir işi, bir davranışı yapmak zorunda kalmış, zorlandığı için aksini yapamaz, başka türlü davranamaz duruma gelmiş, çâresiz (kimse), mecbur m. K.45/12
mü'min	Ar. Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman. m. K.6/02
mübtelâ	Ar. Bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün. m. K.63/02
mücedded	Ar. Yeni olarak, ilk defa. m. K.11/04
mücevher	Ar. Elmas, inci, pırlanta, yâkut, zümrüt, altın vb. ile donanmış veya onlardan yapılmış değerli süs eşyâsı. m. K.1/09
müddet	Ar. Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre. m.+de K.68/05
mülk	Ar. Bir hükümdar veya devletin hüküm ve idâresi altında bulunan toprakların tamamı, memleket.

	m.+inde K.6/01
	m.+üne K.48/03
mümkün	Ar. Olması, gerçekleşmesi imkân dâhilinde olan, olabilir, kâbil, muhtemel.
	m.+ mi K.61/09
müsemnâ	Ar. Bir isimle isimlendirilen şey veya kimse.
	m. K.11/01
müşkil	Ar. Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük.
	m. K.45/10
müyesser	Ar. Kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış.
	m. K.10/01
-N-	
na'if	Saf, deneyimsiz.
	n. K.39/07
nâ'il	Ar. İsteddiği şeye erişen, arzu ettiğini ele geçiren, muradına eren
	n. K.39/04
nâ-çâre	Far. Çaresiz.
	n. K.36/02
nâ-gâh	Far. Zamansız, vakitsiz.
	n. K.36/05
nâgehân	Far. Birdenbire, ansızın.
	n. K.24/02, K.35/02
nâlân	Far. İnleyen.

	n. K.39/01
naẓar	Ar. Bakış, bakma, göz atma
	n. K.38/03, K.56/01
nāẓır	Ar. Bakan, vekil
	n. K.68/05
	n. +ken K.68/04
naẓm	Ar. Vezinli, kāfiyeli söz dizisi.
	n. K.11/07
	n.+ı K.45/06
ne	Hangi şey.
	n. K.11/05, K.56/03
	n.+dir K.61/08
nehāri	Ar. Gündüzle ilgili.
	n. K.19/02
nezāret	Ar. Bakanlık.
	n. K.6/03
nice	Çok, pek çok, birçok.
	n. K.6/01, K.10/05
nihāl	Far. Fidan.
	n. K.16/02 K.24/04 K.35/06
nūr	Ar. İlahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık.
	n. K.39/01, K.53/02, K.59/07
	n.+yle K.10/04

nuşārā	Ar. Yardım edenler, yardımcılar. n. K.6/02
nūş	Far. İçmek. n. K.28/05
nūfūs	Ar. Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon. n.+a K.68/05

-O-

o	O gösterme sıfatı, O gösterme zamiri. o.K.38/09, K.46/04
oğ(u)l	Erkek evlat, mahdum. o.+ı K.61/02
ol	O gösterme sıfatı, O gösterme zamiri. o. K.10/03, K.10/05, K.11/02, K.11/07, K.42/02, K.42/05, K.56/04.
ol-	Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak. o.-a K.10/01, K.39/03, K.39/07, K.45/18, K.53/02, K.53/03, K.53/05, K.59/09, K.6/03, K.68/02, K.68/06, K.7/02. o.-an K.39/03, K.39/07, K.43/06 o.-dı K.1/03, K.1/04, K.1/04, K.1/06, K.7/04, K.11/05, K.28/06, K.39/05, K.39/06. o.-dılar K.10/05 o.-du K.1/03, K.6/02, K.22/02, K.61/05 o.-duğda K.38/06

o.-dum K.63/02

o.-ma K.38/02

o.-maz mı K.39/04

o.-miş K.11/02, K.11/03, K.61/04

o.-muşken K.6/01

o.-sun K.13/04, K.36/07, K.43/11

o.-sunlar K.1/07

o.-up K.16/04, K.45/07, K.6/03, K.60/04

o.-ur K.39/04, K.39/05, K.39/06, K.45/16, K.6/01.

orduy-ı hümayün

Padişaha bağlı olan askeri birlik.

o. +üñ K.15/02

otağ

Büyük çadır, büyüklere mahsus yüksek etekli geniş ve süslü çadır.

o.+ına K.42/03

-Ö-

‘ömr

Ar. Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat.

‘ö.+ümi K.35/06, K.24/04

‘ö.+üni K.57/03

-P-

paşa

Osmanlı Devleti’nde mirlivâ (tuğgeneral)lara ve daha yüksek rütbedeki askerlerle yüksek rütbeli sivil memurlara verilen resmî unvan.

	p. K.17/03, K.33/04, K.37/02, K.38/04, K.38/04, K.39/05, K.41/06, K.42/09, K.46/02, K.48/05, K.49/03, K.5/02, K.5/02, K.5/02, K.6/02, K.70/03
	p.+niñ K.43/08
	p.+yı K.14/01
paşazāde	Far. Paşa oğlu.
	p. K.37/02
peder	Far. Baba.
	p.+i K.22/04
penbe	Far. Pamuk.
	p.K.59/02
penbe-i cism	Pamuk gibi olan beden.
	p.+iñ K.59/03
perākende	Far. Birbirinden ayrı, dağınık, darmadağınık.
	p. K.6/01
pertev	Far. Işık, parlaklık.
	p.+i K.3/02, K.4/02
pervāz	Far. Uçma, uçuş.
	p. K.1/06
peymāne	Far. İçki kadehi, özellikle şarap kadehi.
	p.+si K.28/05
pür	Far. Dolu, çok.
	p. K.11/01, K.39/01, K.59/07, K.83/03
pür-ğam	Sıkıntı dolu.

p. K.45/06

-R-

- rabb Ar. Bütün mahlûkâtı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah, Tanrı.
r.K.43/04, K.61/11, K.13/06, K.23/07
r.+iniñ K.10/03
r.+iñ K.56/06
- rabbî Ar. Benim Allah'ım.
r. K.43/06, K.48/04
- râhat Ar. Üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur
r. K.43/05
- rahm Ar. Merhamet, acıma.
r.K.16/03
- rahmân Ar. Kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nîmet veren" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.
r. K.10/05
- rahmet Ar. Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi.
r. K.10/04, K.13/05, K.23/09
r.+iyle K.59/06
- rahmeti'l-gafûr Ar. Bağışlayan (Allah)ın rahmeti.
r. K.54/04
- rânâ Ar. Güzel, hoş, latif, parlak, revnaklı
r. K.16/02

ravza-i cennet	Ar. Cennet bahçesi. r. K.57/03
re'is	Ar. Baş, başkan, âmir. r.+i K.60/04
rebi'ul-âhîr	Arabî ayların safer ile rebiyühahir arasında kalan üçüncüsü. r. K.66/09
receb	Arabî ayların cemaziyühahir ile şaban arasında kalan yedincisi, üç ayların ilki. r. K.45/20
redif	Osmanlı Devleti'nde ihtiyat askeri. r. K.52/07
redif-i muqaddem	Ar. Öncü ihtiyat askeri. r. K.16/07
refîk	Ar. Arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş. r. K.43/07
refîka	Ar. Kadın arkadaş r.+m K.36/02
revân	Far. Yürüyen, giden. r. K.42/06
rızâ	Ar. Hoşnut ve memnun olma durumu, hoşnutluk, memnunluk r. K.22/05
ricâ	Ar. Dilek, istek. r.+m K.45/17

- rıf'at Ar. Yücelik, yükseklik, özellikle mevki yüksekliği.
r. K.40/03, K.45/04, K.45/19
- rihlet Ar. Dünya'dan ahirete göçme, ölme, vefat.
K.23/05, K.24/06, K.35/08, K.57/02, K.62/02, K.101/02
- rikâb-ı şâh Pâdişah bir yere giderken yanında bulunan maiyeti.
r. K.6/03
- rûh Ar. Allah tarafından yaratıldıktan sonra insan bedenine üflenen, ölümden sonra da varlığı devam eden ve mahiyeti tam olarak bilinemeyen ilâhî ve manevi cevher.
r.+ı K.32/04, K.39/05, K.43/05, K.45/19
r.+ıçun K.4/06, K.16/10, K.17/04, K.18/03, K.23/11, K.24/12, K.25/04, K.26/03, K.27/04, K.28/08, K.29/06, K.30/07, K.31/07, K.33/07, K.34/09, K.35/12, K.36/10, K.40/03, K.42/12, K.44/05, K.49/07, K.50/05, K.51/04, K.52/09, K.53/08, K.54/07, K.55/06, K.56/09, K.57/08, K.58/09, K.60/08, K.62/07, K.64/08, K.65/05, K.67/05, K.72/05, K.74/04, K.75/05, K.76/05, K.77/03, K.81/06, K.85/05, K.86/07, K.91/04, K.92/03, K.96/04, K.99/04, K.100/06, K.101/07, K.103/04, K.107/02, K.104/04, K.108/04
r.+ın K.8/07
r.+ına K.105/04, K.106/05, K.13/10, K.15/07, K.16/05, K.3/06, K.41/10, K.46/08, K.66/08, K.68/02 K.73/05, K.78/06, K.82/05, K.87/06, K.88/06, K.89/05, K.90/05, K.93/04, K.95/04, K.97/06, K.98/04, K.10/04, K.102/04
r.+ını K.64/03
r.+uma K.13/09
- rûh-ı pāk Ar. Temiz tuh.
r.+iñ K.59/06

rūḥ-ı hü mā m Ar. Himmət ve yardım almıř ruḥ.

r.+a K.7/02

rūz-ı cennet Cennet gūnū.

r. K.101/03

rūz-ı cezā Kıyamet gūnū.

r. K.11/06

rūz-ı kıyāmet Kıyamet gūnū.

r.+de K.48/06, K.38/08

rūz-i ‘ōmr Ōmūr gūnū.

r.+ūni K.61/03

-S-

sa‘ādet Ar. Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

s. K.11/04

s.+lū K.49/03, K.65/02

řabreyle- Ar. Sabırlı davranmak, sabır ve tahammūl gōstermek.

ř. K.23/07

saç- Ortalığa dağıtmak, etrāfa serpmek, dōkmek.

s.-a K.38/04

řad Far. Yūz sayısı.

ř. K.61/02

řafā Ar. Gōnūl řenlięi, rahat, huzur, kedersizlik

ř. K.1/04, K.11/04

şāhib	Ar. Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse. ş.+i K.74/02
şāhibü'l-ḥayrāt	Sırf hayır maksadıyla herkesin faydalanması için yapılan câmi, köprü sebil, çeşme vb. tesisleri yapan. ş. K.70/01, K.71/01
şakın	Bir davranışın yapılmaması, bir şeyin düşünülmemesi gereken durumlarda söylenen uyarı sözü s. K.38/02
şāl	Far. Yıl, sene. ş.+inde K.42/08
saña	Sen zamirinin yönelme hâli. s. K.36/07, K.68/06, K.68/08
şancağ(k)	Osmanlı mülkî teşkilatında vilâyet ile kazâ arasında yer alan ve bir mutasarrıf tarafından yönetilen idârî bölüm, livâ. ş.+ı K.41/02, K.5/01
şarf	Ar. Bir şeyi bir işte kullanma, o yolda harcama. ş. K.11/05
sa'y	Ar. Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme. s. K.39/04 s.+ün K.39/02
sebeb	Ar. Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden. s. K.61/05 s.+le K.2/04

semā	Ar. Göğün görünen yüzeyi, gökyüzü. s.+dan K.16/05
senā	Ar. Övme, övüş, medih. s. K.10/05, K.11/07
sene	Ar. Yıl, sal. s. K.1/10, K.3/07, K.4/08, K.6/03, K.8/10, K.9/02, K.10/06, K.13/11, K.20/05, K.21/03, K.22/06, K.23/12, K.24/13, K.26/05, K.29/08, K.30/08, K.31/08, K.36/11, K.37/05, K.43/12, K.46/09, K.47/08, K.48/09, K.53/09, K.55/07, K.56/11, K.57/10, K.69/03, K.76/06, K.17/06, K.25/05, K.33/08, K.11/07, K.12/05, K.15/08, K.16/06, K.18/05, K.19/03, K.27/05, K.32/06, K.34/10, K.35/13, K.38/10, K.40/04, K.41/11, K.42/13, K.44/07, K.45/20, K.50/06, K.52/10, K.59/10, K.60/09, K.61/13, K.62/08, K.66/09, K.68/09, K.71/05, K.72/07, K.78/07, K.83/05, K.83/07, K.84/08, K.85/07, K.86/09, K.87/07, K.88/07, K.89/07, K.96/06, K.99/05, K.102/06, K.103/06, K.105/05, K.106/06
seng-i kabr	Kabir taşı. s.+e K.43/10 s.+ine K.46/06
sen	Tekil ikinci şahsı gösterir. s. K.68/03 s.+i K.2/06, K.36/03, K.48/05,
ser	Ar. Baş. s. K.6/03
serdengeçdi	Canını esirgemeyen, kendini fedâ etmekten çekinmeyen kimse, ölüm eri, fedâî.

	s. K.71/03
sevād-ı ecel	Ar. Ecel karanlığı.
	s. K.61/03
seyyidü'l-kevneyn	İki âlemin efendisi, seyidi. Hz. Muhammed'in (A.S.) bir nâmı.
	s. K.43/06
sırr	Ar. Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey.
	s. K.2/06, K.42/06, K.2/02
şıyt	Ar. İyi nam, iyi şöhret, ün.
	ş.+ı K.42/07
sihir	Ar. Büyü efsun.
	s. K.14/03
simāh-ı cān	Ar. Can kulağı.
	s.+ı K.38/06
sin	Ar. Doğumdan itibaren yaşanan süre, yaş
	s.+ni K.28/02
siz	Çoğul ikinci sahsı gösterir.
	s.+den K.45/17
şol-	Rengi uçmak, rengi atmak, parlaklığını kaybetmek.
	ş-dı K.46/03
	ş.-dirdı K.43/03
sön-	Artık yanmaz, parlamaz olmak, ışığını veya yakıcılığını kaybetmek.
	s.-di K.53/03

söyle-	Sözle bildirmek. s.-dim K.53/05, K.59/08
söz	Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi. s.+üñ K.36/06
şulb	Ar. Sıvı durumunda olmayan, katı. ş.+ünden K.10/06
sübhān	Ar. “Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaafılardan uzak olan” anlamında Allah’ın isimlerindedir. s. K.10/01
sürūr	Ar. Sevinç. s. K.23/02
-Ş-	
şād	Far. Sevinçli, memnun, mesrur. ş. K.59/06
şahş	Ar. Kimse, kişi. ş.+ı K.11/04
şāyeste	Far. Lâyük, yaraşır, uygun, şâyan. ş. K.38/09, K.48/07
şecer	Ar. Ağaç. ş. K.39/03
şefā‘at	Ar. Peygamberlerin ve Allah’ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenabıhak katında aracılık etmeleri. ş. K.10/03

	ş.+inden K.48/04
şefîc	Ar. Şefâat eden, bir kimsenin affa uğraması için aracılık eden kimse. ş. K.22/03, K.11/06
şehir	Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site.
	ş.+de K.59/04
	ş.+i K.14/03
şehr-i pür-zerrîn	Prizren şehri.
	ş.+de K.6/01, K.14/03
şemc	Ar. Mum.
	ş.+i K.53/03
şevk	Ar. Şiddetli arzu, istek, aşırı heves.
	ş. K.1/06, K.6/03
şeydâ	Far. Aşkının çokluğundan aklı başından gitmiş, kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış (kimse), çılgın, divane, meczup.
	ş. K.60/04
şeyh	Ar. Bir tarikata girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarikatın başı durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; taliplere rehberlik edip onları tarikat usullerine göre irşat etmek ehliyetine sâhip kâmil insan.
	ş. K.1/09,K.2/01, K.3/04, K.4/04, K.14/04, K.47/05, K.57/07, K.61/02, K.63/06, K.64/02, K.106/04, K.106/03
şeyh-i ekber	Ar. En büyük şeyh.

	ş.+i K.1/02
şeyh-i kāmīl	Ar. Kemale ermiş olan şeyh.
	ş. K.1/01
şimdi	İçinde bulunduğumuz zamanda, şu anda.
	ş. K.28/06
şükr	Ar. Verdiği nîmetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme.
	ş.+i K.2/07

-T-

ta	Dek, değın, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir filin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.
	t. K.1/03, K.6/03, K.23/06
tabīb	Ar. Hekim.
	t.+ler K.35/07, K.24/05
tabur	Dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği.
	t. K.34/04, K.52/08
	t.+un K.16/08
	t.+unuñ K.52/07
tağ	Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü.
	t.+ına K.42/02
tağıt-	Bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak.

	<p>ğ.-tı K.59/03</p>
taḳvā	<p>Ar. Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getirme, züht.</p> <p>t. K.83/03</p>
ta‘mīr	<p>Ar. Onarma, onarım.</p> <p>t. K.2/05, K.12/04</p> <p>t.+ine K.6/03</p>
tārīḥ	<p>Ar. Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz.</p> <p>K.1/09, K.11/07, K.14/04, K.16/04, K.39/07, K.46/06, K.6/03, K.68/07</p> <p>t.+i K.19/03 K.22/04 K.43/10 K.61/10 K.64/07 K.69/01</p> <p>t.+ini K.59/08</p> <p>t.+ine K.53/05</p>
tārīḥ-i mücevher	<p>Ar. Süslü tarih.</p> <p>t. K.2/07</p>
tārīḥ-i zibā	<p>Ar. Süslü tarih.</p> <p>t. K.7/05</p>
ṭarīḳat	<p>Ar. Allah’a ulaşmak maksadıyla tutulan yol; bir mürşide bağlanıp belli şartlara uyarak ahlâkını güzelleştirmeyi, kötülüklerden arınmayı, tevhidin hakikatine varmayı ve Allah’a ulaşmayı amaç edinen tasavvuf yolu.</p> <p>ğ.+da K.2/03</p>
ṭarīḳ-i şa‘dī	<p>Ar. Sadi tarikatının yolu.</p> <p>ğ.+niñ K.3/02, K.4/02</p>

tāze	Ar. İlk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış, bozulmamış olan, genç. t. K.16/02
te'ālā	Ar. "Şâni yüce olsun" anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır. t. K.12/01, K.23/09
terahhüm	Ar. Acıma, merhamet etme. t. K.23/07
terk	Ar. Bırakma, ayrılma. t. K.38/05, K.64/01
terk-i cihān	Ar. Dünyayı terk etmek, ölmek. t. K.8/06
teslīm	Ar. Bir şeyi sahibine verme. t. K.8/07, K.64/03
tez	Sürekli bir biçimde. t. K.28/03
tıfl	Ar. Küçük çocuk. t. K.42/05
titre-	Çok üşümek. t.-memek K.61/09
toprağ(k)	Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü t.+a K.52/05

toy-	Bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak. t.-madan K.52/03
tut-	Ele geçirmek, yakalamak. t.-dı K.52/04
tüccār	Ar. Ticaretle uğraşan kimse, tacir. t.K.28/07
türbe	Ar. Genellikle içinde büyük bir kimse gömülü olduğu, ziyaretgâh hâline getirilen mezar, ziyaret edilen mezar t.K.2/02, K.2/08

-U-

u	“Ve” bağlacının nazımda sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu u. K.43/04
‘ucbā	Ar. Acayip. ‘u. K.16/02
uç-	Dinî inanışa göre ruh ölümden sonra göğe yükselmek. u.-du K.42/09
‘uqbā	Ar. Öbür dünya, ahiret. ‘u.+da K.39/05 ‘u.+ya K.38/05
‘ulūviyyet	Ar. Yücelik, yükseklik, büyüklük. ‘u.K.8/03

-Ü-

üzre Üzere kelimesinin konuşma dilinde ve nazımda kullanılan şekli.
 ü. K.39/06, K.39/06

-V-

va'de Ar. Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi için tanınan zaman, mühlet, mehil.

v.+si K.28/03

vah Acıma, yakınma, esef bildirir; yazık.

v. K.45/14

vağ(ı)f Ar. Maliki bulunduğu malı tüzel kişiliğe sâhip olmak üzere hayırlı bir iş için belirli bir gayeye tahsis etme.

v.+iyle K.10/02

vâkı' Ar. Olan, vukû bulan.

v. K.19/01

vâlideyn Ar. Anne baba.

v.+e K.45/06

vâli Ar. Bir ilde devleti temsil eden en büyük mülkî âmir.

v.K.46/02

v.+si K.33/03

v.+sine K.42/10

var Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan (şey).

v.K.68/04

vâşıl Ar. Ulaşma, birleşme.

v.K.1/03

vaż'	Ar. Koyma, konulma. v.K.6/02
ve	İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz. v. K.5/02, K.6/02, K.66/08, K.78/02, K.89/02, K.90/02, K.90/02
vech	Ar. Yüz, çehre. v. K.39/06 v. +ini K.43/03
vedā	Ar. Ayrılırken birbirine selam ve esenlik dileme. v. K.45/08
vefā	Ar. Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı. v. K.24/03, K.35/05
vefāt	Ar. Ölüm. v. K.61/10 v.+ı K.60/05
vefāt-ı merhūm	Ar. Rahmetlinin ölümü. v.K.19/01
vehbi	Kişi adı. v. K.53/07
verem	Ar. Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koch basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz. v. K.36/03
vezir	Ar. Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse.

	v.K.6/02
vir-	Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek.
	v.-ir K.62/03
	v.-memiştim K.36/04
	v.-meye K.13/03
	v.-mez K.42/04
	v.-miş K.2/02
vuķū‘	Ar. Olma, meydana gelme, husūle gelme.
	v.K.60/05
vücūd	Ar. İnsan veya hayvan gövdesi, beden.
	v.+ını K.64/05
vüs‘a	Ar. Genişlik, bolluk. v.K.11/05
-Y-	
ya hū	Ar. “Ey Allah” anlamında zikir sözü olarak kullanılır.
	y. K.1/05, K.43/01
ya	Ar. “Ey, hey” anlamlarında bir seslenme sözü.
	y. K.13/06, K.23/07, K.39/07, K.42/10, K.43/04, K.43/06, K.48/04, K.61/11
ya rabbenā	Ar. Ey rabbimiz. Ey Allah’ımız.
	y. K.1/08
yan-	Isı ve ışık yayarak yok olmak, kül hāline gelmek.
	y.-ar K.23/06
	y.-dı K.36/05

ya'nī	Anlatılmak, açıklanmak istenen bir hükümden önce “Şu anlatılmak isteniyor ki, demek ki” anlamında kullanılır. y. K.1/01, K.8/03
yap-	Ortaya koymak, gerçekleştirmek, meydana getirmek. y.-dı K.11/06 y.-madı K.14/02
yāren	Far. Arkadaş, dost. y.+in K.8/04
yarın	İçinde bulunulan günden sonra gelen gün. y. K.38/08, K.48/06
yaş	Doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman. y. K.45/14 y.+ın K.36/04 y.+ında K.34/06
yat-	Mezarda gömülü olmak. y.-ar K.10/04
yaz-	Yazıya geçirmek, yazı ile anlatmak. y.-a K.56/03 y.-ıldı K.46/06 y.-ılsın K.43/10
yegāne	Tek, biricik. y. K.1/02
yegen-i ā'ile	Ailenin yeğeni.

	y.+leri K.33/05
yeniden	Tekrar, yeni baştan, bir daha, gene. y. K.39/02
yetiş-	Ulaşmak, vasıl olmak. y.-ib K.61/04
yevmi'l-cezā	Ar. Kıyamet günü. y. K.1/07
yıl	Miladi takvime göre 1 Ocak'ta başlayıp 31 Aralık'ta sona eren on iki aylık süre. y. K.46/02
yigitlik	Yürekli, gözü pek, kahraman (kimse) olma durumu. y.K.42/05
yine	Bir daha, tekrar, gene. y.K.14/01, K.23/02
yir	Bir nesne veya kimsenin kapladığı yahut kaplayabileceği boşluk, bulunduğu mahal. y.+i K.42/06
yok	Bulunmayan, mevcut olmayan (şey). y.K.23/08
-Z-	
zā'ir	Ar. Ziyaret eden kimse, ziyaretçi z.K.68/07

zamān	Ar. Olmuş ve olacak hâdiselerin birbiri ardınca cereyan edişinin düşüncemizde meydana getirdiği başı ve sonu belli olmayan soyut kavram, vakit. z. K.46/04 z.+ında K.6/01
zāt	Ar. Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse. z.K.43/08, K.56/06
zādegān	Far. Toplumun asil sınıfı, soylu kimseleri. z.K.68/04
zekī	Ar. Kişi adı. z.K.34/05
zer	Far. Altın. z.K.43/10
zerrin	Far. Altından yapılmış olan. z.+i K.19/02
zevce	Ar. Bir erkeğin nikāhlı eşi, karısı. z.+si K.82/04
zewķ	Ar. Hoşa giden bir şeyden duyulan beğerme duygusu. z.+ine K.13/05
zī-bende	Far. Süslü. z.K.6/02
zıkr u fikr	Ar. Anmak ve düşünmek. z.+i K.1/03
zinde	Far. Diri, canlı. z.K.6/03

zīrā	Far. Çünkü, şundan dolayı. z.K.61/06
ziyā	Ar. Işık. z.K.10/01
ziyān	Far. Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar. z. K.45/07
ziyāret	Ar. Bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme. z.K.13/08
zuhūr	Ar. Meydana çıkma, baş gösterme, görünme. z.K.11/03
zübde	Ar. Bir şeyin en seçkin, en değerli kısmı. z. K.8/02
zümre-i şa‘diyye	Ar. Sadi tarikatının zümresi. z.+ti K.61/11

ARAPÇA – FARŞA İFADELER DİZİNİ

‘afā	Ar. Affetsin. K.83/03
‘afā ‘anh	Ar. Onu affetsin. K.41/06
‘an tārīkī’l-bedū‘i	Ar. Güzellik yolundan. K.47/06
‘anhā el-veliyü’l-ḳadīr	Ar. Onun üzerine, her Şeye gücü yeten (Allah). K.83/04
‘āzm-i gülşen-i beḳā	Ar. Sonsuz gül bahçesinin büyüklüğü. K.45/05
azm-i liḳā	Ar. Büyük buluşma. K.1/09
biḥamdillāh	Ar. Allaha hamd(övgü) ile. K.39/01
bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm	Ar. Rahman ve rahim olan Allahın adıyla. K.45/01
ceddedellāhü ka‘betü’l-fuḳarā	Ar. Allah fakirlerin kabetesini yeniledi. K.14/04
cenāb-ı ḥāzret-i sultān	Ar. Allah, Yaradan. K.6/01

cenāb-ı kibriyā	Ar. Allah, Yaradan. c. K.35/09
cenāb-ı rabb-i ʿulyā	Ar. Yüce olan Allah. K.38/07
cezbe-i ḥaḳ	Ar. Allah sevgisiyle kendinden geçme hâli. K.8/07
çarḥ-ı ʿaḳīm	Ar. Kısır talih. K.43/03
dār-ı beḳā	Ar. Ahiret. K.68/02
dār-ı fenā	Ar. Ahiret. K.62/03
dār-ı ʿuḳbā	Ar. Ahiret. K.59/05
dār-i firdevs	Ar. Cennet. K.42/09
dāru'n-nā'im	Ar. Cennet. K.43/11
dāru's-selām	Ar. Cennet. K.59/09
dehr-i dūn	Ar. Alçak dünya. K.11/03
dehr-i fānī	Ar. Geçici dünya.

	K.35/05, K.24/03
dem-i fevt	Ar. Ölüm zamanı. K.61/07
der-şeb	Far. Gecede. K.61/03
derūn-ı ʿālem	Far. İç âlem K.10/05
devr-i ʿākıbet	Ar. Ahiret. K.23/04
dīdār-ı hūdā	Far. Yaradanın tezahürü, Allahı görmek. K.68/06
el- muhtāc ilā raḥmeti rabbihi'l-gafūr	Ar. Bağışlayıcı olan rabbinin rahmetine muhtaç olan. K.81/03-04, K.100/03-04, K.29/03-04, K.30/06-07, K.57/05-06
elḥamdülillāh	Ar. Hamd(Övgü) Allah'a mahsustur. K.2/03
el-ḥükmü lillāh	Ar. Hüküm Allah'ındır. K.22/01, K.33/01, K.35/01, K.38/01, K.42/01, K.48/01
el-meşkūr	Ar. Şükür ve teşekkürle lâyık olan, teşekkürle değer, övülmüş, beğenilmiş. K.31/04

el-muhtāc ilā rabbihī te‘ālā	Ar. Yüce olan rabbine muhtaç olan. K.55/03
el-muhtāc ilā rahmeti’llāh	Ar. Allah’ın rahmetine muhtaç olan. K.86/03-04, K.84/03-04
el-vāsī‘a	Ar. Bolluk, genişlik. K.41/08
erbāb-ı fāzıl-ı kemāl	Ar. Kemalatta erdem sahibi. K.60/06
evlād-ı aḥbāb	Ar. Dostların evladı. K.23/06
ferd-i muhtār	Ar. Seçilmiş kişi. K.2/03
ferḥ	Ar. Sevinç. K.6/02
ilāhi’l-‘azīm	Yüce olan Allah. K.20/03
ṭarīk	Ar. Yol, tarikat. K.64/06
fırkat-i belā	Ar. Ayrılık belası. K.45/09
garik-mend-i rahmet	Ar. Rahmete, merhamete boğulmuş. K.38/04

ġufrān-ı ‘uzmā	Ar. Büyük affediş. K.38/09
ħadd-i ħitām	Ar. Son sınır. K.7/04
ħāliķu’l-mennān	Ar. Kullarına hadsiz hesapsız nîmetler veren, sınırsız iyilik ve ihsanda bulunan yaratıcı. K.10/03
ħār	Far. Diken. K.39/03
ħasbeten lillāh	Ar. Maddî mânevî hiçbir menfaat gözetmeksizin, yalnız Allah rızâsı için. K.2/05
ħaseneten	Ar. İyilik, iyi ve güzel iş. K.12/01
ħayr-ħāne	Ar. İyilik evi. K.36/06
ħayr-i ebed	Ar. Sonu olmayan iyilik. K.39/06
ħāzā şırātı müsteķīm	Ar. İşte bu dosdoġru yoldur. K.43/07
hemvār-ı dünyā	Far. Dünyaya uygun. K.38/03

hük-m-i meşiyet

Ar. Allahın takdiri.

K.61/08

hitāb-ı ırcı'ı

Kur'an-ı Kerim'de yer alan Fecr süresi 28. ayete ^{ve} اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً [(Haydi, Allah'ı) Rızı etmiş, (kendisi de) hoşnut ve memnun edilmiş olarak, Rabbine dön!] nispetle hitab.

K.23/04, K.64/04, K.1/04

hüsn-i hulq

Ar. Güzel yaratılış.

K.8/06

hüve'l-bākī

Ar. O, sonsuzdur.

K.3/01, K.13/01, K.4/01, K.15/01, K.34/01, K.24/01, K.49/01, K.52/01, K.58/01, K.60/01, K.65/01, K.73/01, K.74/01, K.76/01, K.82/01, K.91/01, K.92/01, K.93/01, K.95/01, K.96/01, K.97/01, K.98/01, K.85/01-02, K.99/01-02, K.101/01, K.100/01, K.102/01, K.103/01, K.104/01, K.105/01, K.106/01.

hüve'l-hallāku'l bākī

Ar. O, yaratan ve sonsuzdur.

K.44/01, K.54/01-02, K.16/01, K.17/01, K.23/01, K.29/01, K.31/01, K.32/01, K.41/01, K.46/01, K.47/01, K.72/01, K.75/01, K.78/01, K.79/01, K.81/01

hüve'l-hayy

Ar. O, hayat sahibidir.

K.59/01

hüve'l-hayyu'l-bākī	Ar. O, hayat sahibidir ve sonsuzdur. K.27/01, K.62/01
hüve'l-mu'īn	Ar. O, yardımda bulunandır. K.55/01, K.57/01
ıışk-ı maħbūb	Ar. Sevgilinin aşkı. K.1/05
ilā	Ar. Harf-i cer. -e kadar, -e değin. K.1/07
ilā yevmi'l-kıyām	Ar. Kıyamet gününe kadar. K.59/07
ıilm-i 'amel	K.39/07
ıilm-i resūl-i kibriyā	Ar. Büyük peygamberin ilmi. K.1/02
inħirāf	Ar. Bulunduğu yönden başka bir tarafa doğru meyletme, sapma, dönme. K.11/03
irci'ī ilā rabbiki rāzıyeten merzıyyeh	Ar. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Fecr süresi 28. ayet [(Haydi, Allah'ı) Razi etmiş, (kendisi de) hoşnut ve memnun edilmiş olarak, Rabbine dön!] K.45/04-05
irtihāl-i dār-ı beķā	Ar. Ahiret alemine göçmek, ölmek. K.41/03
ķā'im-i makām	Ar. Vekil olarak birinin yerine geçen kimse. K.41/02

ka'be-i rahmān	Ar. Rahman olan Allah'ın kabe'si (evi). K.10/04
ḳad 'ammera hāze'l cāmi'iş-şerīf	Ar. Bu şerefli camiye imar etti. K.83/01-02, K.9/01-02
ḳad 'ammera hāzihi'l- ḫayrāt	Ar. Bu hayır eserini imar etti. K.5/01
ḳad irteḫale'l- merḫūm	Ar. Rahmetli dünyadan ahrete göçtü. K.24/08
ḳad irtiḫale'l-merḫūm min - dāri'l-ġafūr ilā dāri's-sūrūr.	Ar. Rahmetli bağışlanma evinden sevinç evine geçti. K.47/02-03-04
ḳayd-ı ten	Vücuda bağlamak. K.1/06
kemālāt-ı velāyet	Olgunluk, ermişlik. K.3/03, K.4/03
kemāl-i şevḳ	Mükemmel bir olgunluk. K.2/05
kenz-i hidāyet	Ar. Kurtuluş hazinesi. K.11/02
kuddise sırruhū	Ar. Allah onun sırrını mukaddes etsin, kutlu kılınsın. K.58/05, K.66/06
ḳurb-ı ḫaḳ	Ar. Allaha yakınlık. K.45/10

ķurşun-ı ķazā	Ar. Kaza kurşunu. K.61/05
kūşe-i tārīķ	Ar. Tarih köşesi. K.8/08
ķuzāt-ı kirām	Ar. Soylu, büyük kadılar. K.40/01
küllü şey'in hālikün illā vecheh lehü'l-ķükmü ve ileyhi turce'un	Ar. O'nun yüzünden (<i>Zatından</i>) başka her şey helak olucudur. Hüküm O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz. K.45/02
küllü men 'aleyhā fān	Ar. Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. K.1/04, K.45/15
küllü nefsin zā'ıķatü'l-mevt	Ar. Her nefis ölümü tadacaktır. K.52/02
lā ilāhe illallāh	Ar. Allahtan başka ilah yoktur. K.30/02
lillāhi	Ar. Allah için. K.12/01
lillāhi'l-fātiķa	Ar. Allah için Fatiha(sure). K.29/07
li-rūķi velivālideyhi	Ar. Anne ve babasının ruhu için. K.48/08

lisān-ı pīrden	Ar. Pirin dili, lisanı. K.2/07
maʿbed-i feyz	Ar. Feyiz ibadethanesi. K.7/06
māder-i dehr	Dünyadaki, alemdeki anneler. K.61/06
māder	Far. Anne. K.22/02
maḥall-i ders	Ar. Ders yapılan yer. m.+i K.39/02
maḳʿad-ı şıdk	Ar. Oturulacak doğru yer. K.1/06
mazḥar-ı feyz-i ḥudā	Allahın nimetlerine ulaşmış. m. K.1/01
mecd-i rifʿat	Ar. Yücelik, büyüklük, şeref. K.1/07
menşūr-ı ʿalem	Ar. İşaret yayan. M.K.1/04
mesned-i kān	Ar. Soy, ata. m.+ını K.11/06
mevşūf-ı şahḥā	Ar. Sahih/doğru olarak nitelendirilmiş. K.11/01

mısrâ'ı mu'cem	Ar. Ebced hesabında sâdece noktalı harfler hesap edilmek sûretiyle düşürülen (târih) . K.59/08
mi'mâr-ı mürüvvet	Ar. Cömertlik yapan, iyilik yapan. K.39/01
mişl-i 'adem	Ar. Yokluk gibi, yokluğa benzer. K.8/03
muḥammedün resûlullâh	Ar. Muhammed (A.S.) Allah'ın peygamberidir. K.30/03
muḥtâc ilâ rahmeti rabbihâ	Ar. Rabbinin rahmetine muhtaç olan. K.90/02-03
muḥtâc ilâ rahmeti rabbihî'l-ğafûr	Ar. Bağışlayıcı olan rabbinin rahmetine muhtaç olan. K.80/03-04, K.79/04-05, K.87/03-04
muḥtâc ilâ rahmeti rabbihî	Ar. Rabbinin rahmetine muhtaç olan. K.88/03-04, K.89/03-04, K.78/03-04
mü'minîn	Ar. İman edenler. K.39/05
mücâhid fi lillâh	Ar. Allah için cihat edern kişi. K.47/05
mülk-i fânî	Ar. Geçici olan dünya / dünya malı. K.24/06, K.35/08

murg-ı cān	Ar. Can kuşu. K.1/06
mürūr-i dehr	Ar. Diğer aleme geçme. K.6/01
naql-i beḳā	Sonsuzluğa, ahirete naklolmak. K.1/05
nām-ı ḥayr	Hayır, yardımcı olma durumu ile bilinen. K.11/01
nāşiru'l-ḥasenāt	Ar. İyilik saçan. K.71/02
nidāy-ı rabb-i irci'ī	Allah'ın "rabbinize dönün" seslenişi. K.38/06
nihāl-i nevrūz	Ar. İlkbahar fidanı. K.45/03
ni'met-i 'azāime	Ar. Büyük nimet. K.10/02
nūr-i ḥalīle	Ar. Tekkelerde kullanılan pirinçten bir usûl sazının nuru. K.3/02, K.4/02
pīr-i vāşıl	Far. Kavuşmuş olunan pir. K.1/01
pūse-gāh-ı 'āşīḳān	Far. Aşıkların buluşma zamanı. K.1/08

rabbihi'l-‘afüvvü zü’r-raḥīm	Rahim sıfatına sahip affeden rabb (Allah). K.41/07
rabbihi’r-raḥīm	Rahim sıfatına sahip olan rabb (Allah). K.20/02
raşha-i kilik	Far. Damlayan kalem. K.1/09
rehberān-ı ‘ālem	Ar. Kainat rehberleri. K.1/07
rızā’en-lillāhi’l- fātiḥa	Ar. Allahın rızası için fātiha(Sure) K.4/07
rızāen lillāh	Ar. Allahın rızası için K.11/01
şāhibü’l-ḥayrāt ve’l-ḥasenāt	Ar. Hayırların ve güzelliklerin sahibi. K.37/01
sırr-ı ‘aliyye	Ar. Yüce sır. K.3/03, K.4/03
sırr-ı da‘vet	Ar. Davetin sırrı . K.13/03
şulahā-i ümmet	Ar. Peygamber ümmetinin salih olanlar. K.79/02
sübḥān	Ar. Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaafardan uzak olan” anlamında Allah’ın isimlerindedir. K.52/06

şöhret-i āfet	Ar. Büyük bir şöhret. K.14/02
taḥhīr-i emvāl	Ar. Malları, mülkü temizlemek. K.11/04
tuḥfe'-i cān	Ar. Güzel olan can. K.48/02
vākıf-ı sırr vāris	K.1/02
vāşıl-ı sırrı fenā	Yok olma sırrına ulaşmış olan. K.1/01
vāsi'an	Ar. Geniş, bol. K.19/05
vilāyet-i celile	Ar. Yüce olan vilayet. K.33/03

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

‘abbās aġa bin muġtār aġa	K.44/03-04-05
‘abdu’l-vahhāb	K.106/03
‘ā’işe	K.58/08
‘abdu’l-ĥalīm bin maẓlūm	K.104/02-03
‘abdulġānī nablūŝī	K.66/06
‘abdurrahmān aġa	K.9/02
‘abdü’l-ġānī nablūŝī	K.58/06
‘ādbār binti bayram	K.92/03
‘afife ĥanım binti ismā‘il efendi	K.50/02-03-04
aĥmed aġa	K.71/04, K.83/02
aĥmed bin ‘isā	K.20/03-04
aĥmed es‘ad beg	K.49/06-07
aĥmed	K.10/01
aĥmed ŝākır	K.16/08
‘ali aġa	K.27/03
‘ali efendi	K.77/02
‘aġıye binti sinān	K.94/02-03
azemīn	K.35/10
‘azīz bin veli	K.93/03-04
baĥtiyār bin ĥasan	K.97/04-05
beytullāh	K.4/05

cevāhir hanım	K.36/09
ciridi	K.27/03
çuḥacı maḥmūd	K.11/01
derviş bin lütfi	K.18/02-03
ebū ḥasan maḥşūd	K.96/03
el-ḥac aḥmed nūrullāh	K.47/07
el-ḥāc ‘ali	K.23/11
el-ḥāc ya‘qūb hızır	K.35/11
emīn beg efendi ḥazretleriniñ kerimesi servet hanım	K.65/03-04
emīn efendi	K.66/06
emīn efendiniñ kerimesi ‘aişe hanım	K.58/08-09
emīn	K.66/07
emīn paşa ibn-i tāhir paşa	K.38/04
emīn paşa	K.39/05, K.5/02
es‘ad	K.49/06
es-seyyid ebū-bekr	K.45/03
es-seyyid muştafa nūri	K.15/05
fāṭıma binti el-ḥāc meḥmed	K.21/02
fāṭımā binti ḥasbiye hanım	K.34/07-08
ferḥat	K.75/04
ferrişin-zāde ‘abdullāh aḡa	K.11/05
fethiyār hanım	K.46/07
feyzi aḡa	K.6/03

ġanī bin ‘oṣmān	K.95/02-03
ḡacı murād-zāde ‘ömer aġa	K.13/10
ḡacı muṣṭafa ḡoca	K.79/05-06
ḡacı ‘oṣmān aġa	K.36/08
ḡadīce ḡanım	K.59/02-09
ḡallāc	K.59/02
ḡālīd seydi beg	K.10/06
ḡalīl efendi bin ismā‘īl	K.67/02-03
ḡalīl rıf‘at efendi	K.45/04-19, K.40/02-03
ḡamza bin sa‘īd	K.98/02-03
ḡamza	K.105/03
ḡanife ḡanım	K.66/08
ḡansā	K.73/03-04
ḡānumṣa ḡanım binti yaḡyā aġa	K.62/05-06
ḡasan aġa	K.28/07
ḡasan efendi ibn-i ādemullāh	K.86/05-06
ḡasan ḡālīd	K.15/04
ḡasbiye	K.34/08
ḡayreddin paṣa	K.46/02
ḡayru’llāh bin muḡammed	K.102/03-04
ḡazreti şeyḡ ‘ali	K.64/02
ḡıfzı	K.7/05
ḡızırzāde	K.23/05

hulūsi paşa	K.6/02
hurşid	K.53/07
hüseyn bin ‘abdullāh	K.72/03-04
hüsni efendi	K.60/07
hüsni paşa	K.33/04
ibiş binti lütfi	K.26/02
ibrāhim bey	K.33/05
ibrāhīm islāmī	K.16/09
iqbāl hanım	K.33/06-07
‘ismā‘il paşa	K.17/03
‘ismet	K.36/02
kadri (...) bin muḥammed	K.91/02-03
kāmil beg ibn-i emīn paşa	K.48/05
kātib sinān	K.7/01
(...) kerīmesi hacı zeynel zevcesi	K.82/03-04
loqman	K.63/03
lütfi	K.26/02
mağsūd bin ‘abdullāh	K.51/02-03
maḥmūd beg	K.32/03
maḥmūd bin ‘oṣmān	K.30/06
maḥmūd ḥamdi paşa	K.42/09
maḥmūd paşa	K.5/02
mazlūm bin ḥamza	K.105/03

meḥmed bin ʿoṣmān	K.12/04
meḥmed ġāzī	K.14/01
meḥmed zeki efendi	K.34/05
monla (...)bin monla ibrahīm	K.88/04-05
monla rüstem bin ḥasan aġa	K.78/04-05
monla ramazān ibn-i ādem	K.101/06
muḥammed	K.43/06
mūsā bey	K.8/03
muşlıhu'd-dīn efendi bin şeyḫ meḥmed	K.63/04-05-06
muştafā	K.54/06, K.74/03
nefāyiz binti ferḥat	K.75/03-04
nevriye binti monla zübeyr	K.89/04-05
niyāzi efendi	K.40/01
nūri	K.15/06
nūrullāh	K.47/07
ʿoṣmān	K.107/02, K.12/04, K.30/06, K.31/06, K.36/08, K.85/04, K.95/03
ʿoṣman beg bin ṣehūn aġa	K.56/07-08-09
ʿoṣmān bin el-ḥāc murād	K.24/11
ʿömer beg	K.8/04, K.8/09
ʿömer şabri paşa	K.41/05-06
rābi'a binti dıraḥmer	K.84/05-06
ramazān	K.101/06

ruḳmān ḥanım binti hıızır efendi	K.55/04-05
rüstem sipāhī ibn-i süleymān	K.29/05-06
sa‘deddīn	K.1/03
şādıḳ efendi	K.28/07
sa‘īd	K.61/11
sa‘diyā	K.1/09
şāliḥ bin (...)	K.99/03
şāliḥ paşa	K.49/03
seydi beg	K.10/03
seyfullāh efendi	K.68/01
sinān paşa	K.70/02-03
sulṭān mecīd han	K.6/01
sūzī	K.31/04
süleymān efendi	K.1/01
şemseddīn bin süleymān efendi	K.25/02-03
şerīf bin ‘ali	K.52/08
şeyḥ ‘abdu’l-vahhāb bin şeyḥ ya‘ḳūb	K.106/03-04
şeyḥ ‘ali efendizāde şerīf efendi	K.57/07-08
şeyḥ ‘ali	K.14/04
şeyḥ muḥammed	K.47/05-06
şeyḥ ‘ömeriñ oğlı sa‘īd	K.61/02
şeyḥ süleymān	K.1/09, K.2/01, K.3/04
şirin ḥanım	K.3/05

ṭāhir	K.39/07
ṭāhir paṣa	K.5/02
ṭāhir paṣazāde meḥmed emīn paṣa	K.37/02
ṭosun paṣa	K.43/08
üm̄mi sinānī	K.64/06
vehbi bin ḥacı ḥurṣīd	K.53/07
veysel bin monla 'oṣmān	K.85/03-04
yūsuf aḡa	K.43/11
yūsuf bin ṣāhin	K.103/03
zübeyr ibni 'ali	K.76/03-04

YER ADLARI DİZİNİ

ğora	K.52/07
hıra	K.42/02
kalğandelen	K.53/06
leskovik	K.2/04
podgoriça	K.49/02
pür-zerrîn	K.5/01, K.6/01, K.14/03, K.16/07, K.33/02, K.37/01, K.39/02, K.41/02, K.45/03, K.46/02, K.49/02, K.58/03, K.60/03, K.65/02, K.66/07
siroz	K.41/05
şam	K.34/04
şehr-istanbul	K.59/04
yablanice	K.100/04-06
yağova	K.13/10, K.23/10, K.28/07
yoğat	K.15/04, K.36/08

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Akgün, S. (2012). *Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi*. Karadeniz Araştırmaları 34: 11-36.
- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alparslan, A. (2007). "Nestalik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul.
- Alyılmaz, C. (2016). *Kosova ve Makedonya'daki Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Bugünkü Durumu*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 56-93.
- Aydemir, Ö. K. (2010). *Gencine-i Adalet Üzerine Dilbilgisi İncelemesi ve İktidar Felsefesi Bakımından Söylem Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Arslan, A. (2007). *Üç Şerefeli Camii haziresi mezar taşları*, Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Y.L. Tezi.
- Aydın, E. (2012). *Orhon Yazıtları*, Kömen Yayınları, Konya.
- Ayverdi, S. (1999). *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Beyazıt, M. (2017). *Denizli'de Anadolu Selçuklu Kervansarayları*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli
- Beyazıt, M. Ve Y. (2016). *Denizli Teslim Baba Tekkesi*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Bilgegil K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, A. (2001). *Türk Dili Tarihi I-II*, Alfa Basım, İstanbul.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen Century Turkish*, Oxford University Press, Oxford.
- Çağlar, İ. M., ve Eralaca, H. (2018). *Mezar Taşlarının Göç ve İskân Tarihi Araştırmalarında Yardımcı Kaynak Olarak Kullanımı: Karkın ve Çobanisa Örneği 1*. Türk İslam Mezar Taşları Kongresi, Aydın
- Çavuşoğlu, H. (2007). *Yugoslavya -Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*, Bilig (4), 123-154.
- Çoruhlu, T. (2008). *Gora Halk Sanatları (Kayıp Mirasın İzinde)*, UKİD, İstanbul.
- Derman, U. (2010). "Tâlîk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 59, İstanbul.
- Derman, U. (2007). "Nesih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul.

- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, C. (haz.) (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Duran, R. (2019). *Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları- Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış*, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt 13, Sayı 23.
- Elmas, N. (2014). *Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri*, Bilig, 70: 131-152
- Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun A. B. (2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud-Divânü Lugâti't-Türk-Giriş-Metin- Çeviri- Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G. ve Boz E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Türk Dili Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İbrahimgil, M. Z. ve Konuk, N. (2006). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnalcık, H. (1993). *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. (2009). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. (2014). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Jable, E. ve Şanlı, C. (2009). *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı*. 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi
- Kafesoğlu, İ. (1987), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul
- Kanar, M. (2003). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul
- Kanar, M. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, I-II*. Cilt, Say Yayınları, İstanbul.

- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçe'nin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul
- Komisyon (2009). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Malcolm, N. (1998). *Kosova: A Short Story*. New York University Press, New York.
- Mangaltepe, İ. ve Örenç, A. F. (2013). *IV-VIII. Yüzyillarda Türklerin Doğu Avrupa'ya Göçleri ve Bu Coğrafyanın Türkleşmesi (IV-VIII. Yüzyıllar)*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Yayınları, Bursa.
- Nalbant, M.V. (2012) “*üçün ve için edatları üzerine yeni bir değerlendirme*” Türkoloji Dergisi.
- Özfatura, M. N. (1998). *Hedefteki Ülke: KOSOVA*, İzci Yayınları, İstanbul.
- Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Nevzat (2014), *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yay, Ankara.
- Pektaş, K. (2018). *Denizli'de Türk Varlığının Kadim Tarihi İlbadi Mezarlığı – 1*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Recepoglu, S. A. (2006), *Kosova'da Türk Olmak*, Siprint Yayınları, Prizren.
- Samsakçı, M. (2017). *Ölüme Açılan Estetik Kapı Türk Mezar Taşı Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Serin, M. (2010). “*Sülüs*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul.
- Serin, M. (2008). “*Rika*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul.
- Sevin, E. (2008). Çorum şehri mezar taşları, *Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Y.L. Tezi*.
- Somuncuoğlu, S. (2008). *Sibiryadan Anadolu'ya Taştaki Türkler*. İstanbul.
- Şanlı, C. ve Ergin J. (2009). “*Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı*”. 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, Priştine, Kosova.
- Şapolyo, B. (1970). *Türk Mezar Taşları*. Önasya , sy. 57, s. 10.
- Şemseddin, S. (2006). *Kamus-ı Türkî* , Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Taçoğlu, T. P. (2008). “*Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova'daki Türk Toplumunun İncelenmesi*”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 25: 219-252
- Tekin, Ş. (2001). *İştikakçının Köşesi, Türk Dilinde Kelime ve Eklerin Hayatı Üzerine Bir Deneme*, Simurg Yayınları, İstanbul.

- Tekin, T. (1998). *Orhon Yazutları (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Tekin, T. (1988). *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Tikici, M. vd. (2009). *Balkanlarda Türk Kültürü Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye ile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, Priştine, Kosova.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Taşagıl, A. (2000). “*İdil Bulgar Hanlığı*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul.
- Tok, T. (2002). *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağzları, Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Tok, T. (2009). *Muhammed bin Muhammed el-Gazâlî Nasâyihü'l-Mülûk İnceleme-Metin-Dizin*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- Tok, T. (2010). *Prizrenli Abdülmalik Hilmi Efendi, Divanı ve Şiirlerindeki Dil Özellikleri*, II. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Mayıs-06 Haziran 2010, Prizren-Kosova
- Tok, T. (2019). *Kadim Balkan Kavmi Goraluların Dili Gorançe Üzerine. X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 1576)*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Tok, T. (1997). *Necip Fazıl'ın “Çile” Adlı Şiir Kitabındaki Cümlelerin Yapısal Tahlili ve Öğelerin Derin Yapısı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Türbedar, E. (2003). “*Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri*” *Balkan Türkleri, Balkanlardaki Türk Varlığı*, ASAM Yay. Ankara.
- Türk, V. vd. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Yakıt, İ. (2017). *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, Ankara.
- Topsakal, İ. (2000). *X- XII. Asır İdil(Volga) Bulgarları Tarihi ve İslamiyet Y.L. Tezi*. 87. İstanbul.
- Uzun, M. (1994). “*Ebced*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul.
- Vırmiça, R. (2014). *Kosova Vakfiyeleri, El Yazmaları, Kitabeleri, Kitabeli Mezar Taşları*, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği Kitap Yayınları, Kosova.

Vırmiça, R. (2010). *Kosova Tekkeleri, Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*. Sufi Kitap, İstanbul.

Yücel, M. U. (2013). *Hazar, Peçenek, Uz, Berendi ve Kumanların Doğu Avrupa ve Balkanlara Yerleşmeleri*. Bursa

Yararlanılan İnternet Sayfaları

<http://lugatim.com/>

<http://www.ingilizceosmanlica.com/>

<http://www.kamusiturki.com/>

<http://www.kamusiturki.net/>

<http://www.kamusulalam.com/>

<http://www.lugatiremzi.com/>

<http://www.osmanlicasozlukler.com/>

<http://www.osmanlicaturkce.com/>

<https://translate.google.com/>

<https://www.lexiqamus.com/tr>

<https://www.luggat.com/>

<https://www.presspublica.gr>

<https://tr.wikipedia.org>

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı	Abdulkadir ÇABLI
Doğum Yeri	Ordu / Korgan
Doğum Tarihi	17.09.1989
E-posta	akcabli@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise

Çerkezköy Hacı Fahri Zümbül Anadolu Lisesi (2003-2007)

Lisans

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2007-2011)

Yüksek Lisans

Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (2011-2014)

Doktora

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (2014-2021)

İŞ DENEYİMİ

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Özel Okul (2013-2020)

Müdür Yardımcısı, Özel Okul (2020-....)